

Het leven en sterven van een hedendaags aristocraat

Gerrit Paape

editie P.J. Buijsters

bron

Gerrit Paape, *Het leven en sterven van een hedendaags aristocraat* (ed. P.J. Buijsters). Thespa, Amsterdam 1985

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/paap004pju01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

DIT ALLES OM MIJ ZELVE .

Het leven en sterven van een hedendaags aristocraat

Behelzende vele satires en waarheden, die het volk weten moet, om tot rechte kennis van zaken te komen

Het Frans vrij gevolgd door

Gerrit Paape

Te Amsterdam, bij v.d. Burgh, Craijenschot, Briet, Weege, Brave, Poster, van der Kroe, van Hulst en van Es.

Haarlem, Beets, Walré & Comp., Kampman en Wed. v. Brussel.

Leiden, Herdingh, Honkoop, van Tiffelen, van Thoir en Pont.

Den Haag, Leeuwestyn en Klisz en zoon.

Delft, de Groot en Roelofswaert.

Rotterdam, Vis, v.d. Dries, Pols, van Santen, P. Holstein en Meijer.

Dordrecht, Blussé, van Braam, de Haas, Kieboom, de Jager en Bonte.

Utrecht, Paddenburgh, Visch, v.d. Schroef en ter Veen.

En verder alom in de gehele Bataafse Republiek

1798

Inhoud

Willem is een jaar oud. De eerste zaden der aristocratie worden hem met de pap ingegeven. 13

Willem speelt de aristocraat. De meester grijpt hem met zijn burgerlijke vingers bij de adellijke oren, en schopt hem van school. 15

Verbazende bewegingen in de adellijke familie. Het puik der geneeskundigen en der rechtsgeleerden wordt over de oren van Willem geraadpleegd. 17

Willem krijgt een gouverneur, die hem onder het paardrijden de adellijke kunsten en wetenschappen leert. 22

Willem krijgt een catechiseermeester. Catechisatie te paard. Willem breekt zijn been en de catechiseermeester de hals. 26

Willem leert op de gewone wijs der burgerlijke stervelingen, mits dat de kunsten en wetenschappen zich naar hem schikken. Hij is volleerd. 31

Willem moet naar de hogeschool. Gemoedelijk onderzoek waarvoor hij studeren zal. Hij verkiest om meester in de zeven vrije kunsten te worden. 34

Voorzorg om Willem niet op dezelfde wijze te doen studeren als de burgers. Plan van de hoogleraar om de aristocratie van Willem en de freule Anna te amalgameren. Willem wordt verliefd. 37

Willem verkrijgt een onsterfelijke roem door het geven van maaltijden en zuippartijen. Onbegrijpelijke toegeeflijkheid van een adellijk meisje omtrent haar snoepzieke minnaar. Willem heeft zijn studies voleindigd. 40

Een overheerlijk plan, een aristocratisch meisje waardig. Het afscheidsmaal. Aristocratische pracht en overdaad. Een voorbeeldige trek om beroemd te worden en de beste getuigschriften te verkrijgen. Willem verlooft zich. 43

Ongemene blijdschap over de komst van Willem aan het huis van zijn adellijke ouders. De gedrukte lofdichten zijn hem reeds vooruit. Aristocratische wijze om tegen vader en moeder te zeggen: dat meisje wil ik trouwen. Willem krijgt zijn zin. 49

De edele Willem trouwt de adellijke Anna. Huwelijksverzen van de beste soort. Toebereidselen om op het gestoelte der eer te komen. Verbazende uitwerking van de dichtkunst. 51

Willem wordt vermaard als natuurkundige, als rechtsgeleerde, als godgeleerde. Oordeel van de staatsministers over Willem. Verheffing van Willem tot de hoogste ereposten. 53

Willem gevoelt zijn eigen grootheid en waarde. Hij ontvangt de eerbied en de hulde van allen die hem omringen. Hij moet een aristocraat van de hedendaagse smaak worden. 56

Donkere wolken aan de hemel van staat. Onderscheiden begrippen deswege, zowel van de verstandigen, als van de vorst, de ministers, de groten en de edelen, alsmede van Willem, zijn adellijke familie en de edele baker. 58

Willem wordt in zijn aristocratische wandeling door het burgercanaille gestoord en beledigd. Hij klimt over een kruiwagen.

Raadpleging deswege van de adellijke familie. Door middel van vier wilde hengsten komt hij deze zwaarigheid te boven. 62

Willem rijdt andermaal met vier wilde hengsten en krijgt stenen naar de kop. De adellijke familie vervloekt het burgerlijk canaille. Anna pleegt raad met de hoogleraar. Veelbeduidende doch ware woorden. 66

Verschrikkelijke toestand van de adellijke familie. Anna vorst er de reden van uit en ontvangt de ontzettendste berichten. Anna bekomt van haar dodelijke ontsteltenis en ontwerpt een plan haar waardig. 69

Een overheerlijk plan van mevrouw Anna om, door opoffering van enige beuzelingen, groter aristocraat te worden dan immer te voren. 72

De adellijke Anna zingt de carmagnole en men houdt haar voor krankzinnig; zij bewijst het tegendeel door de opgave van een voortreffelijk plan van amalgama van de aristocratie en de volksliefde. 77

Een woord over de oppermacht des volks. Willem wordt lid van de club: zijn warm patriottisme. Een patriottische serenade en de heuglijke uitwerksels van dezelve. 82

De ganse adellijke familie, c.s. wordt echt patriottisch. Vergelijking van het patriottisme met kaarsen die in de pijp branden. Representantsrekening. Toebereidselen tot het planten van de vrijheidsboom. De oude baker gepredestineerd om de rol der vrijheid te spelen. 85

De vrijheidsboom wordt geplant. De edele baker representeert de vrijheid, en de ex-edelman Willem representeert de Franse

republiek. Boze en ongeoorloofde gedachten dienaangaande van mevrouw Anna. 90

Willem wordt volksvertegenwoordiger. Anna verleidt zich om hem enige noodzakelijke lessen te geven, welke lezing wij aan alle hedendaagse aristocraten ten sterkste aanprijzen. 92

Willem volgt de lessen van Anna. Hij bevindt dat ze gemakkelijk te betrachten zijn en de gewenste gevolgen hebben. 101

Beginselen van het schrikbewind. Willem wordt bij Robespierre ter maaltijd genodigd en ontvangt lessen die hun beiden waardig zijn. 103

De guillotine komt in de mode. Het staatsiekleed van Willem beschreven. Willem plaatst een guillotinetje in zijn keuken: verbazende uitwerksels van dit werktuig. 108

Anna brengt enige bedenkingen ter baan die door Willem worden opgelost. 113

De nieuwmodische dwingelanden en aristocraten achten zich veilig. De rechtvaardigheid des hemels en des volks. Robespierre onder de guillotine. Willem schrikt en sterft. Besluit van dit werk. 116

[I]***Willem is een jaar oud. De eerste zaden der aristocratie worden hem met de pap ingegeven***

De vader en moeder van Willem waren van adellijke geboorte en bezaten geld genoeg om de voornaamste gebreken van de adel in dit hun enig zoontje voort te planten. In alle opzichten waren zij goede mensen en vrome christenen, behalve wanneer het op het adellijke aankwam. Met gedekt hoofd hen aan te spreken was, in een burger, bij hen een verschrikkelijke misdaad, en zodra een dienstbode de stoutheid had om in hun tegenwoordigheid te niezen of te hoesten, liep hij groot gevaar om als een onbeschoft mens weggejaagd te worden. Hen tegen te spreken was een onvergeeflijke doodzonde. Alles wat hen omringde wist zulks, en gedroeg er zich naar, en het ontzag en de eerbied die men de hooggeboren ouders toedroeg, bewees men ook aan het adellijk kind.

Willem was pas één jaar oud, toen zijn ouders met genoegen bespeurden dat er de edelman reeds instak. Hij wilde volstrekt door geen knecht gedragen worden. Wanneer een burgerjuffrouw haar hof bij hem wilde maken, sloeg hij naar haar, wanneer zij hem goede woorden gaf, begon hij te grijnzen, en zodra wilde zij hem niet op de arm nemen, of hij schreeuwde zo vervaarlijk, dat vader en moeder in de dodelijkste ongerustheid kwamen dat Willempje een breuk zou krijgen.

Het liefst van allen liet hij zich behandelen door een oude baker, die, van adellijke afkomst zijnde, door veelvuldige bezoeken en tegenspoeden genoodzaakt was geworden met haar handenarbeid haar kost te winnen. Opmerkelijk was het dat Willem, even als wist hij wat bloed er door haar aderen flodderde, in deze zijn oppasster een welgevallen schepte.

Het adellijk hart van de oude baker verhief zich niet weinig

op deze onderscheiding, die haar de gunst van mijnheer en mevrouw bezorgde en tevens een goed vooruitzicht gaf. Zij merkte het aan als een bijzondere besturing van de hemel, die, langs deze weg, haar in de staat van vernedering vertroostte, en haar voor het oog der burgerlijke wereld rechtvaardigde; want zij stond, even gelijk alle andere edelen, wel vast in het godgeleerd begrip, dat God de rangen onder de mensen verordineerd had, en dat dezelve heilig en ongeschonden bewaard moesten blijven.

Om zich te vaster van de geneigdheid en verkleefdheid van Willempje te verzekeren, volgde zij al zijn grilligheden met de uiterste zorgvuldigheid en oplettendheid in en wist zij voor al zijn misslagen of stoutigheden, zoals men het noemen zou, de beste verschoningen te vinden. Willempje dwong om alles, zij gaf het hem, ogenblikkelijk smeed hij het weg. Soms was het weggeworpene glas of porselein, hetwelk natuurlijk breken moest. ‘Och!’ zei ze dan. ‘Het kind doet er zijn handje zeer aan!’ en dan kuste zij het handje. ‘Dat stoute glas of theekopje!’ ging zij voort. ‘Wij zullen het brui! brui! geven!’ en dan trapte zij het theekopje of glas verder met een wraakgierige voet tot gruis.

Willempje (vermits Mevrouw, van adel zijnde, haar kind zelf niet zoogde, en zij het aan geen burgerlijke borst toevertrouwde) werd met de pappot grootgebracht. Soms sloeg hij de lepel uit de hand van de baker; of hij dwong om de papkom en smeed ze, volgens zijn gewoonte, daarheen. ‘Hij heeft pijn in 't mondje!’ zei de baker dan, of: ‘Hij brandt zijn lieve handje aan die ondeugende pappot!’ Veeltijds kwamen vader en moeder dan ook toeschieten om het handje en mondje te kussen en de pappot brui te geven.

Velen, en vooral zij die maar één kindje hebben, zullen dit als een kleinigheid, als een niet noemenswaardige beuzeling beschouwen. Tot hun waarschuwing echter zij het gezegd, dat dergelijk een handelwijs de eerste grondslag is tot een volgend bederf der kinderen en dat, wat de groten, de edelen en fat-

soenlijken aanbelangt, dit de veiligste weg is om van een opvolger van adel, titels of ambten een echte aristocraat te vormen.

Hiervan was onze Willem, in zijn volgende leeftijd, een overtuigend bewijs, zoals de lezer in het vervolg van deze geschiedenis duidelijk ontdekken zal.

[III]

Willem speelt de aristocraat. De meester grijpt hem met zijn burgerlijke vingers bij de adellijke oren, en schopt hem van school

Zodanig waren de eerste zaden van aristocratie die, om zo te spreken, aan Willempje met de pap werden ingegeven. De jongen had een volmaakte aanleg om een aristocraat te worden. Hij was tamelijk grof gespierd, had een groot breed gezicht, een zich duidelijk onderscheidende dubbele onderkin, een forse opslag van oog; hij stak, als het ware, de gebiedende handen vooruit, en haalde die niet eerder weer naar zich, alvorens hij volkomen zijn zin had; zijn stem was grof, verdovend en ontzag inboezemend, hij schreide, schreeuwde en dwong, enkel zo het scheen, omdat hem de kracht en de macht ontbrak, om met geweld zijn begeerte daar te stellen; en eindelijk, zodra hij zijn zin kreeg, dat altoos het geval was, dan verscheen er een trotse glimlach op zijn gelaat, als wilde hij zijn eigen meerderheid, in volle triomf, aanduiden, en aan al degenen, die hem omringden of behandelden, hun nietige minderheid doen voelen.

Toen hij de behoorlijke jaren had, bestelde men hem in het eerst ter schole, bij een oud meester, die, sedert onheuglijke tijd, de roem verworven had van de jeugd gemakkelijk en spoedig het beste onderwijs te geven. De menigte scholieren die hij had, en de voortreffelijke, verstandige en eerlijke burgers, die hij ervan vormde, waren er de onweerlegbare bewijzen van.

Willem gedroeg zich de eerste dag tamelijk wel. De grijze leermeester zag enige kleinigheden door de vingers, als begrijpend dat zijn leerling eerst de schoolorde moest weten, wilde

hij van hem vorderen om deze stipt te onderhouden. Toen Willem thuiskwam, luisterden vader en moeder naar het schoolverhaal van hun zoon, evenals de boeren naar de tekst van een biddagspredikatie. De leerling was zeer wel voldaan over zijn meester en medeschoolmakers. Alles was in orde! Hij verlangde slechts naar de volgende dag, om weer het genoegen van het schoolgaan te genieten.

Willem kwam op school. Voordat het leeuur begon, waren de jongens gewoon met elkaar te spelen. Onze vriend deed niets liever. Hij sprong toe, en, binnen de tijd van omtrent twee minuten, was hij in een hevige twist met al de jongens, vermits hij, daar hij overal de eerste en opperste wilde zijn, en zijn zin niet kon krijgen, links en rechts van zich afsloeg, en toen ook dit niet kon baten, hen met de zandkokers en inktpotten naar de kop smeed.

Lichtelijk begrijpt men dat dit schoolgevecht van een vervaarlijk geschreeuw en geraas vergezeld ging, zodat zulks weldra door de meester gehoord werd, en deze er niet op vertoefde om, met stok en plak gewapend, naar de school te marcheren, teneinde daar de publieke rust te herstellen.

Zodra vertoonde de schuddebollende schoolmonarch zich niet, of alle jongens waren doodstil en slopen naar hun zitplaatsen. Willem alleen verklaarde zich nog in een staat van oorlog, en volhardde in zijn smijten van inktpotten, boeken, pennemessen, enzovoort naar de hoofden van zijn zwichtende tegenpartijen, terwijl hij de meester aankeek met een houding van zegepraal, en als vorderde hij zijn goedkeuring over de uitslag van deze schooloorlog. Willem was bij dergelijke gelegenheden altijd gewoon die van zijn ouders te ontvangen.

De meester had, tot nog toe, niet anders dan burgerlijke jongens onder zijn bewind gehad, en was dus aan dit adellijk slag van leerlingen geheel en al ongewoon. Kort en zakelijk derhalve nam hij, met gevoelige vingers, de triomferende Willem bij de oren, en leidde hem naar zijn plaats, onder bedrei-

ging dat, zo hij zich in het minst verroerde, hij een geducht pak slaag bekomen zou.

Zolang de burgerlijke vingers, even als zovele schroeven, de adellijke oren van Willem in bedwang hielden, schreeuwde hij als een kat die met haar staart in de klem zit, en liet zich leiden als een zachtaardig zooglammetje; doch zodra was hij niet van deze doodsbeenderen nijpers verlost, of hij greep, in dolle gramschap, de laatste inktkoker, en smeed die de eerwaardige onderwijzer naar de kop. ‘Gij zult weten,’ riep hij, ‘dat ik van adel ben!’

's Mans toorn rees thans ten toppunt. Dit adellijk bewijs bevlekte hem van hoofd tot voeten en gaf zijn schoolkrediet de dodelijkste knak als hij het niet spoedig en voorbeeldig herstelde. De meester was een patriot van grondbeginsels en kende de hoogmoedige, de onderdrukkende adel enkel en alleen om die te vervloeken.* Zonder vertoeven greep hij de adellijke Willem andermaal bij de oren, en leidde hem, niet minder pijnlijk dan tevoren, van zijn zitplaats naar de voordeur, gaf hem daar een frisse schop onder zijn adellijk achterkwartier en joeg hem dus naar huis. ‘Ezelskop!’ zei hij onder dit geleide: ‘Gij zult voelen dat ik een burger ben! Vertrek en kom nooit weder!’

[III]

Verbazende bewegingen in de adellijke familie. Het puik der geneeskundigen en der rechtsgeleerden wordt over de oren van Willem geraadpleegd

Onbeschrijflijk was de droefheid, de woede, de razernij en het hartzeer van de adellijke ouders toen Willem, bloedrood van spijt en kwaadaardigheid, met de ogen vol tranen en al knarsetandend thuiskwam. Nauwelijks gunde de edelman zijn zoon

* De lezer herinnere zich dat hier een Fransman spreekt.

de tijd om het schoolverhaal te voleindigen, telkens viel hij hem in de rede, vloekend en zwerend dat hij over deze heiligschennende schoolmeester de allergeeduchteste wraak zou uitoefenen. Wat mevrouw aanbelangt, zodra hoorde zij niet dat de onzalige burgervingers zo godsjammerlijk in de adellijke oren van haar Willempje geknepen hadden of zij viel in een flauwte waaruit zij ternauwernood door een zestal vrouwelijke dienstboden kon gered worden.

Inmiddels vaardigde de edelman zijn lijfknecht naar een der kundigste heelmeesters en zijn koetsier naar een der beroemdste advocaten af. Hij hield beide zijn vaderlijke handen aan het hoofd van Willem, als was hij bevreesd dat er de rood-geknepen oren zouden afvallen. Toen mevrouw bijkwam, hield zij niet op voordat Willem op haar schoot zat en met het oor dat het meest in de verknijping was geweest op haar zachte en nog hijgende boezem rustte, terwijl zij het andere in haar poezele en warme hand koesterde.

Willem moest telkens de knijp-historie van voren af aan vertellen, wat hij met zoveel vuur en ernst deed, dat ze gedurig groter, bezwarender en verschrikkelijker werd. De edelman vloekte hoe langer hoe sterker, en mevrouw kreeg telkens aanvallen van lichte stuipen of zenuwtrekkingen.

De chirurgijn verscheen het eerst. De bode die hem gehaald had, was met zoveel verbaasdheid en schrik bij hem gekomen, dat hij zich verbeeldde dat er afgrijselijke gebeurtenissen ten huize van de edelman moesten voorgevallen zijn (want de knecht wist de reden van dit overhaast opontbod niet) waarom hij dan ook alle instrumenten, windsels, heelpleisters, wieken, zalven, oliën enzovoort had meegebracht, die hij tot allerlei been-, arm- en halsbreuken nodig had. Twee knechten, die deze heelkundige bagage droegen, waren intussen bezig met ze te ontpakken en in de behoorlijke orde op de tafel te rangeren.

De heelmeester, na zijn compliment gemaakt te hebben, keek met bevreemding rond. Hij zag de edelman en zijn adel-

lijke gemalin, voor zover hij zien kon, heel en gaaf. De jonge heer lag, met de levendigste bloes der gezondheid op de wangen, op de boezem van zijn moeder te slapen en had ongeschonden armen en benen. De dienstboden, voor zover hij die tellen kon, liepen alle heelslijf, in drukke bezigheden af en aan. Met een woord, hij verbeeldde zich verkeerd te zijn.

‘In godsnaam!’ zei hij met enig ongeduld, want hij was verstandig, bekwaam en rijk, dus ontzag hij niemand. ‘Zeg mij toch waar ik wezen moet!’

‘Helaas!’ zuchtte mevrouw. ‘Gij moet bij mijn zoon wezen.’

‘Bezie zijn oren maar eens!’ zei de edelman met zeer veel nadruk.

De heelmeeester bekeek de oren van Willempje, maar hoe hij ze ook bezag, bevoelde en overkeek, hij zag er niets aan dan een weinig roodheid.

‘Aan die oren mankeert niets,’ antwoordde hij vrij gemelijk. ‘Ze staan op hun rechte plaats.’

‘Ach!’ gilte mevrouw. ‘Aan die oren mankeert niets! Hemel!’

En nu volgde er een zeer aandoenlijk verhaal van de knijppartij en adelschennis die de burgerlijke schoolmeester zich niet ontzien had te plegen.

‘Pak de instrumenten en zalfdozen maar weer bij elkaar!’ zei de geneesheer tegen zijn knechten. ‘En ga naar huis. Mevrouw,’ dus vervolgde hij, ‘aan die oren hebt gij niets anders te doen dan een weinig lampolie te smeren.’ Dit gezegd hebbend maakte hij een flauwe buiging en vertrok.

‘Dat vind ik impertinent!’ riep mevrouw zo bits als ze kon. ‘Aan die oren mankeert niets! Men kan wel horen dat die kwakzalver ook al van burgerlijk canaille afkomstig is!’

De edelman schudde het hoofd en keek andermaal, met verdubbelde oplettendheid, naar de oren van Willempje om te zien of het waar was dat er niets aan mankeerde.

Willem zei zelf dat hij er geen pijn meer aan had.

Op hetzelfde ogenblik trad de advocaat binnen, die bij het

inkomen zijn twee klerken gelastte om zolang buiten de kamer te blijven, totdat hij hen liet roepen. Uit de haast en de verbaasdheid waarmee men hem verzocht had om op staande voet bij mijnheer en mevrouw te komen, besloot hij dat een van beiden, op sterven liggende, het testament veranderd begeerde te hebben, of iets van die natuur.

De advocaat, geen sterfbed of iets dat ernaar zweemde ziende, vroeg, met onveranderlijke gelaatstrekken, wat er ten dienste van hun weledelgeborenen verricht moest worden.

De geschiedenis der geknepen oren werd daarop met de grootste uitvoerigheid en gepaard met de schrikbarende omstandigheden door de edelman en mevrouw verteld, terwijl Willempje nu en dan om nadere ophelderingen en bevestigingen gevraagd werd.

Vermits deze pleitbezorger zeer gesteld was op geld winnen, barstte hij niet in een hevig lachen uit. Nog minder zei hij dat de edelman een zot, zijn gade een zottin, en Willempje een bedorven zoontje was! Hij zweeg, hield zijn gezicht in een ernstige plooi, wreef met zijn rechterhand sterk aan zijn voorhoofd, stak zijn linkerhand in zijn broekzak, legde zijn ene been over het andere en bleef in deze peinzende en veelbeduidende houding enige minuten onverzettelijk zitten.

‘Mijnheer!’ zei de edelman intussen tegen hem. ‘Ik begeer de uitgestrektste satisfactie die men in dergelijk een geval, in zulk een schreeuwend affront, begeren kan!’

‘Al moesten wij er honderd processen om entameren,’ riep mevrouw, ‘wij zullen het dat burgerschuim van schoolmeesters betaald zetten dat hij met zijn vervloekte vingers naar de oren van een edelmans zoon heeft durven grijpen.’

‘Ik geloof, mijnheer de advocaat, dat het een moeilijk geval is.’

‘O! Verschrikkelijk moeilijk! Allermoeilijkst, weledelgeboren heer!’

‘Maar er zijn immers wetten van?’

‘Er zijn zeker wetten van. Want daar men wetten gemaakt heeft over de oren van paarden, heeft zeker de Wetgever de oren der mensen niet vergeten. Maar... een wet te vinden die in dit geval te pas komt en waarvan wij ons met vrucht bedienen kunnen, dat is hier de grote zaak.’

‘En is er zodanig een wet niet?’

‘Ik twijfel eraan of men die onder ons heeft. In Holland* weet ik wel, is er een wet die ten naaste bij goed zou wezen.’

‘Zouden wij ook die wet mogen weten, mijnheer advocaat?’

‘Zeer wel, weledelgeboren vrouw! Die wet zegt met ronde woorden: voor een oor af, zal men betalen tweehonderdenvijftig goudguldens, en voor twee oren nog zoveel.’

‘Welnu! Welnu! Die wet komt al nabij.’

‘Dat is waar. Maar zij spreekt van een oor af, en nu is het blijkbaar, dat geen der beide oren van uw zoon door de schoolmeester zijn afgetrokken, afgekapt of afgesneden! Hij heeft er slechts aan getrokken of in geknepen.’

‘Dat is ook waar. Maar staat er niet geschreven: oog om oog, en tand om tand?’

‘Dat staat er, weledelgeboren heer! Maar vooreerst is een oog of een tand geen oor. Ten tweede is dit een wet van gelijke wederverging, die, als gij u vergenoegde met deze te volgen, u geen andere satisfactie zou bezorgen, dan dat gij het recht zoudt hebben, om die oude gauwdiefse schoolvos insgelijks bij zijn gevoelloze oren te trekken, en hiermee zouden uwe edelheden gans niet voldaan wezen.’

‘Dat zouden wij ook niet!’ zeiden mijnheer en mevrouw gelijktijdig.

* De Franse schrijver volgt hier de algemene gewoonte in Frankrijk om namelijk door Holland de Zeven Provinciën te verstaan; doch de wet die hij bedoelt is eigenlijk een Friese Wet, te vinden in de *Statuten, Ordonnantiën, Reglementen, enz. van Vriesland*, uitgegeven in 1770, te Leeuwarden bij Coulon. *Tit. II. Artikel IX. pag. 99.*

‘Ten derde zijn geen van die wetten bij ons in gebruik, tenzij men er zich bij gebrek aan eigen landswetten op beroepen wil, en in dat geval is er dan nog een betere Hollandse wet, betreffende de fatale schop, die de meester uw weledelgeboren zoon - het zij met gunstig verloop gezegd! - voor het achterkwartier gegeven heeft.’

‘En hoe luidt deze wet?’

‘Woordelijk luidt zij aldus: “Een mans gemachte,^[*] of vrouwenborst, zal voor een mans lijf, tot duizend goudgulden geboet ende gebeterd worden.”’*

(Mevrouw kreeg een kleur.)

‘Dan, of die wetten al in Holland zijn, wij hebben ze hier niet. Het zal derhalve het beste wezen dat ik onze grootste hedendaagse rechtsgeleerden en uitmuntendste schrijvers daarover eens raadpleeg en nazie.’

Dit voorstel van de beroemde rechtsgeleerde, (die van dit raadgevend bezoek dertig gulden op de rekening van hun weledelgeborenen zette,) werd door de edelman volkomen goedgekeurd, waarmee de advocaat voor ditmaal zijn nederig afscheid nam.

[IV]

Willem krijgt een gouverneur, die hem onder het paardrijden de adellijke kunsten en wetenschappen leert

Door deze en dergelijke handelingen - want veel van dien aard viel er telkens voor - begon Willem hoe langer hoe meer een ongemeen groot gevoel van zijn eigen waarde en algemene belangrijkheid te krijgen. Geen gelegenheden liet hij zich ontsnappen om het gewicht van zijn adellijke grootheid aan allen te

[*] Zie p. 133

* Zie de reeks Friese *Statuten, Ordonnantien, Reglementen enz. Tit. II. Artikel XX. pag. 101.*

doen voelen die hij beneden zich rekende, en dit getal was legio. Dat het lichaam zich vormt naar de zedelijke hoedanigheden der ziel, zodat men uit de gang, de gebaren, gelaatstrekken, het fatsoen der leden, enzovoort het hoofdkarakter, de zeden, enzovoort van iemand duidelijk leren kennen kan, is een waarheid door de gelaatkundigen^[*] betoogd, en inzonderheid door de groei en gedaante van onze Willem bewezen. Hoe ouder hij werd, hoe meer zijn inwendige aard zich uitwendig kenmerkte, en dit ging zelfs zo ver, dat menigwerf, als hij nederig en vreedzaam naar de kerk ging, de jongens hem ‘aristocraat!’ nariepen.

Door de school- en oorhistorie was men voorzichtiger geworden in het doen van een keuze tot leermeester voor Willem; want zonder zo iets kon men het niet stellen. Mevrouw begreep dat Willempje niet meer buiten haar oog ter schole moest gaan, maar dat men hem binnenshuis een bekwaam en tegelijk goedaardig onderwijzer moest bezorgen, die zo weinig van het burgerlijke had, als maar immer mogelijk was.

De edelman stemde volmaakt met zijn gade overeen; doch voegde er dit bij, dat hij dan gaarne zag dat een dergelijke leermeester tevens in staat was om in alle takken van adellijke wetenschappen les te geven, als: de geslachtekening,^[*] het blazoen of de wapenkunde, het dansen, de muziek, het paardrijden, het schermen en dergelijke. De reden die hij hiervoor gaf, was: dat de boog niet altoos gespannen kon staan; dat Willem op de ene tijd meer lust zou hebben om te dansen dan om te lezen, om te schermen dan om te schrijven, of om paard te rijden dan om te cijferen. Een meester nu, die van alles kon, was altoos in staat om de neiging van het lieve kind in te volgen, en dus steeds in staat, om het ten minste het een of ander te leren.

Men was gelukkig genoeg om welhaast een meester te vinden, die niet slechts zelf verzekerde dat hij volkomen bekwaam was om in al deze adellijke kunsten en wetenschappen volledig te onderwijzen, maar die ook, min of meer, nog van adel was,

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

zoals hij, vrij geloofwaardig en bondig beredeneerd, bewijzen kon uit een oude geschilderde glasruit en een cachet,^[*] welke beide sedert onheuglijke jaren in zijn familie waren bewaard geworden, en die al de kenmerken van echtheid droegen.

Men bedacht zich niet lang om deze juist geschikte knaap, bij wijze van gouverneur over Willempje aan te stellen. Het is waar, op het zedelijk gedrag van dezen onderwijzer viel zeer veel te zeggen. Maar, behalve dat een weinig lichtmisserij en veel dollemanskuren tot de begaafdheden der adellijke jeugd behoren, begreep de edelman ook, dat, daar zijn zoon onder het oog van hem of zijn weledelgeboren gemalin onderwezen stond te worden, men gemakkelijk alle verleidingen en misstappen vermijden en beteugelen kon. Ongelukkig vergat zijn hooggeboren dat het paardrijden, insgelijks een adellijke oefening, niet binnenshuis geleerd kon worden.

De nieuwe gouverneur verzuimde niets wat strekken kon om de ganse adellijke familie aan zich te verbinden. Inzonderheid maakte hij zich noodzakelijk en onontbeerlijk bij zijn leerling: al zijn grillen verdroeg hij met een voorbeeldig geduld; al zijn misstappen en gebreken zag hij door de vingers, of schikte en plooide ze in dier voege, dat ze in de ogen van vader en moeder de gedaante van deugden verkregen. 's Jongelings brutale behandeling van zijn minderen noemde hij een zuiver gevoel van eigen grootheid en verhevenheid van ziel boven de burgerlijke wezens; zijn losbandigheid in veel opzichten was bij hem een onbedwongen, bevallige, adellijke levenstrant; stoeide Willem, vrij onbeschoft, met een dartele werkmeid of kamenier, hij heette zulks een blakende zucht tot natuur- en mensenkennis, die men in de boeken zo natuurlijk niet leren kon; was Willem zijn speelgoed kwijt - en onder het opzicht van een dergelijke gouverneur was dit telkens het geval - dan droeg het de naam van milddadigheid jegens de armen; van verloochening des ijdele rijkdoms; van loflijk begeerte om liever adellijke wijsheid en kundigheden, dan nietige schatten op te zamelen, enzo-

[*] Zie p. 133

voort, en vermits de gouverneur een bijzonder slag van overtuigende welsprekendheid had, zeiden vader en moeder altoos ‘amen!’ op hetgeen hij dienaangaande voordroeg.

Het eerste onderwijs dat de gouverneur aan de wilde Willem gaf, was in de kunst van paardrijden, als begreep hij dat dit het best zou stroken met de neiging en geaardheid van zijn leerling; en inderdaad, Willem nam in deze kunst zo schielijk toe, en deed zulke verbazende vorderingen, dat hij welhaast, in stout en hard rijden, zijn meester overtrof. Hij sprong met zijn paard over heggen en sloten waarvoor zijn onderwijzer somtijds staan bleef, zeker omdat hij er meer gevaar van halsbreken in zag dan de dolle edelman, die, zonder zich te bezinnen, leven en zaligheid, om zo te spreken, aan één sprong waagde. De oude edelman en mevrouw bewonderden de bekwaamheid van meester en discipel, en legden de eerste een vrij aanzienlijk geschenk toe.

Het is waar dat er dagelijks veel klachten inkwamen over het onzinnig en verwoestend rijden van zijn jonge weledelgeborene. Hier, bij voorbeeld, had hij enige kinderen of oude luiden overhoop gereden! Daar had hij het, op een volle galop, dwars door een moesland heengezet. Ginds had hij over een uitgestalde pottenwinkel heengehold, en dergelijke. Doch de gouverneur die hem of een dergelijk spoor wees, of op een dergelijk spoor hem getrouw volgde, wist aan al deze schade en baldadigheden zodanig een kleur te geven, dat de ouders die klachten aan wangunst, lasterzucht of ongelukken toeschreven.

Vermits de uitdrukkelijke voorwaarde was dat de gouverneur de edele Willem in alle - volstrekt *alle* adellijke kunsten en wetenschappen onderwijzen moest, baarde het hem al vrij wat moeilijkheid en hoofdbreken om er iets op te vinden om dit verschuldigd onderwijs, met enige schijn tenminste, voort te zetten; want Willem wilde volstrekt, van de vroege morgen tot de late avond, niet anders dan paardrijden, en daar de wil van de jeugdige edelman de onweersprekelijke wet voor allen was,

moest hierop iets uitgevonden worden.

Het vernuft van de gouverneur was rijk genoeg om, provisioneel, hierin te voorzien. Hij begreep dat er verscheiden wetenschappen waren, die men zowel al rijdende als zittende kon onderwijzen. Bij voorbeeld, de jonge heer kon zowel te paard als te voet de rekenkunde in derzelve beginsels leren. De tafel van tweemaal twee is vier, tweemaal drie is zes, enzovoort, kon hij evenzo goed opzeggen, wanneer hij op een matigen draf paardreed, dan wanneer hij in een gemakkelijke fauteuil, in zijn japon, bij het vuur zat.

Deze inval was gans niet onvernuftig, en hij slaagde ook in zover, dat Willem, dus al rijdende, galopperende en somtijds al hollende, ten minste de eerste grondbeginselen of benamingen van verscheidene adellijke wetenschappen leerde. Ook dit voldeed de weledelgeboren ouders, die in Willem niet anders dan een wonderkind beschouwden, en de gouverneur zou gewis bij deze leermethode volhard hebben, indien de volgende noodlottige gebeurtenis geen einde aan het paardrijden gemaakt had.

De jongeling moest ook onderwezen worden in de beginselen van de heersende godsdienst. Zonder dat, begreep men, kon hij geen rechtschapen edelman wezen, waarom men naar een bekwaam catechiseermeester uitzag.

[V]

Willem krijgt een catechiseermeester. Catechisatie te paard. Willem breekt zijn been en de catechiseermeester de hals

Het was niet moeilijk een onderwijzer te vinden die al de bekwaamheden bezat om het adellijk gemoed en hoofd met al die heilige en onheilige zaken te vervullen, welke men vooronderstelt een stelsel van godgeleerdheid uit te maken; maar het was ten uiterste moeilijk om de jongeheer te bewegen dat hij zich in deze kerkelijke wetenschap op de gewone wijs liet onderrichten. Om stil en zedig aan een tafel, met ongedekt

hoofd te zitten; aldaar statig en ernstig ondervraagd te worden; eerbiedig antwoord te geven en christelijk vermaand te worden wanneer hij zijn les niet kende, of verkeerd antwoordde! Dit was iets zo strijdig met de aard en de levenstrant van de edele jongeling, dat hij ronduit verklaarde, zich nimmer hiertoe te zullen verledigen.

Alle smekingen, alle beloften, hoe nederig en groot, waren tevergeefs. Willem zei op al deze niet anders dan: *'Ik wil niet!'* En na deze woorden gezegd te hebben, schoot er voor het ganse adellijke geslacht niets anders over dan eerbiedig te zwijgen en vaardig te gehoorzamen! Zo ver had de aristocratie van Willem het al weten te brengen.

'Maar, mijn lieve zoon!' zei mevrouw, bitter schreiende. 'Moet gij dan geen onderwijs in de godsdienst hebben?'

'O ja, ma mère! Zonder dat was ik geen edelman.'

'Maar gij weigert door uw meester geleerd te worden!'

'Dat is te zeggen op die wijs, zoals die burgerlijke rakker mij leren wil.'

'Maar op wat wijs wilt gij dan leren?'

'Op dezelfde wijs als ik alle andere kunsten en wetenschappen leer.'

'Dat is te zeggen?'

'Wel, dat is te zeggen - *te paard!*'

'Te paard...? Goede hemel! Te paard catechiseren...! Wel kind...!'

'Parbleu, ma mère! Geen tegenspraak.'

'Ik spreek u niet tegen, mijn lieve Willem! Ik wilde u slechts het onvoeglijke onder ogen brengen om de heilige waarheden, dus al rijdende...'

'Wat! Wat! Ik ben meer dan die waarheden.'

'Maar, beste zoon!'

'Hoor, het begint mij te vervelen! Ik wil niet anders! En zo die oude onzevaderkauwer mij geen les te paard wil geven, dan kan hij naar de maan lopen!'

‘Nu, nu, bedaar, Willempje lief! Wij zullen er hem eens over spreken. Ik vrees slechts, omdat de man bejaard is, dat hij het paardrijden niet zal kunnen uitstaan.’

‘Laat hij dan op een ezel gaan zitten, dan zit de ene collega op de andere.’

Mevrouw wilde nog meer zeggen en vragen, maar Willem wipte met twee of drie sprongen uit haar gezicht, liet zijn paard zadelen en reed in volle galop naar een boerendorp waar het kermis was.

De edelman werd hierover geraadpleegd. Deze vond de verkiezing van zijn zoon een originele inval, die zijn zonderling vernuft en smaak eer aandeed. ‘En,’ zei hij, ‘wat scheelt het ook, of mijn zoon al zittend of rijdend tot kennis der goddelijke waarheden komt? Hoe gaat het met de meeste studenten? Komen zij veeltijds niet langs nog oneindig ergerlijker wegen tot kennis der heilige verborgenheden, en worden zij er een aasje te minder om geacht, in de fatsoenlijke wereld, zodra zij de domineespruik op en de bef om hebben?’

Mevrouw moest dit toestemmen. De laatste zwaarigheid die zij opperde was slechts deze: dat de catechiseermeester misschien niet paard zou kunnen rijden.

‘Als dit uw zwaarigheid is,’ zei de edelman, ‘stel dan uw hart volkomen gerust. Hij is een oud rijder; hij heeft in zijn jeugd onder de huzaren gediend, en verstaat dus de kunst van paardrijden in de grond.’

Hiermede was mevrouw voldaan. Men ontbood de catechiseermeester, stelde hem de zaak voor, en hij, alles moerende doen om aan een stuk brood te komen, nam aan om de jongeheer, al rijdende, te catechiseren.

De volgende dag zou de eerste les gegeven worden. De catechiseermeester had in geen negenendertig jaar te paard gezeten. Hij was oud en stram, en het paard waarop hij rijden moest jong en wild, zijnde dat van de gouverneur, hetwelk, tot overmaat van ongeluk, gewoon was het paard van de jeugdige edel-

man door lief en leed, over hoog en laag, getrouw te volgen.

De oude heer moedigde de godgeleerde huzaar aan. ‘Hij klimt wel moeilijk te paard,’ zei hij, ‘maar hij zal wel vast in het zadel zitten!’

Mevrouw, steeds de echo van haar weledelgeboren echtgenoot, geloofde zulks ook; doch de gouverneur, zijn leerling en het paard kennend, haalde de schouders op, en wenste, met alle mogelijke nadruk, hem Gods zegen toe.

De oude Hellenbroeksman volgde de adellijke discipel in het begin tamelijk wel, vermits zij op een matige draf reden; doch een eind weegs ver gekomen zijnde, en indachtig wordend aan de plicht hem opgelegd, vroeg hij, op een catechiserende toon, aan zijn leerling: ‘Wie was de eerste mens?’

Willem zag eens even om, gaf zijn paard de sporen en vloog, als een baarljke duivel, over heggen en struiken, door sloten en moerassen heen. Het paard van de catechiseermeester, zijn gewoonte volgend, luisterde naar stem noch teugel en vloog zijn metgezel achterna. Tegen zulk een dolle galop was de exhazaar niet in het minst meer bestand. Alles draaide en werd vuur en vlam wat voor zijn ogen kwam. Hij waggelde, gilte, schreeuwde en vloekte... en eindelijk, toen zijn paard over een hek sprong, viel hij eraf en... brak de hals.

Dat Willem zich meer met het hollende paard bemoeide dan met de catechismusman die ervan afgetuimeld was, laat zich geredelijk begrijpen: dit beest, zonder enig bestuur, de onbeteugelde loop hebbend, ontzag niets en bracht de jonge edelman, die geen kamp wilde geven, op zulke verschrikkelijk onbegaande wegen, dat eerst het vluchtend paard en kort daarop de adellijke jongeling zelf, een poot en een been braken.

De boeren in deze omtrek, die zo wel deze allesvernielende paarden als de dolle edelman junior kenden, zegenden de barmhartige Hemel in hun harten en in hun binnenkamers, dat eenmaal surséance verleend was geworden op het omverrijden van hun ongehuwde dochters, dienstmeiden, kinderen, enzo-

voort en op het vernielen en vertrappen van hun moestuinen en pas bezaaide koren- en haverlanden.

Hoe de adellijke familie gesteld was toen Willem, al kermend, met een gebroken been op een draagbaar werd thuis gebracht, en men de edelman verzocht orde te willen stellen zo op de catechiseermeester, die de hals, als op het paard, hetwelk zijn poot gebroken had, kan elk gevoelig lezer zich gemakkelijk verbeelden. Weeklagen van onderen tot boven, schreien, verbaasdheid, ontsteltenis, bezwijkingen, wanhoop enzovoort, van het ene einde tot het andere, maakten het adellijk treurtoneel uit. Drie, vier boden werden er gelijk afgevaardigd naar de voorname en beruchte heelmeester, die door mevrouw, ter gelegenheid van Willems oren, onder het burgerlijk canaille gerangschikt was geworden.

Bezwaarlijk liet de esculaap zich bewegen, om ten huize van de edelman te verschijnen. De veelvuldige tranen der bedienden echter, welke om hem heen vloeiden, behaalden de overwinning op zijn wakker geworden menslievendheid, en hij ging.

Veel moeite had het in om Willem tot de kuur van beenzetting te bewegen. Hij eiste als een onwrikbare voorwaarde dat de heelmeester hem geen pijn, hoegenaamd, zou aandoen, en dat het been binnen weinig dagen hersteld zou wezen! De chirurgijn werd moeilijk; de edelman werd verlegen en mevrouw weende bitter, omdat het onmogelijke niet mogelijk was. Na veel bidden en smeken, maar inzonderheid door de afgrijselijke smarten welke hij leed, liet Willem zich eindelijk overhalen om zijn been te laten zetten op dezelfde wijs als de gebroken benen van alle andere burgerlijke mensen gezet worden.

Onder het zetten echter toonde Willem zijn instinct. De meester wilde zijn werk verrichten volgens de beste en zekerste regels van de kunst; doch Willem eiste dat zijn been op zulk een manier als hij voorschreef - en dat wiskundig verkeerd was - zou behandeld worden; mijnheer en mevrouw gaven in nederige en

beleefde bewoordingen te kennen, dat het hun hoogstaangenaam zou wezen, en de heelmeeester dubbel visitegeld kon rekenen wanneer hij de ongelukkige lijder zijn zin gaf! De heelmeeester ontbrandde in edele toorn, vroeg het believen van Willem, zette het been zoals de jeugdige aristocraat hem voorschreef, en het gevolg was dat Willem altoos trekkebenen ging en nooit meer paard kon rijden.

Zo dikwijls de chirurgijn Willem naderhand tegenkwam, kon hij niet nalaten naar dit been te kijken en te meesmuilen. De gang echter welke Willem aannam, deed hem een meer aristocratisch voorkomen verkrijgen dan hij anders gehad zou hebben.

[VI]

Willem leert op de gewone wijs der burgerlijke stervelingen, mits dat de kunsten en wetenschappen zich naar hem schikken. Hij is volleerd

Toen Willem hersteld was, zette hij zijn studie op de gewone wijs der overige onadellijke stervelingen voort, dat is te zeggen, niet te paard; de reden hiervoor was eenvoudig, omdat het gaan hem bij uitstek moeilijk en het paardrijden hem genoegzaam onmogelijk viel.

Dan, op wat wijze Willem ook onderwezen mocht worden, hij bleef altoos zichzelf gelijk wat de wezenlijke kunstvorderingen betreft. Hij begeerde zich volstrekt niet te schikken naar de regels en voorschriften der wetenschappen waarvan hij de beginsels leerde. Nee! Deze moesten zich naar hem schikken, en wanneer dit niet aanging, zoals, bij voorbeeld, in de wiskunde altoos het geval was, dan verklaarde hij dergelijk een wetenschap voor hoogstnwaardig om door een edelman geleerd te worden, en zwoer om er nooit verder zijn hoofd mee te zullen breken.

De gouverneur, die hem nooit tegensprak maar altoos in-

volgde, hoe verkeerd hij ook te werk ging, liet stil en ongemerkt, als het ware, al de kunsten en wetenschappen glippen, die dus door zijn adellijken leerling werden uitgemonsterd,^[*] terwijl hij in de overige al die veranderingen en hervormingen toeliet, welke Willem erin verkoos te maken. Het is waar dat zij, langs deze weg, afgrijselijk misvormd werden, vooral de wapenkunde, de doorzichtigkunde^[*] en dergelijke, maar het is tevens waar dat de oude edelman, die alles was behalve een bevoegd beoordelaar over kunsten en wetenschappen, bijzonder in zijn schik was wanneer Willem in het een of ander iets volmaakt tegenstrijdigs of gedrochtelijks had uitgevonden, beschouwende hij dit, ter goeder trouw, als de kortste weg om in de geleerde wereld voor een origineel vernuft bekend en beroemd te worden.

Niettegenstaande de jonge edeling de weinige kunsten en wetenschappen waartoe hij zich verledigen wilde, ten uiterste gebrekkig en zeer misvormd leerde, ging er echter een naam en roem van hem uit, alsof hij een wonder van zijn tijd was geweest. De vreemde woorden, die hij, ofschoon niet weinig verminkt, in één adem wist op te noemen, verbaasden de kamenier, roerden het hart van de koetsier, hemelden het verstand van de werkmeid op, en deden de linnenbewaarster, in de grootste verrukking van het welmenendste hart, uitroepen: ‘Nimmer heeft een edelman zo gesproken!’

Niemand die de grote wereld een weinig kent, zal zich hierover verwonderen. Te allen tijde waren de woorden en spreuken van de rijken, de aanzienlijken en de machtigen wonderspreuken. Zijn er wetten gegeven door een keizer, die omtrent een gewoon studentenverstand had, men eerbiedigt ze alsnog, ofschoon dezelve, een reeks van eeuwen oud zijnde, bezwaarlijk op onze tijden en zeden zijn toe te passen, en men geselt en hangt-niet zozeer omdat het recht en billijk is, als wel omdat het zijne majesteit, de grote Justiniaan, zo gewild en bepaald heeft! Heeft een koning een bundeltje spreuken geschreven, of

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

links en rechts bijeen geflanst, alles leest en herleest dezelve, en een eeuwigvleiende Priesterschap krijt ze voor goddelijk uit, terwijl de gehoorzame onderdanen, die tevens gelovige leken zijn, er met al de ernst hunner zielen amen op zeggen! Geeft een adellijk man een verzameling van godvruchtige gezangen, minnedichten, oden en dergelijke uit, al de genootschappen en fatsoenlijke lezers bewonderen en prijzen dezelve; de grofste fouten zelfs noemt men dichterlijke vrijheden, somtijds wel schoonheden van een nieuwe vinding* enzovoort.

Willem, zich dus toegejuicht vindend, begon zich te schamen zo dikwijls hij de naam van zijn meester of gouverneur hoorde noemen. Het denkbeeld van zo kundig, zo geleerd en zo verstandig te wezen, als de ganse wereld betuigde dat hij was, maakte een verschrikkelijk contrast met het denkbeeld van nog onder een gouverneur of meester te moeten staan. Daarenboven, Willem was van nature geneigd om niemand boven zich te erkennen. Hij beschouwde zich als de heer der schepping! Als dat uitmuntende en voortreffelijke wezen, om wiens wil alleen, zoals enige ouderwetse rechtzinnige godgeleerden zeggen, het grote licht van de dag en het kleine licht van de nacht, alsmede al de losse en vaste sterren geschapen zijn, en zich wentelen en keren! Hij was nummer EEN; en ofschoon hij alles letterlijk geloofde wat zijn nieuwe catechiseermeester hem dienaangaande, uit de gewijde en ongewijde schriften, voorpraatte en bewees, kon deze hem echter niet gemoedelijk overtuigen dat deze zelfde grote en veelwaardige mens, tevens een nietig, ijdel, zondig, doemwaardig, verdoemd en vervloekt schepsel was. ‘Dat een burgerman dit alles is,’ zei Willem, ‘wil ik gaarne ge-

* De Franse schrijver haalt hier een menigte voorbeelden ter bevestiging van zijn gezegde aan; doch de Nederduitse lezer, met deze adellijke Franse dichters niet bekend zijnde, hebben wij geoordeeld de namen zonder hinder achterwege te kunnen laten.

loven; maar ten opzichte van een edelman, zoals ik ben, is het de belachelijkste en buitensporigste tegenstrijdigheid.'

De oude edelman, hoezeer ook zijne vrome gade het hoofd mocht schudden, verwonderde zich over deze, zo hij het noemde, geestige redeneerkunde van zijn zoon. In het wezen der zaak, dus redeneerde hij er bij zichzelf over, mag het misschien zo niet zijn; maar het behoorde echter zo te wezen.

Wat de leermeesters en gouverneur aanbelangt, de edelman kon ook hier niet anders zien of zijn zoon had gelijk, en vermits mevrouw, ter goeder trouw, insgelijks geloofde dat Willem volleerd was, en de edele hals niet langer behoefde te krommen onder het burgerlijk juk van een onderwijzer, werden deze opzichters bedankt, eerlijk beloond en weggezonden.

[VII]

Willem moet naar de hogeschool. Gemoedelijk onderzoek waar-voor hij studeren zal. Hij verkiest om meester in de zeven vrije kunsten te worden

De adellijke opvoeding vorderde nu dat Willem ter hogeschool besteld en aldaar onderwezen werd in alles wat men volstrekt nodig heeft om de naam van een geleerd man te verkrijgen.

De grootste zwaarigheid was maar waarvoor men de jonge edelman zou laten studeren. Een der voornaamste gesprekken deswegen gehouden zullen wij hier laten volgen.

De oude baker 'O! Mevrouw! Gij moest er een dominee van maken: de jongeheer heeft zulk een deftig uitzicht, en aan die affaire is het minste hoofdbreken vast.'

Mevrouw 'Gij zegt daar zo wat, baker! Ik zou gaarne mijn kind in de dienst des Heren opbrengen. Wat dunkt u, Willem?'

Willem 'Dominee? Breek mij liever de hals! Dominee? Ik? Het zou, bij mijn ziel, het zou mij schoon staan om daar voor een partij stomme boeren op het een of ander dorp te staan prevelen! Een man van zo hoge geboorte als ik ben, zou daar,

met een bef onder zijn kin en een mantel op zijn rug, oost en west, zuiden en noorden heen lopen om jan rap en zijn maat in de hemel te brengen? Wel foei, ma mère! Met welke ogen zou uweledelgeboren mij aanzien als ik daar aan het luizig bed van de een of andere smerige stervende schoenlapper of komenijsman^[*] stond te bidden? Dat lijkt immers nergens naar! Als een rechtschapen edelman mij op de preekstoel zag staan, zou hij mij voor een spreeuw of een kraai nemen, en mij dood schieten.’

Edelman ‘In dat stuk heeft Willem gelijk. Een dominee en een varkensdrijver verschillen in onze adellijke ogen zeer weinig. En ik heb er te minder zin in, omdat de meeste burgerskinderen thans tot dominees worden opgeleid, en, mijn lief, gij zou immers niet gaarne uw zoon, met de zoon van een leertouwer, van een grutter, wijnkoper of dergelijk ruignek gelijkgesteld zien?’

Mevrouw ‘Dat zou ik zeker niet. Maar was het dan beter dat Willem dokter werd?’

Willem ‘Hoe langer hoe erger! Ik dokter? Mijn adellijke vingers zullen dan de pestige pols van het burgerlijk canaille moeten voelen? Mijn edele ogen zullen naar de rappige en slijmige tong van een lijndraaijer, een scharensliiep en zulk soort van volkje moeten kijken? Hoe kan het in uw edele hersens opkomen, mijn lieve ma mère! Midden in de nacht immers, wanneer ik geroepen werd, zou ik moeten opstaan, en door weer en wind, door dik en dun, door koude en vocht moeten heenslenteren om in de stinkende en besmette krotten der armen te kruipen! Waarachtig! Dat zou mijn adellijke afkomst grotelijks vereeren!’

Edelman ‘Willem denkt erover zoals ik erover denk. Een edelman moet nimmer de knecht van de burger wezen.’

Mevrouw ‘Maar uit hoofde van zijn ongemeen verstand zou Willem echter de maatschappij van veel nut kunnen zijn?’

Edelman ‘Dat ware niet anders dan paarden voor de zwijnen gestrooid.’

[*] Zie p. 133

Willem ‘En ik begeer volstrekt geen dokter te worden! Ik zie liever het burgerlijk ras tot de laatste luis toe uitsterven!’

Mevrouw ‘Dan is ook dit afgedaan, mijn waarde zoon! Maar, wat denkt gij ervan, zou het advocaatschap u beter gelijken?’

Edelman ‘Welnu, Willem! Een advocaat, dat is een eerwaardig personage, dat voor het recht der burgers pleit!’

Willem ‘Wat advocaat! Wat voor het recht der burgers pleiten? Gij droomt, bij mijn ziel! Of gij raaskalt! Heeft het burgercanaille dan rechten? Waar staat dat geschreven? En al had dat hondevee al iets dat naar rechten geleek, zou het mij dan, adellijkgeborene, voegen om voor dit uitvaagsel der wereld mijn edel hoofd te breken, en mijn dierbare tijd te verspillen?’

Mevrouw ‘Willem ziet de zaak beter in dan wij. Neen, hij moet geen advocaat worden! Hij is niet in de wieg gelegd om de boodschapjongen van de burgers te worden.’

Edelman ‘Maar wanneer hij naar de hogeschool gaat, zal hij er evenwel het een of ander moeten leren!’

Baker ‘Met uw verlof, weledele heer! Ik ken er zovelen die op de hogeschool geweest zijn, en die echter niets geleerd hebben; tenminste, die grote domkoppen zijn.’

Edelman ‘Onder de burgerstaat vindt men die zeker zeer veel. De leerzaamheid is een eigenschap van het adellijk gemoed. Maar Willem moet immers een titel hebben? Men moet immers kunnen zeggen, hij heeft daarvoor, of daarvoor gestudeerd?’

Mevrouw ‘Dat is waar; maar zijn er dan geen andere namen op de hogeschool? Heb ik niet wel gehoord van meester in de zeven vrije kunsten?’

Het woord *meester* streefde de hoogmoed van de jonge edelman in dier voegen dat hij, ofschoon niet wetend wat die zeven vrije kunsten voor dingen waren, met een soort van goedkeurende drift uitriep: ‘Ja! Ja! Dat is goed; ik zal bij provisie maar eerst meester over de vrije kunsten worden, en dan zal ik de vrije kunstenaars vervolgens wel vinden.’

En hiermede vertrok Willem naar de hogeschool, om daar tot meester in de zeven vrije kunsten gemaakt te worden.

[VIII]

Voorzorg om Willem niet op dezelfde wijze te doen studeren als de burgers. Plan van de hoogleraar om de aristocratie van Willem en de freule Anna te amalgameren.^[*] Willem wordt verliefd

Een aantal brieven van voorschrijving aan de hoogleraren welke de eer zouden hebben om de edele jongeling te onderwijzen, rijke geschenken en nog rijker beloften, geschikt voor al degenen die, gedurende zijn verblijf aan de hogeschool, iets met hem te maken zouden hebben, vergezelden Willem op zijn reis, en ettelijke dagen verliepen er, alvorens hij deze noodzakelijke boodschappen in orde verricht had.

Maar, zal de nieuwsgierige lezer mogelijk vragen, waartoe brieven van voorschrijving, waartoe beloften en giften op een hogeschool, wanneer men het voornemen heeft om lustig te leren en de lessen op tijd te betalen?

Ik zal 't u zeggen, lezer! Mijnheer de edelman en inzonderheid mevrouw kenden en beminden hun edele zoon. Zij vreesden dat het burgerlijk canaille, zo geleerd als ongeleerd, waarmee hij voortaan op een gemeenzame voet stond te verkeren, zich niet zo wel naar zijn wil en welbehagen zou weten te schikken als Willem, tot dusverre, in zijn ouderlijk huis gewoon was. Zij voorzagen, en terecht, dat hieruit zowel voor hen als voor hun zoon veel moeilijkheden en onaangenaamheden stonden geboren te worden, en dat zelfs het al of niet gelukkig voltrekken der studies van Willem hiervan afhing. Reden waarom zij aan de professoren schreven om vooral onder oog te houden dat hun zoon van adellijke geboorte was, en derhalve met eerbied en toegeeflijkheid moest behandeld worden; dat hun oogmerk niet was dat Willem zich naar de hogeschool, maar dat de school zich naar hem zou schikken, en dat, zo dit van de gewone

[*] Zie p. 133

weg afweek, zij op hun beurt, in het stuk van betaling, insgelijks, tot het grootst genoegen hunner hooggeleerden, op een buitengewone wijs zouden te werk gaan, enzovoort.

De geschenken die zij deden waren inderdaad niet anders dan zo veel kooppenningen om Willem van gehoorzame slaven en slavinnen te voorzien.

Genoegzaam allen, die deze brieven of gaven ontvingen, verstonden deze adellijke wenk en wisten er meesterlijk gebruik van te maken. Vooral begreep de hoogleraar Breinkas deze leus, en hij begreep ze des te meer, vermits hij negen kinderen en grote schulden had en daarenboven belast was met een nichtje, dat, van adellijken afkomst zijnde, niet wel anders dan in ledigheid en overeenkomstig haar fatsoen kon opgebracht worden.

Reeds had de hoogleraar een ruw plan bij zichzelf ontworpen, en het geval wilde dat hij er de volkomenste uitvoering aan geven kon, vermits Willem bij hem twee kamers nam, en zich in de kost bestelde, iets waarover zijn ouders bij uitstek wel in hun schik waren, vermits, zeiden zij, hieruit duidelijk te zien was dat hun zoon zich meesterlijk onder de vreemden zou weten te redden en te schikken. Breinkas had al aanstonds bevelen aan al zijn huisgenoten uitgedeeld, waarvan de geringste zelfs het kenmerk droeg van een doorknede en door en door ervaren mensenkennis en een bondig beredeneerd vooruitzicht. Inzonderheid had hij zijn nichtje Anna (dit was de naam van het lieve adellijke meisje) onderhouden over de jonge edelman die zijn leerling en kostganger was geworden en deze weledelgeboren maagd begreep haar oom reeds ten volle toen hij nog slechts weinig woorden over dit onderwerp met haar gesproken had.

‘Het mensdom,’ dus dacht hij bij zichzelf, ‘bevindt zich in een zo kindse toestand, dat het noodwendig om gelukkig te wezen bedrogen moet worden. Men doet de grootste moeite van de wereld om de arme stervelingen wijs te maken dat zij vrij geboren zijn, dat zij een allesovertreffende waardigheid bezitten en rechten hebben die, wel gehandhaafd, hen tot goden op

deze aarde maken. En ondertussen, nadat men hen deze onnatuurlijke, tenminste al te sterk overdreven, roman in de kop heeft gebracht, gaat men heen en men geeft hen vergulde gekskappen of edele aristocraten tot hun regeerders, die nergens anders op uit zijn dan om al het goede dat de begoochelde mensenkinderen nog zouden kunnen genieten, te bederven! Wat is dan hier de zaak van een verstandig man? Wat toch anders dan dat hij, ziende dat de wereld aldus en volstrekt niet anders rollen wil, zo veel mogelijk die averechtse loop ten goede bestuurt? Dat hij zo veel dwazen en booswichten straft en tentoonstelt, als er onder zijn bereik vallen, en eindelijk, dat hij er voor zichzelf al de voordelen en genoegens uithaalt die erin te vinden zijn?’

Ingevolge deze redenering begreep hij dat Willem, van wie hij al aanstonds zag dat hij én een aristocraat van nature was én bij de opvoeding verder worden moest, noodwendig aan deze onveranderlijke bestemming moest beantwoorden; dat hij aan deze bestemming zodanig een richting moest trachten te geven als meest tot algemeen welzijn strekte, en verder dat hij voor deze even moeilijke als nuttige arbeid niet onbeloond moest blijven.

Zijn nichtje Anna was insgelijks van adel, was allerhevigst aristocratisch, en verstrekke hem tot een grote last: zij was arm en van zijn jaarwedde schoot niets over. Wanneer deze twee een paar worden, dacht hij bij zichzelf, dan worden er geen andere goede manskinderen bij bedorven. Zijzelf maken zich onderling zo gelukkig, als dit soort van wezens worden kan en misschien wordt het ene kwaad door het andere getemperd, of mogelijk wel vernietigd, en dan wint er de Maatschappij bij.

‘Freule,’ zei hij tegen zijn nichtje, want zij was er zeer op gesteld om aldus betiteld te worden, ‘ik behoef u geen lesje in het stuk van de liefde te geven. Gij hebt alle oude en hedendaagse romans met vrucht gelezen, en in die boeken vindt men, om zo te spreken, de plattegronden van allerlei vrijerijen. Een

ding heb ik er slechts bij te voegen. Willem is adellijk, Willem is rijk en Willem ziet er, voor een jongen, vrij knap uit, maar Willem is juist door dit alles vrij trots, en zeker is het dat hij al degenen, die hem niet van de zwakste zijde weten aan te tasten, zal verachten.’

‘Oom!’ zei de edele Anna. ‘Gij hebt mij reeds genoeg gezegd. Ik zal uw verwachting geenszins teleurstellen.’

Van dat ogenblik af vond Willem de freule allerwegen op zijn pad. Aan tafel zat zij naast hem. In de tuin kwam zij hem op alle paden tegemoet. Wilde hij vissen, eer dan hij had zij een hengel in handen. Zette hij zich tot lezen, dan lag er reeds een boek voor haar. Sprak hij van zijn adel, in een ogenblik telde zij zijn voorouders en kwartieren op. Vloekte hij op de regering omdat er burgerlijke leden onder waren, zij voer heftig uit tegen al het onadellijke vee dat op het kussen zat. Had hij hoofdpijn, zij haalde een magazijn met reuk- en hersenversterkende watertjes voor de dag... en met één woord, Anna was zijn spiegel geworden en Willem werd langzamerhand verliefd.

[IX]

Willem verkrijgt een onsterfelijke roem door het geven van maaltijden en zuippartijen. Onbegrijpelijke toegeeflijkheid van een adellijk meisje omtrent haar snoepzieke minnaar. Willem heeft zijn studies voleindigd

Wat de zeven vrije kunsten betrof, om welke te leren Willem eigenlijk aan de hogeschool was gekomen, de professoren droegen alle mogelijke zorg dat hij er de namen en enige onontbeerlijke spreekwijzen zeer vast van in zijn geheugen prentte, en overtuigden hem verder dat hij ze alle in de grond verstond. Zeer dikwijls verzocht Willem hen ter maaltijd, somtijds vertoefden deze professorale gasten bij hem, totdat de lieve dageraad aanbrak. De oude edelman, en vooral de kinderlievende mevrouw, schoot rijkelijk geld op; want niets was hen aangena-

mer dan dat Willem zo dikwijls en zo langdurig met hooggeleerde en diep letterkundige mannen verkeerde; want dit verstrekte hem zowel tot een grote eer als tot een ongemeen nut. Het is waar, de edele ouders moesten ontzaglijke sommen aan de wijnkoper, de kok, pasteibakker, enzovoort, betalen, doch zij deden het met een vol en goed hart, omdat deze lieden altoos plechtig verzekerden dat geen der studenten zo beroemd en gezocht was als de adellijke Willem.

De studerende edelman bepaalde zich niet enkel tot hoogleraren, maar had ook tussenbeide vrolijke partijen met de dorstigste en behoeftigste van zijn medestudenten, die hem altoos aan hun hoofd plaatsten, allereergsten zijn lof uitbazuinden en hem met diep ontzag behandelden, om reden dat hij altoos het gelag betaalde.

De schone meisjes zelfs, die met de uitdeling van hun grootste gunstbewijzen niet gewoon zijn te wachten tot na de ontvangst van de kerkelijke huwelijkszegen, gaven aan het gezelschap van Willem de voorkeur boven zijn medestudenten; en zo er onder deze gediensdige engelen al eens een twist over de meerderheid ontstond, dan zegevierde zij, die bewijzen kon dat zij de meestgeliefde en meestbezochte van Willem was. Men had ook opgemerkt dat sedert Willem in deze academiestad gekomen was, de bereidvaardige lieve meisjes veel zwieriger gekleed gingen; meer verschoot^[*] van jakken, japonnen, oorringen, horloges, enzovoort hadden, en ook meer met goud en zilvergeld speelden dan immer tevoren! Willem, die op zijn manier rekenschap aan zijn ouders deed van de penningen, die zij in zulk een ontzaglijke menigte aan hem toezonden, zette in dit geval altoos: voor natuurlijk onderzoek, de som van zoveel!

De freule Anna, die, als minnares, veel scherper ogen had dan een getrouwde vrouw natuurlijkerwijze hebben kan, ontdekte spoedig de snoeppartijtjes van haar edele minnaar. Inwendig had zij er de grootste spijt van; uitwendig echter liet zij er niets van blijken. Zij redeneerde erover, zoals het een

[*] Zie p. 133

adellijke dame voegt. Vooreerst, dus dacht zij, zal ik hem dit met tienvoudige woeker betaald zetten zodra wij getrouwd zullen wezen. Ten tweede zal ik het genoeg hebben dat hij alsdan niet gans en al als een onervarene bij mij zal komen, wat doorgaans het geval is met die stomme burgerjongens, die van hun canailleuze ouders niet anders dan kuisheid en eerbaarheid hebben horen prediken. Ten derde zal dit zijn tegenwoordig gedrag mij in het toekomstige altoos een wettig en ontegenzeggelijk recht geven om, wanneer wij gehuwd zijn en elkander in de weg beginnen te leggen, hetzelfde te doen dat hij nu doet, enzovoort.

Op deze adellijke gronden was de volstrekte toegeeflijkheid en onbegrijpelijke oogluiking van de freule gebouwd. Altoos waren haar liefdearmen open en uitgestrekt om hem te ontvangen, en haar boezem blakend en brandend om er hem aan te drukken, hetzij hij hijgend en uitgeput van zijn nachtbezoeken thuiskwam, hetzij hij 's morgens als een onbevleete engel uit zijn slaapkamer te voorschijn trad.

Dus slenterde Willem een geruime tijd voort. De freule, eindelijk vrezend dat hij al te zeer verdartelen en ten laatste afkerig van haar worden zou, trad in een ernstig onderhoud met de hoogleraar, die zij niet slechts als een verstandig man, maar ook als een geslepen menskundige beschouwde.

‘Indien,’ dus sprak zij onder andere, ‘Willem nog langer aan deze hogeschool vertoeft, dan zal hij zo aan deze lichtekooien verslaven en er door bedorven worden, dat zowel mijn belang als mijn eer zullen vorderen om van zijn hand af te zien, en dan weet gij, dat al onze uitzichten ijdel zijn! Ik kan u derhalve geen beter raad geven dan hem voor volleerd te verklaren.’

De hoogleraar schudde het hoofd. ‘Volleerd!’ riep hij. ‘Volleerd! Er scheelt al te veel aan! Wij moeten de eer van de hogeschool toch ook niet te grabbel smijten!’

De freule begon helder te lachen. ‘Hoor,’ zei zij, ‘wij spreken rondborstig met elkaar; maar ik beloof u rijkelijk de schade te

zullen vergoeden, die gij door dit te vroeg heenzenden mocht komen te lijden. Wanneer wij ons grote doel missen, dan zouden wij er nog oneindig meer bij verliezen.’

Dit stak de hoogleraar een riem onder het hart. ‘Het is waar,’ dus sprak hij, ‘dat er zeer velen zijn die minder weten dan Willem en die wij echter decreteren volleerd te zijn. Daarenboven vertrouw ik dat, vermits Willem geschapen is om eenmaal land en volk te regeren, gij hem van tijd tot tijd in die grote kunst, op het voetspoor van zoveel andere adellijke vrouwen, een lesje zult geven.’

‘Daar aan te twijfelen,’ antwoordde de freule, ‘zou mij schande aangedaan wezen. De tijd zal komen dat gij hem als een eerste wonder in de staatkunde zult aanschouwen.’

De hoogleraar liet ongemerkt een diepe zucht, want hij was niet gans en al gewetenloos. Vermits hij echter tegen de ijzeren hand des noodlots, zoals een dichter zou spreken, niet opkon, maakte hij van dat ogenblik af aan zijn werk om Willem aan de wereld als een geleerde op te dringen en te dien einde alle gewoonlijke formaliteiten omtrent hem te bezigen en hem van de nodige getuigschriften te voorzien.

[X]

Een overheerlijk plan, een aristocratisch meisje waardig. Het afscheidsmaal. Aristocratische pracht en overdaad. Een voorbeeldige trek om beroemd te worden en de beste getuigschriften te verkrijgen. Willem verlooft zich

Toen het op een scheiden zou gaan, liet Willem een overheerlijke maaltijd aanrichten waarop hij al zijn weleerwaarde en hooggeleerde meesters en andere boezemvrienden verzocht. Veel hoofdbrekens had het hem gekost om iets uit te vinden, waardoor hij bij deze gelegenheid zich verheffen kon boven alle maaltijdgevers die immer hier ter stede geweest waren of zijn konden. De edele Anna betrapte hem, toen hij eens hierover in

zeer diepe gedachten verzonken aan zijn schrijfflessenaar zat. Hij was zelfs zo ver buiten zichzelf vervoerd, dat hij niet eens bemerkte dat zij de kamer inkwam en, reeds aan zijn zijde zittend, hem de pols voelde; want het veellezende meisje liet zich voorstaan ook kennis van de geneeskunde te hebben. Zij werd ongerust, haalde eau de lavande voor de dag en liet er hem aan ruiken. Willem sprong op, niesde, verwonderde zich een weinig en vertelde haar vervolgens de oorzaak van zijn mijmering. De freule beschouwde deze ontdekking als iets, waarmee zij haar voordeel doen kon, beloofde hem derhalve hier ook ten allerernstigste over te zullen denken en vertrok, met een plan in haar adellijk hoofd, dat haar vindingsvermogen eer aandeed.

De freule had een geheime boezemvriend, want ook zij was begerig om, evenals Willem, in het natuurlijk onderzoek les te nemen. Deze haar vriend was insgelijks de boezemvriend van Willem, en vermocht alles op hem. Hetzij nu dat Anna zich met deze vriend in het natuurlijk onderzoek al te diep had ingelaten en zij de natuurlijke gevolgen daarvan vreesde, hetzij dat ze beducht was dat Willem, wanneer hij haar ooms huis verliet, haar tevens vergeten mocht, althans zij liet zich met deze vriend deswegen in en ontwierp een plan, waarvan hij de uitvoerder moest zijn, en dit plan behelsde hoofdzakelijk de bevordering van haar huwelijk.

Reeds hebben wij gezegd dat de freule sterk aristocratisch was en dat het derhalve (want de hedendaagse zin van dat woord sluit ook dat denkbeeld in) haar zeer weinig of niets kon schelen welke middelen zij in het werk stelde om haar adellijke oogmerken zeker en spoedig te bereiken.

De vriend van Anna vervoegde zich ogenblikkelijk bij Willem, en gaf (na de reden quasi van zijn neerslachtige diepdenkendheid uitgevorst te hebben) hem een raad, die Willem als opnieuw herleven deed en die hij geen ogenblik aarzelde te volgen.

De luisterrijke dag der afscheidsmaaltijd gekomen zijnde,

scheen de gehele stad, wat de groenwijven, de wildbraadverkopers, de koks, de suikerbakkers, en dergelijke aanbelangt, in volle beweging en zwetende drukte te wezen om de tafel van Willem zo overvloeiend van allerlei keurige gerechten en eetbare versierselen te voorzien, als immer in enig menselijk vermogen stond. De broeikassen leverden, even gelijk zoveel goudmijnen, schatten van lekkernijen op, waarvoor de snoepzieksten onder de aloude volken ganse koninkrijken zouden gegeven hebben. Vliegende koeriers of boden, met korfjes aan de arm of mantelzakken achter op hun paarden, brachten fruit en vissen aan, die zoveel geld kostten, alsof zij bij de antipoden geplukt en gevangen waren. Op alles, zelfs op de ijs- en sneeuwgerechten, schitterden (in het hartje van de zomer) de adellijke wapens van Willem. Goud en zilver was nergens vergeten, en de wijnen...! O! Hun namen en hun getal was legio.

Willem ontving zijn gasten met de houding van een weldadige koning, slechts met dit onderscheid, dat hij toonde te gevoelen dat zijn eigen beurs al deze onkosten moest dragen, iets wat de koningen niet kunnen voelen, omdat zij er veeltijds de penningen van hun hongerlijdende onderdanen voor gebruiken. De gasten van Willem daarentegen, ziende in welk een hemels paradijs, in de smaak van Mahomet, zij werden ingeleid, bogen zich zo laag zij konden, en boezemden al de loftuitingen en vleierijen uit, die hun ongemene eetlust en dorstige gesteldheid hen aan de hand konden geven.

Het zou te veel gewaagd zijn voor een arm schrijver die, bij zijn niet heel groot stukje spek of vlees en een enkele schotel groente of aardappelen de amber en nectar van zulk een godendis nimmer heeft mogen smaken of ruiken, om een vollediger beschrijving van dit afscheidsmaal te geven.

De maaltijd ten einde gelopen zijnde, werd er een dessert opgebracht, dat in rijkelijkheid en voortreffelijkheid, geenszins voor de maaltijd zelf behoefde onder te doen. De gasten, hoe zeer reeds verzadigd van zoveel heerlijke gezichten en genot,

geraakten opnieuw in verrukking en verkregen nieuwe snoeplust, toen zij al de kunst en natuurgewrochten die ooit de fijnste smaak streelden, als uit de vier werelddelen in requisitie gesteld, voor hun ogen op de tafel van hun edele gastheer aanschouwden.

Iets echter verscheen er, dat inzonderheid de aandacht der gasten trok, en hun nieuwsgierigheid ten sterkste gaande maakte: dit was een groot zilveren komfoor, met ettelijke glimmende kolen vuur daarin, en enige zwavelstokken ernaast.

Willem liet zijn etende vrienden enige tijd in deze raadselachtige verlegenheid. En vermits Anna, oneindig lozer en doortrapper dan het Filistijnse meisje dat het geheim van haar bruidegom Simson ten ontijde verraadde, volmaakt stom bleef voor alle nieuwsgierige vragen en aanvallen, strekte dit vurig comfoor tot een allerernstigst onderwerp der belangrijke tafelgesprekken, waarin Willem zijn vermaak vond.

Lang genoeg zich met de steeds aanwakkerende nieuwsgierigheid van zijn gasten vermaakt hebbende, stond de gastheer statig overeind. Hij gaf een kleine wenk en alles zweeg en luisterde.

‘Eens,’ dus sprak hij, ‘heb ik in de geschiedenis gelezen, dat er een hoveling was, die zijn vorst op een maaltijd onthaalde en gedurende die maaltijd een vuur van kaneel, nagelen en allerlei welriekende specerijen stookte, welks aangename reuk de vorst inzonderheid behaagde. “Ik ben blij,” zei de hoveling, “uwe majesteit aldus te kunnen onthalen; maar zoudt gij in waarheid vertrouwen dat er nooit geuriger en aangener vuur kan gestookt worden?” “Neen!” antwoordde zijne majesteit, “Dat kan er niet.” “Ik zal u het tegendeel bewijzen,” antwoordde de hoveling, en meteen de schuldbrieven voor den dag krijgende, waarbij het bleek dat zijne majesteit ettelijke tonnen goud aan hem verschuldigd was, wierp hij deze in het vuur. “Sire!” dus vervolgde hij, “deze schuld is uit de wereld. Ruik nu of dit vuur niet veel aangener geur geeft dan het voorgaande?”’

Op dit vertelsel van Willem staken genoegzaam al de gasten hun oren niet weinig op; want de meesten van hen hadden geld van hem geleend en vonden zich, nu het op een scheiden en waarschijnlijk afrekenen zou gaan, geheel buiten staat om hem te kunnen betalen.

Na een oogenblik vertoeven haalde Willem verscheidene briefjes of schuldbekentenissen uit zijn brievenstas. ‘Ziet daar, mijn vrienden!’ zei hij en de briefjes opstekende, ‘mijn pretentiën.^[*] Uw beloften zijn om ze op de dag van mijn vertrek te voldoen.’

Hij zweeg een geruime poos; zijn gelaat begon zeer ernstig te staan, en nimmer klopten er zoveel harten tevens aan een afscheidsmaal.

‘Dan!’ dus vervolgde hij vriendelijk lachend, ‘het voorbeeld van de hoveling jegens zijn koning is te edelmoedig, te groot, te treffend dan dat ik het niet, ten opzichte van veel van mijn zo waardige vrienden, zou navolgen. Ik ben van alles voldaan.’

Hiermee liet Willem de briefjes in het komfoor met vuur vallen, waar deze ogenblikkelijk tot as verteerden!

Onbeschrijflijk waren de toejuichingen, de dankzeggingen, de zegeningen, enzovoort, die van zoveel lippen vloeiden, waarvan de geprangde harten zich dus, ineens, van de drukkendste last ontheven voelden. Zij vlogen van hun zitplaatsen, omhelsden, drukten de edele Willem aan hun dankbare boezems! Verscheidene dichters, zo griekse, latijnse als nederduitse, bevonden zich onder de geleerde gasten, en deze vielen ogenblikkelijk aan het maken van extempores,^[*] puntdichten, klinkdichten, odes, lierzangen, en de hemel weet welke soort van dichtten niet al meer, alle de lof, de grootheid van ziel, de edelmoedigheid, schranderheid, vindingrijkheid, rechtschapen adeldom, historiekunde, geleerdheid, enzovoort van de uitmuntendste aller gastheren behelzende. Willem verzamelde zorgvuldig deze rijke oogst van altoos geldende getuigenissen, en beklagde zich het geld niet, dat hij ervoor opgeofferd had,

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

als wel wetende dat deze schuldenaars in de eeuwige onmogelijkheid waren om hem te kunnen voldoen, en dat hij hen in geduchte vijanden zou herschapen hebben bijaldien hij hen gemaand had, waar ze nu zijn vrienden en aanbidders waren.

Het toneel was hiermee niet geëindigd. Terwijl Willem dus, tot berstens toe, met de wind des lofs en de waterzucht van eigen grootheid was opgevuld, trad de edele Anna eindelijk ook te voorschijn. Met ogen die hem tot een engel uit de hemel decreteerden, met uitgestrekte armen die gelast schenen te zijn om de zaligheid te omhelzen, en met een houding die gelijktijdig de diepste eerbied en de vurigste genegenheid uitdrukte, naderde zij hem en drukte, op het voorbeeld van zoveel anderen, onder een zondvloed van dankzeggingen en zegeningen, hem aan haar maagdelijke boezem.

‘Ik wist,’ dus sprak zij met de stem der verrukking, ‘dat gij groot en edel van ziel waart; maar zo edel en zo groot te zijn, gaat al mijn verwachtingen verre te boven! De geleerde wereld betuigt de grootste verplichtingen aan uw deugd en uw verdiensten te hebben; hoeveel zal dan het vaderland niet aan dezelve verschuldigd wezen, wanneer gij er het bewind over voert, en telgen nalaat, die u gelijk zijn!’

Willem kon zich niet langer bedwingen. ‘Anna!’ riep hij. ‘Gij moet het geluk van deze dag voltooien! Gij moet mij die telgen geven! Daar is mijn hand! Gij zijt mijn echtgenoot!’

Met zeer veel moeite kreeg Anna een maagdelijke blos op haar kaken. Met een edele vervoering greep zij de aangeboden hand; het ganse gezelschap juichte, zodat het drie, vier buurten ver gehoord werd, en... Willem was aan het touwtje vast.

[XI]

Ongemene blijdschap over de komst van Willem aan het huis van zijn adellijke ouders. De gedrukte lofdichten zijn hem reeds vooruit.

Aristocratische wijze om tegen vader en moeder te zeggen: dat meisje wil ik trouwen. Willem krijgt zijn zin

Boven alle beschrijving groot was de blijdschap van de oude edelman, van mevrouw, van de adellijke baker, van de kamernier, linnenbewaarster, stalknecht, enzovoort, bij de aankomst van Willem. De lof bazuinende faam was hem reeds vooruitgesnel, want de boezemvriend van Anna had zorg gedragen, dat de Griekse, Latijnse en andere verzen, vermeerderd met nog enige puikdichten op zijn verloving met de edele Anna, in overvloed gedrukt en vooruit naar de adellijke ouders waren gezonden. Hoezeer deze met die letterschat waren ingenomen kan men gemakkelijk begrijpen. De oude heer stond enige ogenblikken over de opgezongen deugden, bekwaamheden, en geleerdheid van zijn zoon derwijze opgetogen, dat men begon te twijfelen of hij niet wel een hartvang of stilstand in het bloed zou gekregen hebben. Mevrouw viel wezenlijk, door de al te grote vreugde, van zich zelf. De adellijke baker, die een exemplaar van deze lofdichten ontvangen had, liep er dadelijk mee naar de boekbinder, zonder zich, in haar overijling, met mijnheer of mevrouw te bemoeien en bezwoer hem bij al wat heilig was om deze gedichten, cito, cito, achter haar kerkbijbeltje, dat van hetzelfde formaat was, in te naaien, opdat, deze reden gaf zij ervan, zij altoos God en de goede mensen mocht voor ogen hebben. De andere dienstboden, die elk ook een exemplaar ontvingen (want wat zou men anders met zoveel exemplaren doen?), handelden er mee op een wijze overeenkomstig hun begrip, dat zij van de zaak hadden. De eenvoudige werkmeid bij voorbeeld, die niet lezen kon, gebruikte deze lofdichten tot het schoonmaken van blakers, koekepannen, enzovoort, en de tuinman, die ook geen kenner van verzen was en geen talen verstond, gebruikte ze op het geheimvertrek, ofschoon hij ze

vrij hard bevond, vermits ze op best mediaan papier gedrukt waren.

Alles was dus mooi en overheerlijk in de ogen van mijnheer en mevrouw; de freule Anna echter baarde bij hen enige bedenking. ‘Gij hebt,’ aldus spraken zij met de uiterste omzichtigheid en vriendelijkheid tegen Willem, ‘u bij uitstek wel gedragen op de hogeschool: wij zijn deswege ten hoogste voldaan, en kunnen de genadige Hemel niet genoeg danken, voor zijn zichtbare medewerking in al deze. Uw keuze van de adellijke jonkvrouw Anna is, buiten alle twijfel, een keuze, die uw verstand en uw hart de grootste eer aandoet, vermits wij volmaakt zeker zijn, dat gij geen slechte keuze doen kunt; evenwel is er iets, dat wij, met uw verlof, de vrijheid nemen, u gulhartig te zeggen.’

‘En wat is dat?’ vroeg Willem, de hoed in de ogen trekkend, hetwelk altoos een teken was dat hij gramstorig werd.

‘Dat is,’ antwoordde mevrouw met enige bedeesdheid, ‘dat deze freule Anna wel zeer schoon en deugdzaam is, maar geen geld heeft.’

Elke andere jongeheer of jonge burger, die geen geboren aristocraat was, zou bescheiden hierop gezegd hebben dat, vooreerst, de freule Anna van echte adel was, en dat er dus ten opzichte van haar geboorte of rang niets tegen haar viel in te brengen. Dat zij, ten tweede, zeker geen geld had, doch dat zulks geen hinderpaal kon zijn in het voorgenomen huwelijk, omdat hij, als de enige erfgenaam van onnoemelijke schatten, wel een vrouw kon nemen die niets bezat, zonder zich zelf of iemand anders in de fatsoenlijke wereld te benadelen. Ten derde, dat deugd, verstand, adel en schoonheid groter schatten waren dan geld. En eindelijk ten vierde, dat de zuivere liefde en een genoeglijke echt het gemis van aardse rijkdommen rijkelijk vergoedden, enzovoort.

Dan, van dit alles sprak Willem geen enkel woord en misschien zouden ook zodanige, voor alle andere gewone mensen voldoende redenen, geen ingang bij deze weledelgeboren

ouders gevonden hebben! Hij sprak andere dingtaal. ‘Ik wil ze hebben!’ zei hij, en dit gezegd hebbend, boog zich de oude edelman, en de oude mevrouw neeg, antwoordend: ‘Gij zult ze hebben!’

[XII]

De edele Willem trouwt de adellijke Anna. Huwelijksverzen van de beste soort. Toebereidselen om op het gestoelte der eer te komen. Verbazende uitwerking der dichtkunde

Na de soevereine gezegden van: ‘Ik wil ze hebben!’ en van, ‘gij zult ze hebben!’ leed het slechts weinig dagen of de beminnelijke freule Anna bevond zich ten huize van de oude edelman. Dat dit doortrapte meisje al die kunststreken oefende, welke wij in het hemels geslacht der meisjes altoos moeten bewonderen en goedkeuren, dat zij de ouders wist te winnen, en ruim zozeer als ze de verliefde Willem wist te verblinden en te betoveren, dunkt ons een zo bevattelijke zaak te wezen, dat wij ons hoofd niet behoeven te breken om deswege bewijzen te leveren. De edele, de geestige, de verstandige, de staatkundige, de beminnelijke, de deugdzame, de schone, de aardige, de engelachtige Anna beheerste ogenblikkelijk, als het ware, de harten van vader, moeder en zoon, en men zou het als een gestreng oordeel Gods hebben aangezien, wanneer zij thans de minste weigering betoond had, om de wettige huisvrouw van Willem te worden.

Vermits alles haast maakte om dit gewenste huwelijk tot stand te brengen, en de edele Anna inzonderheid het ijzer trachtte te smeden terwijl het heet was, werd Willem schielijk in het ijzeren juk van de eeuwige echt geklonken. De ontzaglijke hoop verzen, welke bij deze heuglijke gelegenheid gemaakt werden, waren schoon, krachtig, beredeneerd, vindingrijk, geestig, zoetvloeiend, verheven, enzovoort, ten minste werden zij aldus genoemd, door de oude edelman, door

mevrouw, door Willem, door de freule, en verder door al degenen, die ze gemaakt hadden.

Deze verzen uit dit oogpunt beschouwend, behoeven wij niet angstvallig naar de redenen te zoeken waarom ze, als een vervolg op het bundeltje afscheidsverzen, gedrukt werden.

Thans was Willem tot de loopbaan genaderd, op welke hij zich als de grote, allesbeheersende en almachtige staatsman moest vertonen! Het ganse adellijke geslacht trok deze grote, aanstaande gebeurtenis geen ogenblik in twijfel, en Willem had al een stel kleren doen vervaardigen, waarmee hij, zoals hij zei, in staatsie naar het gestoelte der eer zou stappen.

De gedichten op Willem waren bij duizenden onder de lezende gemeente verspreid. Enige grote vernuften, de milddadigheid en gastvrijheid van de bezongen edelman in aanmerking nemend, maakten de schoonste vertalingen van de Griekse, Latijnse, Arabische en andere vreemdtalige lofverzen op Willem, welke vertalingen hem, met overheerlijke toewijdingsverzen, nederig werden aangeboden! Wat kon Willem nu anders doen, in dit geval, dan de kundige vertalers voortaan onder zijn tafelgasten en zijn boezemvrienden tellen? En hun meesterlijke overzettingen en eigen dichterlijke vruchten in sierlijke druk uitgeven, ten einde de wereld er nut van mocht trekken? In dit opzicht iets minder te doen, zou louter ondankbaarheid tegen de bloem der vernuften, zou onverschilligheid, ja wreedheid en barbaarsheid tegen het mensdom zijn geweest, dat men immers veilig kon verwachten, dat het hoogste belang in het opgehemelde voorwerp stellen zou.

Aldus redekavelden de adellijke ouders, de adellijke Willem, benevens zijn adellijke gemalin erover, de adellijke baker hing er het zegel aan, en vandaar een nieuwe zondvloed van gedrukte verzen.

Vermits men overal de lofverzen op Willem las, en de rijkelijk onthaalde en ruim betaalde makers ervan met de mond bevestigden hetgeen zij, met hun dichterlijke pennen, geschre-

ven hadden, ging er een vermaardheid uit van Willem, zoals er van niemand, honderd mijlen in de omtrek, tot de huidige dag toe, was uitgegaan! De gewone man beschouwde hem als een Godheid! De meer gegoede burger dankte, uit de grond zijns harten, de barmhartige God, dat het Hem genadiglijk behaagde om onder de aanzienlijken des volks en de edelen des lands zo voortreffelijke en uitmuntende mannen te doen geboren worden. De rijken en de edelen deden hun opgestoken boezems een halve duim hoger zwellen, zich allerwegen beroemend op het hemels vernuft, op het eerste staatsverstand, dat tot hun klasse behoorde. En de vorst en vorstin (want toen was het nog de tijd der vorsten) betuigden vereerd te zijn, met een onderdaan zoals de edele Willem was. Goddelijke dichtkunde! Dit waren uw uitwerksels!

[XIII]

Willem wordt vermaard als natuurkundige, als rechtsgeleerde, als godgeleerde. Oordeel van de staatsministers over Willem. Verheffing van Willem tot de hoogste ereposten

Willem beschouwde de zon en de maan als de twee grote lichten, de een van de dag, de ander van de nacht. Maar of zij stil stonden, dan of zij draaiden, en hoe zij draaiden, wist hij niet. Echter was hij bekend als een beroemd natuur- en sterrenkundige, en werd somtijds door een doodarm edelman, die, om een stuk brood te verdienen, almanakken maakte, geraadpleegd. Dat het hoofd van deze auteur draaide, zo dikwijls hij een visite bij Willem had afgelegd, zal men gaarne geloven. Want altoos, wanneer het de zaak was om onderrichting te geven in gevallen, waarin Willem een volmaakte domkop was, greep hij steeds de fles, die dan zulke overvloedige redenen voortbracht, dat Willem geen antwoord behoefde te geven, en dat de vragers, ten hoogste over hem voldaan, al buigend, strijkvoetend en dankzeggend vertrokken.

Willem kon de woorden proces, citatie, artikelen examinatoire, probatie, reprobatione,^[*] enzovoort zeer vlug uitspreken, maar welke dingen het eigenlijk waren, hiervan wist hij niets. Men geloofde en verzekerde echter, dat geen sterfelijk vernuft immer dieper doorgedrongen was in al de geheimen, zowel van de oude als de hedendaagse rechtsgeleerdheid dan dat van Willem. Door alle beoordelaars van nieuw uitkomende werken (die niet verzuimden de bundels der gedichten, op Willem gemaakt, met lof aan te kondigen, vermits deze bij een hunner begunstigde boekverkopers waren uitgekomen) werd Willem als een puik vernuft in dat vak uitgekreten, en zij verlangden en wensten niets vuriger en hartelijker, dan dat hij iets dienaangaande in het licht mocht geven! Het uitwerksel van dit alles was, dat verscheidene advocaten voor de onderscheiden hoven van justitie en voor mindere gerechten, zich bij Willem vervoegden ten einde consideratiën^[*] en advies in de allermoeilijkste en neteligste zaken bij de adellijke Willem in te nemen.

De beroemde edelman echter was voorzichtig genoeg om in dergelijke gevallen altoos te zeggen, dat hij op zulk of zulk een vraag, zich eerst enige tijd bedenken moest en om de geleerde vragers vervolgens te gast te nodigen. Het gevolg was gemeenlijk, dat na de vorstelijke maaltijd, bij het dessert, of na de geldlening, het gepaste antwoord de vrager zelf te binnen schoot, welk antwoord de edele Willem alsdan betuigde insgelijks gegeven te zullen hebben.

Enkele malen gebeurde het ook dat de een of andere dorpsprediker, die bij een schraal inkomen en talrijk kroost geen vette brokken kon soppen, zich bij de geleerde Willem vervoegde, gemoedelijk betuigend van zijn weledelgeborens uitstekende kunde in de Oosterse talen gehoord te hebben, en daarom, nederig en ootmoedig, de vrijheid gebruikend om hem over die of die duistere en moeilijke bijbeltekst te komen raadplegen, enzovoort. Willem gebruikte ook hier zijn oude zinnen en stelde het antwoord uit, inmiddels de hongerige geestelijke

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

ter maaltijd nodigend, en evenals het met de advokaten ging, ging het ook hier! Wel gegeten en dapper gedronken hebbend, waren alle duistere bijbelteksten de klaarheid zelve.

De eerste ministers van staat zelf - die toentertijd de almachtige kneukels in alles hadden - beschouwden Willem als een voorwerp dubbel hun opmerking waardig. Hij is (zeiden zij onder de roos of in stil vertrouwen tegen elkander) zeker niet anders dan een verwaande gek, die voor zijn gouden ridders en dukaten de naam van gestudeerd en geleerd gekocht en gebedeld heeft. Maar juist daarom is hij de man die wij hebben moeten. Hij is rijk, hij is van adel, en groot en klein gelooft van hem, dat hij een appendix op de wonderen der wereld is. Hij is geweldig aristocratisch, dit is goed om het afgodische volk in de band te houden; maar hij is geenszins bestand om onze kunstenaars te ontdekken of te ontduiken, en dit is zeer goed om hem tot een werktuig van onze heimelijke bedoelingen en oogmerken te maken.

Tegen de vorst, die zij meest altoos na een goede en welbevochtigde maaltijd over dit soort van zaken onderhielden, zeiden zij: 'De weledelgeboren heer en meester Willem heeft, uit hoofde zijner uitmuntende gaven en bekwaamheden, de achting en genegenheid uwer hoogheids getrouwe onderdanen verworven. Zij hebben, te dien opzichte, het voetspoor van uwe doorluchtigheid gedrukt, want reeds heeft uwe hoogheid zelf de uitstekende bekwaamheden van die edelman recht gedaan door ze te erkennen. En vermits het uwer vorstelijheids bestendige gewoonte is om mannen van hoge geboorte en begaafdheden, tot welwezen uwer onderdanen in uw dienst te gebruiken, zou het volstrekt overtollig wezen, deze kundige edelman aan uwe genade aan te bevelen, vermits uwe hoogheid, in uw wijsheid, al de ereplaats zal hebben uitgedacht, welke door dit nuttige voorwerp bekleed zal worden.'

De vorst knikte met een veelbeduidend gelaat op dit voorstel. Hij had, het is waar, wel gedacht aan de wijn die hij drinken en

het meisje dat hij omhelzen zou, maar na het lezen der dichtstukken was Willem niet weer in de vorstelijke breinkas verschenen. Hij vond echter goed om, ten genoegen der ministers, twee of drie der hoogste posten aan Willem toe te leggen.

[XIV]

Willem gevoelt zijn eigen grootheid en waarde. Hij ontvangt de eerbied en de hulde van allen die hem omringen. Hij moet een aristocraat van de hedendaagse smaak worden

Willem ontving de tijding van 's vorsten gunst met het hoogste en diepste gevoel van zichzelf. 'Ziedaar,' zei hij tegen zijn adellijke ouders en adellijke gemalin. 'De verdiensten beloond en de bekwaamheden op hun rechte plaats geschikt! De vorst is rechtvaardig en ik zal mij zijner waardig gedragen.' De edele vader, moeder en echtgenote bogen zich voor Willem en waren met hem van eenzelfde gevoelen. Zij wensten zichzelf, de fatsoenlijke wereld en de onderdanen geluk met deze verheffing, die niet anders dan tot algemeen maatschappelijk nut kon strekken. De edele baker smolt in haar tranen: de doorluchtige zoon, die zij de pap met volle lepels had ingegeven, was nu, naast de vorst, de eerste in rang geworden! Zij beschouwde Willem, zo al niet als het maaksel van haar handen, dan ten minste toch als het uitwerksel van haar papepel. En deze Willem nu over een geheel land te zien regeren... o... hier smolt haar edele ziel in dankzegging en aanbidding. Met de overige dienstboden was het naar evenredigheid gesteld: ieder van hen verbeeldde zich enige voeten in grootheid en burgerlijk fatsoen gerezen te zijn. De koetsier haalde voor niemand uit, uitgezonderd voor de rijtuigen van de vorst; en de staljongen nam voortaan zijn muts of zijn hoed niet af voor de staljongens van zijn medecollega's, ingeval zij niet eerst beleefd hem groetten.

Welk een invloed deze verheffing op de adellijke Willem had, kan iemand van een middelmatig oordeel zelfs zich gemakkelijk

voorstellen. Meer dan tweeënehalve duim stak hij thans zijn buik verder vooruit dan te voren. Zijn edel kopstuk had ook een veel vaster stand gekregen, hij keek noch ter rechter, noch ter linkerzijde, in weerwil van al de edelen en al de burgers, die met de grootste krommingen van hun ruggegraten hem ootmoedig groetten. Om hem te doen omkijken zoals alle gemene stervelingen, dikwijls zonder reden, achter zich omkijken, zou er een planeet, komeet of vaste ster op zijn hielen moeten gevallen zijn.

De bedelaars zelfs, die anders zo gereed zijn om de afzichtelijk smerige hand naar de fatsoenlijke voorbijganger uit te steken en op te houden teneinde een aalmoes te ontvangen, pleegden deze lompe stoutheid omtrent Willem niet. Zij traden, met diep ontzag, ter uiterste zijde van des edelens weg, bogen zich met de grootste eerbied, en schenen in hun eigen ogen al te verachtelijke zondaars te wezen, dan dat zij op de genade van de kleinste gift, in dit geval, zouden hebben durven hopen. Dat Willem deze kruipende wurmen nimmer met een oogopslag verwaardigde, dat zijn hand nimmer de afgrijpselijke vernedering onderging om aan dit geboefte, aan dit uitschot des mensdoms een aalmoes toe te reiken, dit is iets, dat wij onze lezers geenszins behoeven te zeggen.

Alle boden van staat, alle secretarissen, klerken, dienaars, enzovoort, hetzij die iets, of niets met hem te maken hadden, zagen hem nimmer van ver aankomen of zij posteerden zich in de onderdanigste orde om hem, (evenals de mindere goden Jupiter op een drijvende donderwolk) te laten voorbijgaan, en niettegenstaande zij duizenden gelegenheden hadden om te ontdekken dat Willem een ezelskop was, niet in staat zelfs om het beuzelachtigste rekwes te schrijven of op te stellen, dat zijn overdreven trotsheid, zijn majestueuze onderkin, zijn dikke vooruitstekende buik, zijn waggelende ganzegang, enzovoort alleen hem een zweem van staatsgrootheid bijzetten, aarzelden zij echter nooit om als nederige slaven hem te begroeten en te

behandelen. ‘Hij heeft wel het voorkomen van een ondraaglijke zot, maar hij is in hoogheid over ons gesteld!’ dus zeiden ze bij zichzelf, ‘en zij die het weten omdat zij het behoren te weten, verzekeren ons dat hij een uitmuntend staatsman is.’

In de hoge staatsvergaderingen waar Willem zitting had, wist iedereen, bij ondervinding, dat Willem van alle staatkundige wetenschappen volmaakt ontbloot was; echter ontstond er altoos een ogenblikkelijk diep stilzwijgen, zodra hij zijn lippen ontsloot, en men juichte gezegden, voorstellen, aanspraken, redeneringen, enzovoort met volle mond in hem toe, die men nooit in een krant of dagblad van anderen zou gelezen hebben, zonder in de allerhevigste lach van de diepste verontwaardiging uit te barsten. Hier was het: stilte en aandacht, want Willem spreekt!

De ministers hoorden hem bijzonder gaarne; trouwens, dit zal niemand verwonderen die weet dat zij, hem horend, zichzelf hoorden! Dat zij het waren die zijn lippen sprekend maakten en van wijsheid en staatkunde deden overvloeien.

De vorst bediende zich meest altoos van zijn raad en voer er wel bij. Willem schreef alles aan zichzelf toe en niemand sprak hem tegen. Zijn aristocratie echter bereikte op verre na nog de mogelijke volmaaktheid niet. Hij bedierf volk en land slechts op die oudmodische wijze welke sedert onheuglijke eeuwen de wereld beroerde en verwoestte! Hij moest een aristocraat van een nieuwe stempel worden, en ook al diegenen overheersen, die thans het meest zijn aristocratie vervloekten.

[XV]

Donkere wolken aan de hemel van staat. Onderscheiden begrippen deswegen, zowel van de verstandigen, als van de vorst, de ministers, de groten en edelen, alsmede van Willem, zijn adellijke familie en de edele baker

Sedert enige tijd zag men aan de staatshemel van Europa

ettelijke wolken opdrijven, die door de doorzichtigste ogen zeer onderscheiden beschouwd werden. Deze noemden het donkere wolken, waaruit zij voorzagen dat eerlang donder en bliksem zouden losbarsten, waardoor tronen en altaren stonden omver gesmeten en verbrijzeld te worden, wolken, welke zwanger gingen van stormen en orkanen, die de gemoederen der volken in heftige bewegingen zouden brengen, die alle palen en perken van wettig gezag zouden ondermijnen, overschrijden en terneer vellen, waardoor een zee van onrustige bewegingen, oproer, geweld, regeringsloosheid, onderdrukking, enzovoort het volksgeluk, de vrede en burger-eendracht zou overstromen, vernielen, enzovoort.

Andere, insgelijks zeer doorzichtige ogen, beschouwden deze opdrijvende wolken met een innig genoegen, omdat zij deze bezwangerd oordeelden met vruchtbaar makende regens, die de akker der volkskennis zouden bevochtigen, de verlichting zich wijd en zijd doen uitbreiden, en het maatschappelijk geluk tot de volkomenste bloei brengen.

Deze weerkenners van staat, dus op de staatshemel starogend, was het natuurlijk dat zij veel nieuwsgierigen om zich heen lokten, die eerst blote toehoorders waren, maar die, vermits deze hemelgeleerden dapper begonnen te twisten, eindelijk deelnemers werden en partij kozen, en die hier en daar, vermits zij er niet over redeneren konden en echter gelijk wilden hebben, elkander bij de oren kregen.

De vorst hoorde en las somwijlen ook wel eens van noodzakelijke revolutie, overheersing, knevelarij, aristocratie, despotisme, rechten van de mens, waardigheid van de vrije burger, en dergelijke; doch de goede, eenvoudige, vorstelijke ziel geloofde, in goede ernst, dat al deze dingen hem niet raakten. Duizenden malen had men hem van de ochtend tot de avond gezegd en verzekerd, dat hij teder bemind werd door al zijn onderdanen, dat hij er tot vader, tot weldoener, tot afgod toe strekte! Ik kan derhalve gerust zijn, dacht hij, want zo deze

waarschijnlijke staatsstormen ergens losbarsten, dan zal het voorzeker boven mijn hoofd niet zijn!

Om evenwel niet alles zomaar zorgeloos te laten wentelen en tobben, ging de vorst enige keren meer uit dan hij gewoon was. Dan reed hij met een klein gevolg in de gemeenste hoeken van de stad, waar hij rijkelijk geld strooide. Die het meeste grabbelden, spraken ook de luideklinkendste en grootste zegeningen over hem uit. ‘Ziet ge wel,’ zei hij dan, ‘dat mijn onderdanen mij geen kwaad zullen doen? Dat ze mij liefhebben en zegenen?’

De ministers, ofschoon zij het weinig of niet lieten blijken, koesterden meer vrees voor dit staatsverschijnsel. Zij waren overtuigd van de onderdrukkingen en knevelarijen die het morrende volk onderging en van de tergingen die het hof het aandeed. Zij kenden de aard van dat volk, en begrepen licht, dat er in dit smeulende vuur slechts een enkel zwavelstokje behoefde geworpen te worden om in lichterlaaie vlammen uit te barsten! Zij wisten daarenboven dat verscheidene groten en aanzienlijken ten uitersten misnoegd waren en enkel op een geschikte gelegenheid wachtten om een opstand te verwekken, en om de toenmalige orde van zaken om te keren.

Aan de andere kant zagen de ministers geen weg ter redding open, ingeval iets dergelijks plaatsvond. De middelen van beteugeling waren de militairen, doch ook deze, wat de grootste hoop aanbelangt, waren ontevreden en reikhalsden, ruim zo sterk als miljoenen andere burgers, om het vorstelijk juk van de hals te schudden en een vrijheid te smaken, zoals deze door de eerste vernuften werd afgeschilderd.

De meeste groten en edelen, ter goeder trouw, zich herinnerend langs welke wegen en door welke middelen zij tot hun tegenwoordige grootheid waren opgeklommen en de onnoemelijke schatten hadden verkregen, welke zij thans bezaten, begonnen zeer ongerust te worden over het gevaar, dat hen als een vreselijke dag des oordeels bedreigde. Hetzij dat een zekere

mate van onfeilbare mens- en volkskennis hen die vrees inboezemde, hetzij (om de spreekwijs van de gemene burger, doch deugdzaame man, te bezigen) dat hun geweten, op het luiden van deze alarmklok, was begonnen te ontwaken, zij krompen althans een weinig in en voerden minder zeilen, uit hoofde van de storm, die zij zo wiskunstig konden voorspellen.

Willem alleen lachte met alles wat hem van die natuur voorkwam. Zou het canaille immer iets tegen de Goden der aarde, de Gezalfden des Heren durven ondernemen? Dit wilde er bij zijn weledelgeboren maar gans niet in. De vorstelijke orde van zaken scheen hem zo heilig, zo onschendbaar, zo welbevestigd te wezen, dat ze door geen sterfelijke handen verwrikt of verwrongen kon worden. In dat geval, dus sprak hij op een gelovige toon, zal de Hemel en al wat een kroon draagt of een scepter voert, ons helpen.

De oude edelman en mevrouw, ofschoon in den beginne overhellend om het ergste te geloven, lieten zich door hun staatkundige en hoogst doorzichtige zoon volkomen geruststellen, en de edele baker, ziende de gerustheid van de adellijke familie, bespote elk en iedereen, die haar, hetzij van ver of van nabij, met enige staatszwarigheden aan boord dorst komen.

Mevrouw Anna veinsde ook de dag des kwaads verre te stellen, doch in haar binnenste was geen geringe bekommernis voor het toekomende. Zij was onpartijdig genoeg om het oppervlakkig en vliegend verstand van haar edele echtgenoot, om zijn verwaandheid, lichtgelovigheid en zelfverblindings te kennen. Zij had zich, al vrij sterk, geoefend in de kennis van vorst en onderdanen. Zij vergeleek het groot aantal en de geduchte macht der misnoegden met het gering getal en de zwakheid van degenen, die hen in de teugel moesten houden of overwinnen. Zij zweeg echter, omdat zij met spreken niet kon vorderen, doch was ernstig bedacht, om in tijd van nood een goede wending aan de gevreesde kwade zaak te geven.

[XVI]

Willem wordt in zijn aristocratische wandeling door het burgercanaille gestoord en beledigd. Hij klimt over een kruiwagen. Raadpleging deswegen van de adellijke familie. Door middel van vier wilde hengsten komt hij deze zwaarigheid te boven

Eens dat Willem met de buik vooruit, de kop in de hoogte, de ene hand op de lendenen rustend en de andere hoog in het vest gestoken, deftig in het adellijk zwart gekleed, waarop een schone, asgrauwkleurig gepoederde en majestueuze, veelkrullige pruik niet weinig en zeer luisterrijk afstak, langs 's heren straten wandelde, merkte hij voor de eerste maal op, dat verscheidene luiden die hem weleer groetten en zich nederig bogen, thans stokstil op zijn pad staan bleven, en hem aankeken met ogen, waarin al vrij wat verachting voor zijn persoon te lezen was. Hij bespeurde ook enig gemompel, zodra hij hen voorbij was, en zo het hem dacht, hoorde hij ook ettelijke malen zijn naam noemen.

Dit ergerde Willem verschrikkelijk. Alle scheldnamen, die van Nimrods tijd af tot op de huidige dag toe, aan het burgerlijk canaille gegeven zijn, welden vanuit de diepe grond van zijn adellijke hart op en posteerden zich op zijn tong, teneinde bij de eerstkomende voeglijke gelegenheid uitgesproken te worden.

Maar hoe woedend kwaadaardig werd Willem, toen een gemene kruier,^[*] met lappen en leuren gekleed, dwars op zijn weg met zijn smerige wagen staan bleef, en, met de armen over elkander geslagen, de hoed in de ogen getrokken en met het uitzicht van een vertoornde leeuw, zijn weledelgeborene niet alleen onbeschaamd, maar zelfs vuilaardig en dreigend aankeek!

Willem gaf wel een wenk met zijn edele hand om deze godvergeten knaap ter zijde te doen afdeinzen, doch tevergeefs! De onbeschaamde jakhals hield stand en glimlachte, even gelijk een sterke aap tegen een zwakke kat, deze geduchte wenk ten spijt. Vermits Willem (die door een soortgelijke wenk, kort te-

[*] Zie p. 133

voren niet slechts een kruiwagen, maar ganse huisgezinnen had doen verdwijnen) zijn aristocratisch wapentuig krachteloos bevond, en hij geen andere constringerende middelen bij zich had, moest hij het zich getroosten, om of een omweg achter de canailleuze kruier heen te nemen, of om over de kruiwagen te klimmen.

Hij besloot tot het laatste vermits het eerste een vernedering in zich sloot, die een onuitwisbare vlek op zijn vereeuwigde adel zou geworpen hebben. Maar onder het klimmen over de kruiwagen zwoer hij ook bij de God der edelen en aanzienlijken, om over deze voorvallen een voorbeeldige en geduchte wraak te nemen.

Dadelijk vervoegde Willem zich bij degene die over het stadsbestuur, in de hoogste rang, gesteld was. Hij vertaalde aan die bestuurder zijn smartelijke ontmoetingen en vorderde, op de toon der in hoogheid gestelden, recht en gerechtigheid, dat is, in de smaak van die beledigde hoogaanzienlijken, wederwraak op het schavot jegens de kruier en jegens de lieden die zich, niet zo slaafs als voorheen voor hem gebukt, maar hem met verontwaardiging begluurd hadden.

Deze stadsregent hoorde met het uiterste geduld naar dit driftig verhaal, doch toen het zijn beurt geworden was om te antwoorden, haalde hij de schouders op en betuigde plechtig in dit geval niets ten behoeve van zijn hoogedele, welgeboren en zeer gestreng te kunnen doen.

Het was er ver af, dat Willem aan deze beschroomde en weigerende rustbewaarder naar de reden vroeg van zijn zo zonderling gedrag, waar men voor deze een koetsier te water en te brood zette, omdat hij met een der achterwielen zijn koets de slip van een raadsherenmantel wat ruw had aangeraakt! Nee! Willem barstte in edele toorn uit, bliksemde met zijn ogen de bestuurder aan, terwijl deze donderende woorden hem van de tong rolden: 'Ik zal u weten te vinden! Gij zult gewaar worden met wie gij te doen hebt!'

De bestuurder sloeg een medelijdend oog op Willem, haalde andermaal, op een nog sterker sprekende wijze, de schouders op, en liet zijn weledelhooggeborene in dolle gramschap vertrekken.

Van daar vloog Willem naar een der eerste ministers van de vorst. Hier gaf hij insgelijks zijn vernederende ontmoeting te verstaan en vergat vooral niet om hem het afgrijselijke gedrag van de stadsbestuurder met de hatelijkste kleuren af te schilderen. Dan...! Deze minister haalde insgelijks de schouders op, sprak geen enkel woord en liet Willem in het salet alleen, met de vrijheid om te vertrekken als hij het goedvond.

Willem werd nu razend! Hij begaf zich in volle galop naar de vorst, doch hier kon hij geen audiëntie verkrijgen, vermits zijne hoogheid een gerust middagslaapje genoot, en hem hierin te storen, om het even ten gevalle van wie, was meer dan een doodzonde. De woedende edelman snelde naar huis en bracht er door zijn verhaal alles in drift en in opschudding.

De oude edelman, benevens de oude welgeboren mevrouw en de edele baker vielen Willem volmaakt bij: zij begrepen, eveneens als hij, dat hij ten allersterkste beledigd was, en dat hij het burgercanaille de oorlog, en de stadsregent, alsmede de minister een proces moest aandoen. Wat de vorst betrof, deze had een allerscherpst verwijt verdiend... doch men moest hierin met alle mogelijke voorzichtigheid en zachtheid te werk gaan, enzovoort.

De adellijke Anna echter zag de zaken dieper in, evenwel dorst zij, in deze ogenblikken van hartstochtelijke opvlieging, haar ware denkbeelden niet aan de dag leggen. Zij poogde derhalve in de eerste plaats deze gevaarlijke voorbarigheid alle kwade uitwerking te beletten.

‘Dierbare gemaal!’ dus sprak zij met al het gezag en de invloed van een schone en beminde vrouw. ‘Gij zijt op een onvergeeflijke wijze beledigd geworden! Van de vorst af tot de kruier toe verdient alles uw edele wraak! Ik ben niet minder

dan gij gevoelig over de hoon, die men onze adeldom heeft toegebracht, en ik zweer u heilig, dat ik die ten geduchtste zal helpen wreken! Maar, gij weet het spreekwoord, hetwelk zegt: *de wijze kent tijd en wijze!* Wij zouden ons zelf voorbij en misschien te schande lopen, ingeval wij hier met overhaasting en zonder noodzakelijk onderzoek, te werk gingen. Enige dagen wachten zal aan onze voorbeeldige wraak niet hinderlijk zijn. Op zekere gronden bouwend zal onze arbeid des te zekerder vastigheid verkrijgen. Laat dat noodwendig onderzoek aan mijn zorg bevolen, en om middelerwijl niet blootgesteld te zijn aan dergelijke canailleuze en ministeriële baldadigheden en verguizingen, zo ga niet meer te voet, maar doe u met uw koets brengen waar gij wezen wilt, mits dat gij er vier van uw wildste hengsten^[*] laat voorspannen; bij het zien van deze dieren zal geen kruier het meer wagen om u in de weg te blijven staan.'

Deze raad om voortaan te rijden met zijn koets, waarvoor vier van zijn wildste hengsten gespannen zouden worden, beviel inzonderheid aan de beledigde Willem. Het denkbeeld dat vier wilde, vurige en welgevoederde hengsten, wanneer zij daar, als vier baarljke duivels, kwamen aanvliegen, een ogenblikkelijke ruimte onder het stoutste canaille moesten maken, en niemand hem in de weg zou durven blijven staan, of dat hij die het deed, door de almachtige poten der hengsten vertrappt en verbrijzeld zou worden, trof de gevoelige ziel van Willem derwijze, dat hij dadelijk naar de stal liep, zijn koetsier de geschiedenis van die dag verhaalde, zijn oogmerk om voortaan met vier hengsten uit te rijden bekend maakte, en vooral bevel gaf om geen haver te sparen.

De koetsier, die een rijkelijk aandeel nam in de beledigingen zijn hoogwelgeboren heer en meester aangedaan, bracht de vier wildste hengsten zodanig in orde, dat, toen hij ermee uitreed, alles - edel en onedel, groot en klein, rijk en arm - met de grootste gezwindheid uit de weg stoof.

[*] Zie p. 133

Het vermaak dat Willem genoot met dus alles voor zich te doen wijken, was onbeschrijflijk; te meer daar dit vermaak niet gestoord kon worden door het horen morren van het scheldend en vloekend burgercanaille. Hij omhelsde zijn Anna bij zijn thuiskomst en gaf de koetsier een aanzienlijke fooi.

[XVII]

Willem rijdt andermaal met vier wilde hengsten en krijgt stenen naar de kop. De adellijke familie vervloekt het burgerlijk canaille. Anna pleegt raad met de hoogleraar. Veelbeduidende doch ware woorden

De derde keer dat Willem met zijn koets met de vier wildste hengsten ervoor uitreed, zag hij een hoop volk staan, waarop zijn koetsier, als daartoe bevel hebbend, heldhaftig toedraafde. De edelman verblijdde zich reeds bij voorbaat met het denkbeeld dit canaille voor zich uit te zullen doen stuiven gelijk kaf door de stormwind. En inderdaad het was ook zo! Alles snelde uit de weg! Doch iets waarop Willem in het geheel geen rekening gemaakt had, was enige dozijnen stenen, die over en door de koets heen vlogen, en hem ettelijke wonden aan het hoofd toebachten.

De koetsier, die insgelijks zijn aandeel van deze stenenregen op de huid kreeg, niet wetend, hoe het met zijn heer in de koets gesteld was, en hem niet kunnende raadplegen over hetgeen in deze gevaarlijke omstandigheid te doen stond, nam het verstandige besluit om de zweep over de vier hengsten te leggen, en genoegzaam al hollend langs de kortste weg naar huis te rijden.

Hoe de adellijke familie gesteld was, toen zij Willem van het hoofd tot de voeten met bloed bemorst zag, en hem in duizend vloeken hoorde uitbarsten, laat zich gemakkelijker verbeelden dan verhalen.

De tederste, de zorgvuldigste en bekwaamste handen legden

de verbanden om het hoofd van Willem, en de hartelijkste vervloekingen en verwensingen werden door de adellijkste lippen over dat oproerige burgervee uitgesproken, hetwelk zulke Etna's stenen op en door de koets had durven smijten.

Mevrouw Anna liet vloeken en verbinden, en begaf zich dadelijk, met een geforceerde mars, naar haar mens- en staatkundige oom, de hoogleraar Breinkas, om in dit netelig geval zijn wijze en onpartijdige raad te horen.

Breinkas luisterde met de grootste aandacht naar het breedvoerig verhaal van zijn edele nicht; intussen liet hij niet na om nu en dan, evenals de stederechter en de minister, met nadrukkelijke gebaren de schouders op te halen.

‘Gij behoeft, mijn waarde oom,’ dus sprak Anna, na het eindigen van haar verhaal, ‘te mijn opzicht niet achterhoudend te wezen. Ik weet dat de adeldom een misselijk ding in uw ogen is, maar beschouw mij als van zodanige adel, die erop gezet is om de waarheid te horen, ofschoon zij allesbehalve vleierend mocht wezen. Ik bespeur zelf wel dat er grote gebeurtenissen op handen zijn: dat de adel, om zo te spreken, op sterven ligt, en dat hij, die met een onbezonnen hoofd tegen dit ijzeren noodlot zou willen inlopen, niet anders zou uitvoeren of winnen dan hetzelfde ertegen te verpletteren! Leer mij de waarheid kennen, en gij zult uw nicht ten hoogste verplichten; want dit is de aanwijzing van de weg en de middelen om de dreigende gevaren van mijn huis af te weren.’

‘Mijn lieve nicht!’ was het antwoord. ‘Ik weet dat gij verstand en onpartijdigheid genoeg bezit om de waarheid te kunnen horen; maar bezit gij er moed genoeg toe? De waarheid die ik u aankondig, is hard, is bedroevend en vernederend voor alles, wat enige waarde in adellijke afkomst stelt. De adel is niet slechts in de diepste verachting gekomen, maar men wil en men zal die volstrekt vernietigen! Mogelijk de adellijke personen er bij!’

‘Maar,’ vroeg de ontstelde Anna, ‘vanwaar toch deze verschrikkelijke haat?’

‘Vanwaar zou die anders zijn,’ was het professorale antwoord, ‘dan van de trotsheid, de knevelarijen en geweldinarijen die de adel sedert een menigte van jaren op de burgers geoefend en betoond heeft? De burgers, of, zo gij wilt, het canaille, hebben er wel niets tegen om de lastdieren van staat te zijn, maar, aldus zwoegend en wroetend voor lieden die niets doen dan hun zure arbeid gulzig verkwisten en verteren, hebben zij somtijds ogenblikken, waarin zij gevoelen dat zij mensen zijn, en kunnen derhalve noch dragen noch dulden, dat zij die zich edelen noemen en die, inderdaad, minder zijn dan zij...’

‘Ik bedank u oom!’ zei Anna, nijgend.

‘Dat dezen,’ dus vervolgde de hoogleraar, ‘hen als verachtelijke insecten beschouwen, op hen spuwen, of hen met de voet vertrappen! De burgers hebben, sedert eeuwen, reeds een dergelijk gevoel gehad, maar het bleef buiten werking, omdat een vreselijk overwicht het onderdrukte. Maar thans zijn een menigte groten zelf misnoegd, veranderziek en verlangend om ook eens te regeren en het bestuur over penningen te hebben, waarvan de verantwoording alleen van de zwaksten en onderliggenden gevorderd wordt. Deze misnoegden hebben enige eerlijken en wijzen op hun zijde, welke de haat tegen alle overheersing prediken, welke de vrijheid der volken en de zaligheid der republieken aanprijzen! Het volk geeft gretig gehoor aan deze laatsten, en wordt heimelijk en openlijk door de eersten krachtdadig ondersteund en aangestookt. En ziedaar, de val der tronen en der edelen, die niet te keren is, omdat het natuurlijk is dat de sterke de zwakke overwint.’

‘Is dan de zaak der edelen onherstelbaar verloren?’ vroeg Anna met de grootste nadruk.

‘Nicht!’ antwoordde de hoogleraar, en haar zeer sterk aanziend, ‘gij weet zo goed als ik dat in ons vaderland *niet de zaken*, maar *alleen de namen* veranderen zullen.’

De edele Anna begeerde een nadere verklaring van deze weinige, doch veelbetekenende woorden! De hoogleraar echter bewilligde geenszins in dit verzoek. ‘Zij zal,’ dus dacht hij, ‘uit zichzelf boos genoeg zijn om te weten wat haar te doen staat, teneinde de vers geschapen zonen der vrijheid op de veiligste wijs in de staatsluren te leggen!’

Anna kende de geaardheid van haar oom, en hield niet verder aan met vruchteloze verzoeken.

Zij vertrok in diep gepeinzen.

[XVIII]

Verschrikkelijke toestand van de adellijke familie. Anna vorst er de reden van uit en ontvangt de ontzettendste berichten. Anna bekomt van haar dodelijke ontsteltenis en ontwerpt een plan haar waardig

Zodra de weledelgeboren Anna de voet over haar huisdrempel zette, aanschouwde zij de diepste verslagenheid, waarin haar ganse adellijke familie gedompeld was. De baker had allerlei soorten van verbanden van doeken om haar hoofd en kakebenen. Enige daarvan waren rijkelijk in de azijn en brandewijn gedoopt, andere bedekten verwarmende hoofd- en wangpleisters, en nog andere ondersteunden, aan haar edeles keel en hals, de gekookte kruiden, gortpappen, enzovoort. De oude edelman lag op een rustbed met een tafeltje vol medicijnen voor zich en met een bediende aan zijn hoofd- en een aan zijn voeteneinde. Mevrouw had zich in een zo donker gemaakte kamer op een ledikant neergelegd, dat het de scherpzichtigste schilder onmogelijk zou vallen om er een enigszins bevattelijk tafereel van te malen. Men hoorde hier alleen de zware ademhaling van haar weledelgeborene, de zuchten van de kamenier, het gesteun van de linnenbewaarster, en het snikken van de derde meid, die af en aan liep om allerlei soorten van dranken, pillen, poeders, lavementen, enzovoort aan te brengen. Voor het overige zag

men hier niets dan een kwart Egyptische duisternis.

De toestand van Willem was erger dan van alle anderen. Hij liep als een razende door het huis, hij vloekte als een bootsgezel bij een zware storm op zee, hij verwenste het gehele mensdom, zowel het tegenwoordige als het toekomstige, inzover het niet van echte adel was. Tussenbeide scheurde hij zijn kleren open en bood zijn edele boezem aan alle moordenaars die veraf waren. Of hij sloeg zichzelf voor de kop en deelde rijkelijk muilperen en voetschoppen uit aan de bedienden die hem te nabij kwamen, of hem eten en drinken dorsten aanbieden, en dit was een der redenen, waarom hij deze woedende rol voor het grootste gedeelte in zijn eenzaamheid speelde! Het is waar, dit was gevaarlijk, doch de koetsier, die nogal een van de bedaardste was, ofschoon hij zich al tweemaal had doen aderlaten, bespeurd hebbende dat Willem, in hevige gramschap, wel eens een groot, scherp keukenmes opvatte, evenwel blijkbaar met geen ander oogmerk dan om het weer voorzichtig neer te leggen, stelde alle overigen, wegens een gevreesde zelfmoord, in dit geval volkomen gerust.

Eindelijk, de drie lijfknechten zaten met de handen onder het hoofd en rustend met hun ellebogen op de livreirokken, livreibroeken en kamizolen, welke zij uitgetrokken hadden. Hun aangezichten stonden angstig en wanhopig, en ofschoon zij wel geen eau de luce, de lavande, of soortgelijke reukwateren hadden om aan te ruiken en hun verslagen geesten op te beuren, hadden zij echter een tamelijk groot borrelflesje, waaruit zij nu en dan vrij grote teugen ter krachtdadige zielsvertroosting namen.

Veel moeite kostte het aan de edele Anna om te weten wat de eigenlijke oorzaak van deze schrikbarende tonelen was.

De adel, zei men haar met korte woorden, is vernietigd! De adellijke wapens zijn vertrapt en verbrijzeld of tot brandhout gekapt! Het dragen van livrei is verboden, en de vorst heeft men op het schavot het hoofd afgeslagen!*

De weledelgeboren Anna stond als van de donder getroffen! Zij verbeeldde zich door de grond te zinken. Enige minuten was zij bewegingloos en sprakeloos. Dit was de gevoeligste slag die men haar immers kon toebrengen. ‘De kop van de vorst,’ dacht zij bij zichzelf, ‘is gevallen! De koppen der edelen zullen volgen!’ Zij scheen hiervan een denkbeeld te hebben, evenals van het spelletje der kinderen, die ettelijke kaarten, met een vouw in het midden, op een lange rij opzetten, dan een stootje tegen de eerste kaart geven, waarop alle kaarten, in statige orde, de een na de andere bezwijken en neervallen. Bij de uitkomst is het gebleken, dat deze vergelijking zo geheel oneigenaardig niet was.

Gelukkig echter schoten haar tijdig de veelbeduidende woorden van haar hooggeleerde oom te binnen: *Dat, namelijk, in ons vaderland, niet de zaken, maar alleen de benamingen veranderen zouden.*

Deze herinnering beurde haar derwijze op, dat zij al de adellijke en onadellijke zieken, verschrikten, bedroefden en razenden in haar huis vergat, en zich eenzaam op haar kamer, met pen en papier voor zich, en omgeven door alle staatkundige schrijvers van de oude en nieuwe tijd neerzette, teneinde een beredeneerd plan te ontwerpen, waarvan zij tot nog toe slechts een ruwe en onsamenhangende schets in het adellijke hoofd had.

Eindnoten:

- * De Franse schrijver plaatst deze grote gebeurtenissen kort bij elkander. De oordeelkundige lezer beseft dadelijk de reden waarom. Een angstvallige tijdrekenkundige orde komt even zo min te pas in een roman als in een toneelstuk. Deze aanmerking dient ook voor het vervolg.

[XIX]***Een overheerlijk plan van mevrouw Anna om, door opoffering van enige beuzelingen, groter aristocraat te worden dan immer te voren***

De weledelgeboren Anna dacht er aldus over: ‘Zullen de zaken blijven en de namen slechts veranderen, dan kunnen wij immers inderdaad blijven die we zijn, mits dat wij ons van andere titels en benamingen bedienen.

Dat dit gebeuren zal, is niet alleen mogelijk, maar zelfs hoogstwaarschijnlijk: het volk - en dit zal, in het begin, de wet moeten stellen - is nog zeer ver af van waarlijk verlicht te zijn omtrent zijn wezenlijke belangen. De hand die op een kunstige wijze de maatschappij kluistert, zal er niet om vervloekt of vervolgd worden, wanneer men, met vleierende lippen, er slechts bijvoegt: “Volk! gij zijt vrij!” Integendeel, het volk zal, “*bravo!*” roepen en antwoorden: “*Wij zijn vrij!*”

De overgang van volkhater tot volkbeminnaar, van edelman tot burger, van vaderlandverderver tot vaderlandbehouder, is gemakkelijker dan velen van ons gedurende deze eerste schrik zich voorstellen. Hoe schielijk deze overgang ook zij, het volk zal die altoos, met gretigheid en door zijn eerste drift vervoerd en verblind, toeschrijven aan een edelmoedige belijdenis van onze adellijke zonden, aan een groothartige begeerte om door burgerlievende daden de begane feilen uit te wissen, en aan een onverwikt en standvastig voornemen, om voortaan het zogenaamde vaderland van dienst te willen zijn, enzovoort.

Hier komt bij, dat het langovereeuwde volksvooordeel, als of de edelen, de groten en de rijken alleen verstand, beleid en bekwaamheid hadden om een volk te regeren, gans niet uitgerooid, maar alleen van benamingen veranderd is. In het wezen der zaak heeft het volk van ons nog dezelfde gevoelens. Wij hebben slechts op de luidruchtigste wijze te zeggen: “*Wij zijn geen aanzienlijken, geen groten, geen edelen meer! Nee! Wij zijn burgers!*” Op deze weinige huichelachtige woorden buigt het lichtgelovige volk zich, en zegt volmondig: “*Amen!*”

Een gewezen edele, aanzienlijke of rijke vindt altoos meer geloof, komt altoos eerder in aanmerking dan een burger van de gewone klasse, ofschoon zij beiden in deugd, verstand en bekwaamheden gelijk mochten staan, ja, ofschoon de burger de edelen mocht overtreffen. Dit heeft de ondervinding te allen tijde geleerd, zelfs bij zodanige volken, die het sterkst tot de democratie overhielden. Het staat dus aan ons om alle burgerlijke mededingers uit de weg te knikkeren, wanneer wij de geringe moeite nemen om ons van burgerlijke spreekwijzen, manieren, kleren, enzovoort te bedienen.

De adel vernedert zich geenszins door dergelijke veinzerij. Het domme volk, aan zichzelf overgelaten wordend, zou zichzelf verwoesten. De adel volgt zijn instinct en doet wel aan allen! Hij verguldt, zonder gemoedsbezwaar, de pil, die ter genezing van het ijelhoofdig gemeen moet strekken.

De adel bewijst dus een wezenlijke dienst aan het burgerlijk mensdom, dat altoos dwaalt en dat steeds bedrogen en begoocheld moet zijn, teneinde op het rechte pad geleid te kunnen worden.

Het vaderland wordt op deze wijze het veiligst behouden; want zodra er geen edelen - dat wil zeggen, in de smaak van het burgercanaille, aristocraten meer zijn - dan wordt alles verwarring, verbijstering, regeringloosheid en verderf.

Na zovele en onloochenbare bewijzen dat de adel - onder wat schijn of benaming dan ook! - niet slechts in staat, maar tevens ook ten duurste verplicht is om, als de geboren en door God verordende herders, de dwalende schapen terecht te brengen, dat wil zeggen, het burgervolkje in de band te houden, schiet er niets anders over dan dat wij bedacht zijn op een voorzichtig en verstandig plan, om aan zo grote en verheven oogmerken te beantwoorden.

Wanneer wij met ons zelf te goeder trouw te werk gaan, en de waarheid voor onze eigen ogen niet willen verdonkeren, dan hebben wij, over het algemeen, als adel dit grote oogmerk: om

namelijk te heersen, om rijk en machtig, om de afgoden des volks te worden, en om aan onze kinderen en families het bereiken van dit gewichtig doeleinde zeker en gemakkelijk te maken!

Laten wij derhalve zien, of wij dit oogmerk langs de volgende weg kunnen bereiken, zonder dat wij, in het wezen der zaak, iets opofferen; zonder dat wij anders doen, dan bloot van naam veranderen en enige woorden te grabbel smijten.

Het woord adel is niet meer dan een bloot woord; wij zullen het derhalve verfoeien en vervloeken! De burger, dit horend, zal ons zegenen! Intussen blijven wij edel, dat wil zeggen, de baas over alles.

Onze wapenborden zullen wij van hun overeeuwde hangplaatsen in de kerken, van boven neer laten rukken. Wij zullen ze met voeten treden, en ons haasten om ze tot spaanders te laten hakken! Deze wapenborden zijn niet anders dan enige stukken bontgeschilderd en verguld hout, deze opoffering is dus zeer gering! Intussen zullen de burgers een paar manden met geverfd brandhout aanmerken als de onfeilbaarste blijken van onze adellijke zelfverloochening, en zij zullen eerbiediger voor ons bukken, slaafser voor ons knielen dan ooit te voren, vermits ons adellijk voorkomen, waarvan men ons niet beroven zal, oneindig meer invloed en nadruk zal hebben dan een vermolmd wapenbord.

Wat het livrei aanbelangt! Welnu: wat verscheelt het ons, of onze slaven enige koorden en boordsels dragen? Al droegen zij dezelfde kleren als wij, dan echter nog blijven zij onze dienstbare geesten, onze gehoorzame honden, die op onze wenken vliegen! Tot nog toe heeft een livreirok hen onderscheiden van de andere burgers, die men vrij noemde. Wij zullen deze livreirok ten prooi geven aan de verscheurende handen van de zonen der vrijheid, maar deze zullen er niets bij winnen, want onze knechten zullen onze knechten blijven, en de burgers zullen onze knechten worden.

Wij zullen niet meer de kop in de wind steken, en de groeten

der burgerlijke wurmen met een vernederend hoofdknikken beantwoorden! Nee! Wij zullen vriendelijk en beleefd zijn. Maar daarom zullen wij echter ons fatsoen niet in de waagschaal stellen. Zullen wij onze grootheid niet afleggen! Inderdaad blijven wij de ontzaglijke wezens en in de ogen der laaggeborenen blijven wij de afgoden, de heren en meesters van een volk, dat door een ontegenstandelijke bestemming gedoemd is om onze nederige dienaar te zijn, in weerwil van al de vrijheidslinten waarmee hij bewoeld is, in weerwil van al de vrijheidspanassen^[*] die op zijn hoofd wapperen, en in weerwil van al de vrijheidsspreuken die hij in de vergaderzalen en langs de straten uitgalmt.

Gelijkheid en broederschap zijn thans de woorden van de heersende mode. Deze klanken hinderen ons even weinig als de klanken van een straatliedje. Wij zullen doen gelijk de vogelaar: deze fluit, even gelijk het vogeltje dat hij poogt te vangen. Het vogeltje zelf neemt hem voor een vogel, die aan hem gelijk is, en valt in de strik, waarna alle gelijkheid tussen het vogeltje en de vogelaar dadelijk ophoudt. Wij zullen ook fluiten en spreken, zoals zij spreken en fluiten die wij gaarne in ons net pogen te krijgen. “*Alle mensen zijn aan elkander gelijk!*” dat zal onze bestendige spreuk zijn, en de burgers die ze horen of lezen, zullen ons bewonderen en aanbidden, en uit zichzelf hun halzen ontbloten, waarom wij dan maar eenvoudig de halsbanden te doen hebben, waarop, met schitterende letters, dezelfde spreuk geschreven staat.

En de broederschap! Niets gemakkelijker dan dit. “Wij allen zijn broeders!” zullen wij tegen de houthakker en waterhaler zeggen, wij zullen hun de hand geven, en de broederschap van de smerigste ambachtsgezel zelfs niet weigeren! Wij zullen met hen drinken en klinken en elke conditie^[*] die wij instellen, zal van de woorden “broederliefde! kinderen van één huisgezin! vaderlandse vrienden!” enzovoort samenhangen! Maar zodra zullen wij ons groot oogmerk niet bereikt hebben, of wij zullen

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

deze ellendige broeders, al waren zij dan ook zo eerlijk als Jozef,^[*] in de put der vergetelheid smijten, of hen aan de uitheemsen verkopen.

Dit is de ware, de enige, maar tevens ook de zekere weg voor de thans verpletterde adel, om, even gelijk men van de Phenix^[*] verhaalt, wederom uit zijn as herboren te worden. Wij zullen dan, het is waar, geen adellijke titels of wapens meer voeren! Wij zullen geen livreidragende knechten meer om ons heen zien! Nee! Maar wij zullen, zonder wapens of titels, de hoogstmogelijke grootheid bezitten; wij zullen pluimen en sjerpen dragen, en alles wat ons omringt of ontmoet, zal neerknielen en aanbidden, zonder dat de zwaarte van een livreirok hen neerdrukt, terwijl men ons van alom zal zegenen en begroeten met de heerlijke en fraaiklinkende namen van “burgervrienden! volksvaderen! vaderlandbehouders! vrijheidredders!” enzovoort.

Wanneer dit plan gelukt - en het moet gelukken wanneer het met beleid en voorzichtigheid wordt uitgevoerd - dan hebben wij bij de tegenwoordige omstandigheden meer gewonnen dan verloren. Er is alle hoop, alle waarschijnlijkheid, dat wij hierin slagen zullen, want het volk is al te zwak om ons wederstand te bieden, en al te gek om ons geloof te weigeren.’

Dit was het beredeneerd en schriftelijk ontwerp van mevrouw Anna. Zij liet het aan niemand dan aan haar oom, de hoogleraar, zien. Na het gelezen te hebben liet de verstandige man een zware, welgemeende zucht, en vermits de professor van burgerlijke afkomst was, besloot Anna uit die zucht, dat haar plan in de hoogste graad goed moest wezen.

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

[XX]***De adellijke Anna zingt de carmagnole en men houdt haar voor krankzinnig. Zij bewijst het tegendeel door de opgave van een voortreffelijk plan van amalgama van de aristocratie en de volksliefde***

De adellijke ellenden waren nog, in een vrij grote mate, woedende op Willem, op de oude edelman, op mevrouw, op de edele baker en met één woord op allen die de afschaffing van de adel en het gevallen hoofd van de vorst ter harte namen, toen Anna, op een luchtige trant, door de gang huppelend, met een schelle en bevallige stem het bekende airtje van de carmagnole^[*] aanhief.

Met hoeveel verwondering, verbazing en verbijstering de adellijke familie en de onadellijke ahangelingen dit verschijnsel zagen en hoorden, laat zich gemakkelijk verbeelden. Het beste denkbeeld dat men er zich van maken kon, was dat men veronderstelde dat de weledelgeboren Anna het geval zich zo sterk had aangetrokken, dat haar hersengestel erdoor gekrenkt was geworden en zij tot een soort van zinneloosheid verviel.

De oude edelman vatte bevend haar hand. Met een vloed van tranen die over zijn weledele wangen stroomden, noemde hij haar teder: ‘Mijn dochter!’ en, zonder meer te kunnen uitbrengen, geleidde hij haar in een geheim spreekkamertje.

Mevrouw trad insgelijks toe, somwijlen met gevouwen handen de biddende ogen ten hemel slaande. Willem schudde ettelijke malen het weledelgeboren hoofd en mompelde enige vervloekingen binnensmonds (want het woord carmagnole was een soort van vergif voor hem, waarvan hij altoos, zo dikwijls hij het hoorde, opzwol en zo rood werd als bloed); hij volgde echter zijn gemalin. Wat de edele baker aanbelangt, zij volgde haar bakerlijk instinct en drong zich in dit adellijk comité, vragend onder het binnentreden aan mevrouw, of het niet goed zou zijn wanneer zij, bij provisie, om dokter en meester zond?

De loze Anna, die het kabinetdeurtje met de uiterste zorg-

[*] Zie p. 133

vuldigheid achter zich zag toesluiten, lachte om al deze voorzorgen en angstvalligheden, iets hetwelk het opgevatte denkbeeld van Anna's zinneloosheid ten krachtdadigste bevestigde.

‘Mijn dochter!’ zei de oude heer, toen zij allen zich neergezet hadden, ‘het doet mij leed dat gij u het geval zo sterk aantrekt, dat er zich blijken beginnen op te doen, dat uw hoofd in de war geraakt en dat...’

‘Bekommer u niet, mijn vader!’ dus viel Anna hem vriendelijk glimlachend in de reden, ‘alsof er een razernij te mijn opzicht zou plaatshebben, en dat wegens een gebeurtenis die wij als ten uiterste heilzaam en voordelig moeten en kunnen beschouwen.’

De adellijke familie keek vreemd op. De baker wees heimelijk met de vinger aan haar voorhoofd, als wilde zij tegen mijnheer en mevrouw zeggen: ‘Ziet ge wel dat het fout is?’

‘Laat ik u openhartig mijn gedachten mogen zeggen,’ vervolgde Anna. ‘En nadat gij die gehoord zult hebben, zult gij in hetzelfde denkbeeld komen, waarin ik thans ben.’

‘Nooit of in eeuwigheid!’ riep Willem, zijn kopstuk vervaarlijk schuddend.

‘Ik heb,’ dus ging Anna voort, zonder zich aan haar adellijke bijslaap te bekreunen, want zij waren nu al ettelijke jaren getrouwd, ‘ik heb op alles rijpelijk gedacht. Ik heb het voor en tegen bedaard overwogen. Ik heb onpartijdig recht gezeten, en na beide partijen die zich hier opdoen, gehoord te hebben, heb ik ten voordele van de volkszaak het vonnis geveld.’

Dit woord klonk even als een felle donderslag in het hartje van de winter in alle adellijke oren. De baker moest zelfs haar toevlucht tot haar reukflesje nemen.

Anna nam thans een ernstige en beslissende toon aan. ‘Mijn vrienden!’ dus sprak zij. ‘Immers doen wij allen belijdenis van de christelijke godsdienst! Immers verzaken wij dat dierbaar geloof niet, hetwelk wij van onze vaders hebben overgeërfd! En wat zegt ons dat geloof? Is niet het menselijk geslacht uit één

bloed voortgekomen? Zal niet hij, die de eerste wil zijn, de laatste geheten worden? En zijn de armen niet de voornaamste gasten in het koninkrijk der hemelen?’

Willem stond bedonderd toen hij hoorde, dat dit stellingen van de christelijke godsdienst waren. Hij snoot zijn neus harder dan naar gewoonte, doch zag geen kans om zijn gade te wederleggen. De baker kneep haar ogen stijf toe, even als herinnerde zij zich waar deze bijbelteksten te vinden waren.

‘En,’ dus vervolgde de spreekster, ‘waarin bestaat toch de ware, de zuivere adeldom? Waarin anders dan in die verheven grootheid van ziel, dan in dat overtuigend sprekende der wezenlijke verdiensten, dan in die grootste betrachtting van alle deugden, waardoor de ene sterveling de andere ver voorbijstreeft?’

(Willem snoot andermaal zijn neus, en reeds weet de lezer wat zulks bij hem betekende.)

‘Onze voorouders, de eerste edelingen van ons geslacht, zijn op geen andere wijze voor edel verklaard geworden, dan omdat zij de grootste deugden bezaten, dan omdat zij wezenlijke verdiensten hadden, en omdat hun grootheid van ziel bekend was! Wij bewonderen niet alleen deze eersten van onze adellijke stamvaders, maar wij ontlenen er zelfs onze voornaamste glorie aan.’

(Een glans van vergenoegen verspreidde zich over het gelaat van Willem, toen hij zoveel goeds en heerlijks van zijn edele stamvaders hoorde.)

‘Wat zou ons dan verhinderen, om eveneens te doen en te handelen als zij? Immers hebben wij ook grootheid van ziel? Immers trachten wij ook christelijk deugdzaam te zijn? En immers is het niet te veel gezegd, wanneer wij nederig betuigen insgelijks onze verdiensten en bekwaamheden te hebben?’

(Hier begon de borst van Willem zichtbaar te zwellen, vermits hij zich herinnerde dat hij meester der zeven vrije kunsten was, en op het hoogste eergestoelte gezeten had.)

‘Zullen wij dan deze hemelse gaven, deze onschatbare talenten in de aarde begraven? Zullen wij dit ons hemels licht onder een korenmaat verbergen?’

‘Gans niet!’ riep de adellijke familie als uit een mond. ‘In 't geheel maar niet!’ voegde de baker erbij.

‘Welnu dan,’ zei Anna, ‘laten wij dan even zo min als onze adellijke stamvaders ons schamen om, gelijk zij, de eerste van ons geslacht te worden, dat is, om op een nieuwe wijs groot, rijk, machtig, ja, alvermogend te worden!’

Hier stak Willem de oren op. ‘Hoe!’ vroeg hij, de handen wrijvend, ‘zou dat mogelijk zijn?’

‘Zeer mogelijk!’ was het antwoord. ‘Maar alvorens deze mogelijkheid te verklaren, moet ik u meer zeggen. Wij kunnen niet ontkennen dat verscheidene edelen misbruik gemaakt hebben van de rang, die zij onder Gods goedkeuring hier op aarde bekleedden, dat zij trots, heerszuchtig, knevelachtig en dergelijke geweest zijn!’

(De baker telde in een ogenblik een gehele menigte van zodanige edelen op haar kromgegroeide vingers op.)

‘Daarentegen moeten wij met hartgrondige dankzegging erkennen, dat het adellijk bloed, hetwelk door onze aderen stroomt, nimmer met dergelijke euvelen en hatelijkheden is besmet geworden! Dat wij altoos voor rechtschapen edelen hebben te boek gestaan, en de liefde zowel van het volk als van de vorst zijn geweest! Vanwaar toch anders al die lofverzen op mijn geliefde echtgenoot? Vanwaar toch anders zijn verheffing in het opperste bewind?’

(Willem greep met drift de hand zijner gemalin, bracht ze aan zijn mond en kustte ze vurig.)

‘Billijk is het volk tegen de onwaardige edelen misnoegd geworden, en het is vergeeflijk aan zijn eerste drift, dat het al de uiterlijke kentekenen en titels van de adel heeft vernietigd, te meer, daar het volk, zoals ik zeker onderricht ben, een in het oog lopend onderscheid maakt, tussen de goede en verdien-

stelijke en de verachtelijke adel, en dat het, zo diep als het de eerste tracht te vernederen, het de laatste wil verheffen.’

(Niemand der adellijke familie twijfelde een ogenblik of zij behoorde tot de laatste soort.)

‘De redenering van het volk is in deze zo geheel buiten de haak niet. “De adel,” zegt het, “die deze naam waarlijk verdient, zal altoos onze hoogachting, onze liefde en dienstbaarheid, door deugden en verdiensten, zich waardig maken.

Hij behoeft geen titel, want zijn daden leren hem kennen, en de beste titel, het heerlijkste wapenbord strekt hem zelfs tot vernedering en schande, wanneer hij dezelve met de ondeugd en de volksvervloekten delen moet.”’

‘t Is waar,’ zei Willem, ‘ik weet het aan mij zelf dat het aldus met de adel ten opzichte van het volk gelegen is.’

‘Het volk,’ dus ging Anna voort, ‘verlangt zelf dat de goede, dat de verdienstelijke adel deze stap goedkeurt, dat deze zich aan zijn hoofd stelt. “Want,” zegt het, “zonder zodanige bestuurders, wier zielen waarlijk edel zijn, zouden wij verloren gaan!”’

‘Wis en waarachtig!’ riep Willem, half lachend uit.

‘Wel verre derhalve van ons te bedroeven over hetgeen er gebeurd is, hebben wij reden om er ons over te verblijden. De noodlottige slag zal alleen de bozen treffen, maar de rechtschape adel, die het niet slechts door titels en blazoenen, maar ook door waarlijk edele daden is, zal ten toppunt van alle grootheid klimmen.’

Op deze woorden gleed er een zwaar pak van alle adellijke harten. De oude edelman, die een groot liefhebber van de dwarsfluit was, stelde reeds de *Carmagnole*, *Ça ira*, *Allons enfants*, enz.^[*] in zijn verbeelding op muzieknoden. De oude mevrouw dankte, met een adellijke oprechtheid, de goede, barmhartige hemel, die alles, wat zo blijkbaar ten kwade van de adel was uitgedacht, dus ten goede deed uitvallen. De baker zou men in haar blijdschapstranen gewassen hebben, en de

[*] Zie p. 133

edele Willem floot dadelijk zo goed hij kon: *Madam Veto s'avoit promis*, enzovoort.

Het slot van dit alles was, dat Anna op zich nam om haar gemaal te onderwijzen in de weg die hij te wandelen had, niet slechts om in de hoogte te blijven, zoals hij tot dusver geweest was, maar om nog veel hoger te stijgen, en dat de adellijke familie, en inzonderheid Willem, zich dit met de ernstigste dankzegging liet welgevallen.

Dit decreet genomen zijnde ging de baker dadelijk naar een bediende, aan wie zij bevel gaf om vliegens heen te snellen, en aan dokter en chirurgijn te zeggen dat zij niet behoefden te komen.

[XXI]

Een woord over de oppermacht des volks. Willem wordt lid van de club: zijn warm patriottisme. Een patriottische serenade en de heuglijke uitwerksels van dezelve

Wij zullen niet nodig hebben te zeggen, dat Willem door zijn Anna grondig onderwezen werd in hetgeen hem vervolgens te doen stond.

De oppermacht des volks was zich reeds beginnen te vertonen in de clubs, waar men de vertegenwoordigers wel niet de wetten voorschreef, maar waar men de wetten maakte, waarvan het gevaarlijk was wanneer men ze niet invoerde en gehoorzaamde. In die dagen, welke nu al lang verstreken zijn, had de aristocratie haar zetel in de clubs gevestigd. Vandaar deelde zij haar bevelen uit, die meestal willekeurig, onrechtvaardig en bloedgierig waren.* Het was derhalve in de clubs, waar het instinct van Willem hem het eerst heengeleidde.

* De lezer houde vooral onder het oog, dat hier bedoeld wordt op de clubs waarin Marat, Robespierre, enzovoort zulke verbazende rollen speelden.

Toen hij binnentrad keek men met een algemene verwondering op dit vreemde verschijnsel neer. Een aristocraat van de eerste rang onder de sansculotten! Hoe was dit mogelijk? Doch deze verwondering hield dadelijk op toen men de driekleurige kokarde op de hoed van Willem aanschouwde, toen men hem de verdoemenis der tirannen zag drinken, en toen hij, zo vriendelijk als hij kon, verzocht om als lid aangenomen te worden.

Vermits thans niemand aan het oprecht patriottisme, jakobinisme (want dit was toen nog in de mode) en sansculottisme van de ex - edelman twijfelde, werd Willem, met unanieme stemmen, verkoren tot lid van de club, onder de spreuk: *Aux droits de l'homme*.

Willem vergat niet om dadelijk een voorstel van het uiterste belang te doen. 'Ik ben,' dus sprak hij, 'ten hoogste vereerd met mijn verkiezing tot lid van deze vaderlandse vergadering. Niets zal mij aangenamer zijn dan om met de leden van dezelve de allernauwste vriendschap en broederschap aan te gaan: te dien einde bied ik in de eerste plaats mijn tafel en beurs alle rechtschappen sansculotten aan.'

(Verreweg de meeste clubianen keken hierbij op Willem even als op een engel Gods, die hun de zaligheid aankondigde.)

'In de tweede plaats heb ik bespeurd dat hier ter stede wel een nieuwe vrijheidsboom mocht geplant worden, versierd met al de ornamenten, die er revolutionair gesproken bij behoren en vergezeld door al de vrolijkheden, danspartijen, maaltijden, enzovoort die bij zodanig een gelegenheid voegen. Wat het wissewasje van onkosten aanbelangt, die daartoe vereist worden, zal ik betalen!

(De meeste clubisten begonnen reeds te watertanden, als wetend dat Willem in het stuk van eten en drinken gans niet karig was.)

'En eindelijk in de derde plaats, verzoek ik alle leden van dit burgergezelschap hedenavond op een bal, dat ik ter ere van deze gezegende omwenteling, geven zal.'

Dit drieledig voorstel werd van alle kanten toegejuicht en dus bij acclamatie gedecreteerd. Het is waar, er was diezelfde avond een extraordinaire vergadering der leden belegd ter beslissing van een zeer belangrijke zaak, doch men begreep dat het bal, waartoe reeds aanstalten gemaakt was, behoorde voor te gaan, omdat het vaderland beter wachten kon dan een grage maag.

Eer Willem nog vertrokken was, had hij alreeds tien louis d'or aan deze en gene, die hem om een hoekje riepen, geleend, en nauwelijks was hij op de laatste trap om naar buiten te gaan, of de president der vergadering stapte hem schielijk achterop, tikte hem beleefd op de schouder, en verzocht hem om een paar kronen, vermits hij anders in ongelegenheid zou raken met de kastelein, die hem niet langer borgen wilde, iets waardoor de presidiale waardigheid een onuitwisbare vlek zou worden aangewreven, enzovoort. Willem viel hem ten halve in de rede, gaf hem zes kronen, met verzekering dat hij, des benodigd zijnde, er meer kon krijgen.

Zodra was Willem niet thuis of Anna kwam naar hem toe, deed hem honderd nieuwsgierige vragen, die hij alle tot haar volkomen genoegen beantwoordde. 'De eerbied,' dus sprak hij onder andere, 'de achting en genegenheid, die mij in de club betoond en bewezen is, gaat mijn verwachting ver te boven. Men heeft zich lager tegen mij gebogen dan iemand ooit tevoren deed! Ik werd zelfs beschaamd over al de lofspraken, die mij van alle kanten in de oren klonken! Men sprak van niets minder dan om mij, bij de eerste gelegenheid de beste, in het opperbewind te plaatsen. Ik wist waarlijk niet dat de burgers zulke goede mensen waren!' Enzovoort.

Anna kon niet nalaten om de burger Willem te prijzen over de promptte uitvoering van de last, die zij hem in dit opzicht gegeven had (want de geest der vrouw bestuurde het hoofd des mans) en om hem, al kussend, geluk te wensen met het gelukkige slagen van deze eerste stap.

Willem en Anna waren nog in gesprek, toen een bende muzikanten van de beste soort zich voor het huis van Willem posteerde, en aan de bewoner een overheerlijke soort van serenade gaf. Een goddelijke stem hoorde men, koorsgewijs, tussen beide, die aller oren boeide, en die tevens, zowel aan de gewezen adellijke familie, als aan de menigte omstanders te kennen gaf, dat Willem de man was naar 's volks hart, en dat hij de grootste adel bezat, niet uit hoofde van wapens of titels, maar om zijn waarlijk edele daden, enzovoort.

Dat de oude heer en mevrouw van hartelijke blijdschap schreiden behoeven wij niet te vermelden. Dat de burger Willem de huisdeur uitvloog, om, ten aanzien van hemel en aarde, dat is, van de ganse buurt, zijn spelende en zingende medeburgers in de grootste vervoering van zelfgenoegen te omhelzen en de accolade te geven, is niet nodig hier aan te stippen. Dat hij ze allen in huis verzocht, en hun magen zo vol met de keur van wijnen stopte dat de beste ontleedkundige ze voor wijnkelders zou hebben aangezien, dit is iets, met welks verhaal wij het doorzicht en de alwetendheid onzer lezers schande zouden aandoen.

[XXII]

De ganse adellijke familie, c.s. wordt echt patriottisch. Vergelijking van het patriottisme met kaarsen die in de pijp branden. Representantsrekening. Toebereidselen tot het planten van de vrijheidsboom. De oude baker gepredestineerd om de rol der vrijheid te spelen

Alles was thans in het huis van Willem patriottisch: de oude edelman, de oude mevrouw, de baker, en vervolgens van de eerste kamenier af tot de laagste staljongen toe droegen de nationale kokarden, linten, pluimen, kwastjes, enzovoort, en of dit niet genoeg ware, had men een kanarievogeltje het bekende wijsje van *Ça ira* geleerd, terwijl een oude papegaai, die tot hier

toe niet anders geroepen had dan: *Vive le roi!* met onbegrijpelijke moeite en geduld voortaan gewend werd om: *Foei aristocraat! Weg aristocraat!* enzovoort te schreeuwen. Niemand kon een voet over de drempel zetten, of zijn oren en ogen werden overtuigd van de zuiver patriottische denkwijze van deze bekeerde adellijke familie. De bakkers, de vleesverkopers, de pasteibakkers, de viswijven, de groentevrouwen, de schoenlappers, naaisters, kleermakers, kortom al de werkzame burgers van die soort, waren eensklaps van royalisten in patriotten herschappen; want Willem had hen doen aanzeggen, dat hij niet één penning meer bij koningsgezinden zou laten besteden, en de uitgaven van Willem, in dit stuk, waren zeer aanzienlijk.

Het bal dat Willem gaf, was heerlijk, prachtig en kostbaar. Tot in de kleinste beuzelingen toe was het patriottisch. De waskaarsen zelfs vertoonden de geliefde drie kleuren. Willem had er geen erg in, even zo weinig als zijn vrolijke gasten, maar de schrandere Anna dacht bij zichzelf, toen zij deze nationale kaarsen in de pijp zag branden: ‘Even alzo zal ook het patriottisme verdwijnen!’

De oude mevrouw die, zoals de oordeelkundige lezer alreeds heeft kunnen bemerken, vroom en derhalve zuinig en spaarzaam was, had gedurende al deze prachtvertoningen, maaltijden, bals, enzovoort een gemoedszwarigheid, die zij voor haar verstandige dochter Anna onmogelijk verzwijgen of verbergen kon.

Eens riep zij haar alleen en begon, op een gemoedelijke toon, aldus: ‘Mijn lieve dochter! Ik twijfel geen ogenblik aan uw verstand en doorzicht, maar echter is er iets dat ik, gewetenshalve, verplicht ben u te ontdekken.’

‘Niets zal mij aangenamer zijn, mijn waarde moeder!’ was het antwoord van Anna, die ten naaste bij vooruitzag wat het onderwerp van dit geheim gesprek wezen zou.

‘Gij,’ dus vervolgde de oude mevrouw, ‘berekent veel juister dan ik op welk een onmatige kosten deze patriottische partijen

u te staan komen! Dat gij er enige duizenden guldens aan opoffert, is, naar mijn inzien, noodzakelijk, maar dat wij er onszelf geheel om bederven zouden, dit, dunkt mij, zou zeer onstaatkundig wezen. Gij weet zo wel als ik dat, wanneer het bij de tegenwoordige kostbare partijen bleef, onze beurs er niet veel bij lijden zou, maar in dit geval staat men nooit stil: men gaat van het ene tot het andere voort, men stapelt onkosten op onkosten, en deze onkosten volgen elkander in dier voege op, dat de laatste honderd malen zwaarder worden dan de eerste.'

'Beste moeder!' dus viel Anna haar hier in de rede, 'ik weet reeds wat gij zeggen wilt, maar geloof mij, spaarzaamheid in dit geval ware louter verlies. Elke honderd guldens, die wij thans aan deze patriottische historie uitgeven, zal ons door het vaderland met duizend guldens gerestitueerd worden. Dit is de rekening van de beste vertegenwoordigers. Zelfs zijn er onder hen, doch dit zijn de allereerste bazen zoals Robespierre, Danton, Marat, enzovoort, die - en niet zonder grond - voor elke honderd guldens die zij, als het ware, onder de hebgrage patriotten aldus te grabbel smijten, naderhand tienduizend guldens op 's Lands rekening schrijven!'

De oude mevrouw, die het vaderland nooit anders beschouwd had dan als een volle waterput, waaruit de edelen te allen tijde bevoegd waren om hun behoeften te scheppen, liet zich door deze redenen geruststellen, vermits Anna haar volkomen vertrouwen bezat. Wat de zonde van dardelheid en overdaad aanbelangt, die bij dergelijke patriottische gelegenheden veeltijds plaatsvond, de snedige Anna beduidde en overtuigde haar consciëntieuze moeder, dat deze geheel en al voor rekening van het *burgerlijk canaille* kwam! Dit woord gebruikte de adellijke familie nog wanneer zij onbeluisterd en in vertrouwen met elkander spraken.

Het planten van een nieuwe vrijheidsboom was een andere plechtigheid, die met niet minder pracht en staatsie vergezeld ging. Alle maagden en jongelingen van een zeker bepaald getal

jaren, werden erbij verzocht. De oude edelman deelde aan de jongedochters nationale linten en versierde bloemen uit. De oude mevrouw gaf aan de jongens laurier-, palm-, mirte- en andere takken, tevens aan de behoeftigsten een goede steekpenning in de hand stoppend om, zoals zij zich uitdrukte, de verdere benodigdheden zich aan te schaffen. Willem ontbood de beste kunstenaars bij zich, die allerlei bordpapieren monsters als het despotisme, het federalisme,^[*] het moderantisme,^[*] enzovoort maakten, welke bij de statelijke optocht verbrijzeld en verbrand moesten worden. Ook gaf hij (want hij was in de commissie tot ordonnering en beschikking van de vrijheidstaatsie gesteld) zich ongemeen veel moeite om een praalwagen of zegekar toe te rusten, waarop de vrijheid, met al haar ap- en dependentiën^[*] gezeten moest zijn. De eerste tekenaars ontwierpen schetsen die hij rijkelijk betaalde, en waarover hij dus het onbetwistbaar recht had om ze, naar zijn grilligste bevatting zelf te mogen corrigeren. Men begrijpt vanzelf dat alles wat Willem in deze deed, de bewondering van alle dorstige clubisten en hongerige kunstenaars wegdroeg, vermits hij allen te gast nodigde, die de arbeid zijner handen, of de vindingen van zijn vernuft, met hun schelle lofspraken vereerden.

De oude mevrouw, die zeer onder gemoedszwarigheden gedrukt ging, had iets ergerlijks, iets aanstotelijks gevonden in het voorstel van een der clubleden, die een allerliefste schone, jonge dochter had, welke hij aan Willem aanbood om bij de plechtigheid de rol der vrijheid te spelen.

Dat men (dus redeneerde zij erover) bij openbare plechtigheden vrolijk is, dat men een uitspanning heeft, met dansen, dat men luchtige liedjes zingt, dat men iets meer drinkt dan gewoonlijk, dit kan men misschien door de vingers zien, en heeft slechts een voorbijgaande invloed; maar dat men een directe inbreuk maakt op de zeden, dat men de welvoeglijkheid schendt, en openlijk ergernis geeft, dit kan nooit patriottisme heten! En evenwel, dit zou men doen wanneer men een schoon,

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

[*] Zie p. 133

bevallig meisje, van achttien of negentien jaren, de rol der vrijheid laat spelen! Immers moet zulk een beminnelijk en betoverend voorwerp voor aller ogen ten toon zitten, moet zij haar boezem, die de eerbaarheid gebiedt zorgvuldig te bedekken, en haar armen bijna tot haar schouders toe ontbloten, en aan duizend gretige en wellustige ogen ter beschouwing geven! Van welke gevolgen kan dit niet zijn? Niet slechts voor het halfnaakte meisje, hetwelk deze onwederstaanlijke bekoorlijkheden dus constitutioneel uitkraamt, maar ook voor alle jeugdige en wellustige aanschouwers, die deze halfontklede vrijheid ten voorbeeld kunnen nemen in hun afzonderlijke patriottische gezelschappen, enzovoort.

Deze zwaarigheid werd door Anna erkend, en vermits zij van een bestendig spotziek gestel was, stelde zij de oude mevrouw daarmee gerust, dat zij aannam te bewerken dat men in stede van de een of andere jonge, dartele, wellustige deerne ter verbeelding van de rijdende vrijheid te nemen, men niemand anders daartoe gebruiken zou dan de oude, edele baker. ‘Dit,’ zei zij, ‘geeft twee voordelen: vooreerst zal zij de wellustige verbeelding van ouden of jongen niet gaande maken, ofschoon zij ook moedernaakt op de zegekar zat, en ten andere, zal het krediet van ons huis daardoor tot een aanmerkelijke hoogte stijgen.’

De oude mevrouw, overtuigd dat er in de ontbloting van de ledematen der vijfenzeventigjarige baker geen gevaar ter wereld stak, zei volmondig amen op dit voorstel.

Evenwel begreep zij, dat het misschien moeilijk zou wezen, om haar tot het spelen van deze rol over te halen.

‘Dan moest zij geen vrouw zijn!’ antwoordde Anna op een toon, die juist niet extra tot eer van haar kunne verstrekte, schoon het enkel de waarheid was, die haar deze woorden afperste.

[XXIII]

De vrijheidsboom wordt geplant. De edele baker representeert de vrijheid, en de ex-edelman. Willem representeert de Franse republiek. Boze en ongeoorloofde gedachten dienaangaande van mevrouw Anna

Het planten van een vrijheidsboom, de optochten en sieraden, bij die gelegenheid gebruikelijk, de zangen, dansen, enzovoort waarmee men de vrijheid hulde doet, zijn zulke dikwijls geziene, overbekende en weinig beduidende zaken, dat wij onze lezers er niet mee vervelen zullen, ofschoon deze planting aan Willem ettelijke duizenden guldens kostte.

Wij kunnen echter niet afzijn om er, met korte woorden, het volgende van aan te stippen.

Toen Anna het voorstel aan de baker deed om als representerende de vrijheid in de staatsie te verschijnen, en toen zij haar een beknopte beschrijving had gegeven in welke voege deze rol moest gespeeld worden, aarzelde de edele baker niet slechts, maar zij werd ook enigermate beschaamd, vooral toen zij van de ontblote lichaamsdelen hoorde. Zij verzocht vriendelijk om zich een uur of twee hierop te mogen bedenken, welk verzoek gaarne werd ingewilligd.

Men zegt - doch ons komt het wat bedenkelijk en lasterzuchtig voor - dat de edele baker zich, in haar eenzaamheid op haar kamer hebbende opgesloten, al de spullen nazag en de revue deed passeren, welke ter algemene beschouwing zouden moeten staan en dat zij, ziende met gelovige dankzegging, dat er bij het gehele boeltje geen de minste zwarigheid was om het door de jeugdige en wellustige wereld te laten bekijken, zelfs dat er veel bouwvalligs en verlepts onder liep dat ondersteuning en vernis behoefde, het besluit nam om de gewichtige taak om voor het beeld der volksvrijheid te paraderen op zich te nemen.

En vermits Anna haar staatkundige spotternij wilde voltooien, had zij de zaak in dier voege weten te beleggen, dat haar wettige gemaal het zich had laten welgevallen om, bij deze

vrijheidsoptocht, de Franse Republiek te vertonen, waartoe zij hem het bevoegdste en geschiktste van allen rekende.

Wij laten het gerust aan de vindingrijke verbeelding van onze lezer over om zich de oude baker voor te stellen, zittend op de staatsiekar, met boezem en armen naakt, waarvan de gebreken, door de knagenden tands des tijds aan deze edele delen toegebracht, zo goed gelapt, gekalefaterd en bepleisterd waren, als de kunst en de omstandigheden gedoogden! Hij verbeelde zich verder de ex-edelman Willem, als representerende de vrije Franse Republiek, hebbend een rode jakobijnenmuts, op een grote, sterkgepoederde staatsiepruik,* op het hoofd, stekende de buik ver vooruit, vertonend een onderkin van de eerste rang, hebbend het gelaat burgerlijk trots, stappend als een pauw, die de waarde van zijn staart kent, en slechts flauw neerziend op allen die hem omringden; want in zijn kwaliteit als Republiek, mocht hij zich niet al te gemeenzaam maken, en in dit opzicht speelde hij zijn rol meesterlijk.

Met dat alles was het spelende en begoochelde volk ten hoogste over hem voldaan. Toejuichingen en handklappingen deden de lucht weergalmen, en - om eens een heilige spreekwijze te gebruiken - de aarde barsten. Onder dit alles glimlachte de boze Anna. 'Zoals deze vermolmde baker, en zoals deze aristocratische Willem is,' dus dacht zij triomfantelijk bij zichzelf, 'zo is ook de vrijheid, en is de Republiek!'

Het ware te wensen dat, waar men zo vele geestelijken, emi-

* Een dergelijke bloedrode jakobijnenmuts maakte op een grote, gepoederde pruik een grappige vertoning. De meeste leden der geconstitueerde Franse machten droegen deze echter, vooral ten tijde van de Marats en Robespierres. Naderhand schijnt men deze mutsen verwisseld te hebben met hooggeboomde ronde hoeden, met brede nationale linten omwonden en versierd met grote panassen. Deze hoeden betekenden hetzelfde en stonden veel beter en deftiger.

granten en dergelijke deporteert, of op onbewoonde en verre eilanden overbrengt en ter verblijving doemt, men ook al zulk slag van Anna's tot deze straf verwees.

Enige eerste patriottische verstandigen, dachten genoegzaam in dezelfde smaak als Anna, slechts met dit onderscheid, dat ze tranen stortten, over hetgeen, waarom Anna in haar vuist lachte.

[XIV]

Willem wordt volksvertegenwoordiger. Anna verledigt zich om hem enige noodzakelijke lessen te geven, welker lezing wij aan alle hedendaagse aristocraten ten sterkste aanprijzen

De zuivere burgerliefde, het echt patriottisme, de wezenlijke zucht om de ware vrijheid daar te stellen en het belangeloos jakobinisme van Willem waren thans zozeer bekend, zo wel beproefd, gelouterd en bevestigd, dat het ganse volk van dat district, als uit één mond, de gewezen edelman Willem tot zijn vertegenwoordiger uitriep.

Thans dacht Anna het hoog tijd te zijn om aan haar gemaal enige noodzakelijke lesjes te geven - echter onder vier ogen - en zulks zeker niet zonder gewichtige reden.

‘Niets is mij aangenamer,’ aldus sprak deze adellijke slang, ‘dan uw bevordering tot een der hoofden des volks. Zodanig een rang die, door kracht van wapenen en met behulp van slaafse bondgenoten, zich weet staande te houden en te handhaven, is ver verheven boven, en groter te schatten dan de aloude rang van edelman! Hij, die een gepast gebruik van tijd en omstandigheden weet te maken, kan door middel van deze rang oneindig meer worden dan prins of koning immer heeft durven denken.

Houd het mij ten goede, dierbare echtgenoot, dat ik u een flauwe schets van mijn staatkundige vooruitzichten geef! Uw staatsverstand en doorzicht gaan het mijne te boven. Want

waarom zou men u anders tot representant verkozen hebben?’

(Willem boog zich, en drukte vervolgens een tedere liefdeskus op elke wang van zijn Anna.)

‘Dan, gij weet door de ervaring hoe bijzonder wel gij u, tot dusver, bij mijn raad en inlichting bevonden hebt.’

‘O! Dat weet en erken ik!’ zei Willem.

‘Ik zal,’ dus vervolgde Anna, ‘derhalve voortgaan met u nog enige aanwijzingen te doen, die u van groot nut kunnen zijn op de loopbaan der eer, welke gij thans voor u geopend ziet.’

Willem betuigde van ganser harte, dat niets hem aangenamer wezen zou. Waarop de loze, menskundige Anna aldus vervolgde: ‘In de eerste plaats herinner ik u, dat het volk zich verbeeldt ongemeen verlicht, verstandig en vrijheid- en vaderlandlievend geworden te zijn! Dat het van zichzelf de trotse gedachten voedt, van zich in het stuk der revolutie, bijzonder wel uitgesloofd te hebben! De waarheid der zaak ondertussen is dat het volk, zo al niet verergerd, tenminste in het wezen der zaak hetzelfde gebleven is, dat het voor een lang verloop van eeuwen was. Het is waar, gij hoort het volk thans meer schreeuwen en vloeken tegen aristocratie, despotisme, enzovoort, maar 't is ook louter geschreeuw! Het is, ja, wijs genoeg geworden om zijn wezenlijke tirannen te kennen, en machtig genoeg om ze van hun tronen te bliksemen! Maar wat betekent dit alles? Het volk heeft geen verstand, geen moed genoeg om een nieuw juk van zijn hals te weren, om nieuwe en vergulde ketenen te weigeren!’

(Leugenachtige Anna!)

‘Vervolgens moet ik u te binnen brengen, dat al dit gewoel van het volk het best vergeleken kan worden met een ijlhoofdige vlag, met een razende koorts, waarin de patiënt somtijds wijze woorden spreekt, doch waarvan hij bestendig het tegendeel doet. Inzonderheid in het stuk der verkiezing van zijn representanten is het volk niet anders dan een kind dat blindemannetje speelt. Het grijpt, met ongemene drift, bommen en

lantaarnpalen aan en verbeeldt zich het ware gegrepen te hebben! Het wordt ogenblikkelijk van zijn dwaling overtuigd, en, alles latende varen, tast het opnieuw mis en bevuilt zich aan een mesthoop!

Tot hier toe, mijn lieve Willem, zijt gij de achting, de liefde en de afgod des volks geweest. Dit was gij - geloof mij - alleen omdat gij volop te eten en te drinken gaf en omdat uw hand altoos diep in uw beurs tastte wanneer men u geld ter leen vroeg! Thans zijt gij representant, en de bordjes zijn verhangen! Gij zult voor uzelf beginnen te werken, en men zal u beginnen te beoordelen, te bezwaren en te vervloeken! Het volk, of wie in zijn naam regeert, doet meestentijds een verkeerde keus, die het verwenst, zodra het die gedaan heeft.'

(Onbeschaamde waarheidspreekster!)

'Bij aldien het mogelijk waren, dat zodanig een patriot een aanwezen onder de zon kon hebben, welke alle begaafdheden, deugden en verstandsvermogens bezat die men vooronderstelt dat hij hebben moet, en die elk patriot zozeer genegen is om ze aan zichzelf toe te schrijven, dan nog zou zulk een regent of vertegenwoordiger niet kunnen voldoen. Nauwelijks zou die patriot in het bewind zijn, of dezen zouden denken dat zijn verstand hun licht zou betimmeren, genen zouden zich verbeelden dat zijn rechtvaardigheid hun slinkse handel en staatszonden zou ontdekken en straffen, anderen zouden vrezen dat, uit gebrek aan wezenlijke verdiensten, hij hen in het begeven van vette ambten en bedieningen zou voorbijgaan, terwijl nog anderen hem zouden beschouwen als een kijk-in-de-pot die hun landsdieverijen niet gedogen zou! Straks zou er een geweldig geschreeuw en vervloeking tegen die patriot opgaan, en het gros des volks, altoos genegen om het ergste te geloven, zou zich overtuigd houden van in hem een ondeugend bestuurder te hebben, en, bij de eerste gelegenheid de beste, hem de voet lichten.

Dat echter het volk geregeerd, onder de duim gehouden en

ons dienstbaar en voordelig gemaakt kan worden, heeft de ondervinding bevestigd: sedert onheuglijke eeuwen hebben de koningen, de prinsen, de edelen en alle aristocraten zulks meesterlijk weten te doen en ofschoon al deze ontzagverwekkende namen afgeschaft en in vervloeking gebracht zijn, zullen het echter deze zelfde of soortgelijke lieden, maar onder geheel andere titels, moeten zijn die opnieuw het woelige volk tot zijn plicht weten te brengen.’

(Treurige voorzegging!)

‘De hemel, mijn waarde Willem, schiep u tot een edelman; want het is de hemel, die de rangen verordineerd heeft, en derhalve heeft hij wijselijk in zijn raad besloten om u, in zijn hand, tot een werktuig te doen dienen om kunstig het daarheen te dirigeren, dat het verbijsterde en matgehode volk eindelijk wederom aan God geeft, dat Godes, en aan de keizer, dat des keizers is. Gij zijt verplicht om aan deze bestemming van u te beantwoorden, want, wanneer deze grote schooljongens langer aan zichzelf worden overgelaten, dan zullen zij eindelijk elkander vernielen! Gebruik dus stok en plak, maar gebruik ze met beleid, en gij zult hen behouden!’

(Willem betuigde, in de grootste oprechtheid van zijn hart, dat hij de genaderijke hemel hiervoor dankte, en dat hij gaarne op deze wijze, het dolende volk wilde helpen behouden.)

‘Wacht u echter, waarde echtgenoot, om het voetspoor van zo veel onvoorzichtigen en onstaatkundigen te drukken, die een heet en vurig patriottisme voorwenden, tot tijd en wijle zij of in de regering geplaatst zijn of een voordelige post gekregen hebben, als wanneer zij dadelijk van taal en toon en houding veranderen, en met verachting neerzien op het volk, waarvoor zij, kort tevoren, als voor hun afgod, eerbiedig neerknielden en offerden! Dit is een lafhartige, schadelijke handelwijs, de kortzichtige patriot waardig, als die niet begrijpt dat het volk, ook in dit geval de wispelturigheid zelve zijnde, hem een scheldnaam zal toevoegen, die even als een hartwond, zijn glorie en groot-

heid welhaast de geest zal doen geven.

Nee, Willem! Zet uw voet op de nek van het lichtzinnige volk! Sluit het in uw ketenen en gebruik het tot uw lastdier, maar... blijf er de vriend van! Laat uw patriottisme even heet zijn als tevoren! Bezig al de fraaie worden en spreekwijzen die in de mode zijn! Spreek ze bij verdubbeling uit, en overloop zelfs de drempels der clubs, der sociëteiten en volksvergaderingen! Zweer aldaar eeuwige haat, bestendige vijandschap, en onveranderlijke afkeer van het koningschap, de adeldom, de aristocratie, en voorts van alles, wat de goede dolle gemeente hebben wil dat gij zweren en vervloeken zult! Een vloek zonder oorzaak komt toch niet. Het zijn blote woorden, louter klanken. Maar juist zodanige klanken, zodanige woorden moeten uw troon bevestigen! Bij al deze patriottische windbrekerij kunt gij ongestoord uw rol spelen, en zelfs wanneer de kans daartoe schoon staat, de zogenaamde volksvrijheid de dolk in het hart wringen, zonder dat het ééns in 's volks breinkas zal opkomen om u verdacht te houden, te beschuldigen of te verwensen.'

'Amen!' zei Willem, op de gelovigste toon waarmee dit verzegelend woord immer werd uitgesproken.

'Vooral, mijn geliefde gade,' dus ging Anna voort, 'maak u vrienden door middel van de onrechtvaardige mammon, en smeed het ijzer terwijl het gloeiende is.

Ik heb u slechts de volgende korte grondregels voor te dragen, die gij altoos voor ogen moet houden, en er niet dan in de uiterste noodzaak van afwijken.

In de eerste plaats, bezorg uzelf grote daggelden en jaarwedden: dit staat in uw macht en uw medeconfraters zullen ze ook geenszins versmaden. Maak de emolumenten van uw hoge bediening zo veelvuldig en zo voordelig als immer mogelijk is. De burgers zullen u dit zo gans kwalijk niet afnemen. Hij moet zijn staat voeren, zullen ze zeggen, en de eer der natie ophouden! Beschouw deze gelden en winsten enkel als de beloning voor de moeite die gij u geeft, en als de interest voor uw opge-

schoten^[*] penningen.

Ten tweede moet gij maar aan twee soorten van lieden de eerste, beste en rijkste ambten of bedieningen begeven. Tot de eerste soort behoren uw naastbestaanden, uw zonen, broeders, ooms, neven, zwagers, enzovoort. Deze moeten in dit geval de voorrang boven alle anderen hebben. Gij kunt altoos een glimp aan dit bedrijf van u geven. Ik heb, kunt gij zeggen, zoveel voor het vaderland gedaan en opgeofferd, dat het billijk is dat het mij het geringe vermaak gunt om mijn bloedverwanten enige diensten te bewijzen, waardoor het vaderland, wel verre van benadeeld, veeleer bevoordeeld wordt, omdat ik van de trouw en bekwaamheid van deze aangestelden, die ik van nabij ken, volkomen overtuigd ben, enzovoort.

En al gebeurde het al eens, dat de burgers over een dergelijke ambtbegeving morden, bekreun er u dan niet aan! Dit morren duurt slechts één enkele dag, en de voordelen der ambten duren voor jaren, of ook wel voor het ganse leven.

Tot de tweede soort om er de ambten aan te begeven behoren de hardste schreeuwens, die eerste bollen, die in alle vaderlandse gezelschappen de boventoon hebben of nemen, die stoutmoedige knapen, die als de honden van de staatsjager het wild opspeuren, vangen en aan zijn voeten neerleggen. Deze lieden zijn de bullebakken die het roofgevogelte en de dieren van uw rijke akker zullen houden. Gij moet ze bij alle gelegenheden aan u verplichten en verbinden. Zij zijn de dappere, onbezweken krijgshelden, die u ontzaglijk maken bij uw vijanden, en waarmee gij de geduchtste aanvallen kunt afkeren. Zij zullen u doen zegepralen, maar... gij moet de buit met hen delen!

Nog iets is er, in dit opzicht, hetwelk een staatsman van uw stempel vooral niet vergeten moet in acht te nemen. Het is dit. In de begeving van belangrijke en veel invloed of gezag hebbende posten, moet gij u evenzeer wachten, om gedeclareerde schurken en bekende zotten, als om volstrekt eerlijke en waar-

[*] Zie p. 133

lijk verstandige personen te bevorderen en aan te stellen.

De eersten benemen u bij het volk alle krediet. De laatsten zouden uw licht betimmeren, en beiden zijn ze geschikt en in staat om u in de eeuwige laagte te doen vallen. Een schurk bedoelt niet anders dan eigen grootheid en voordeel, dus staat hij u overal dwars in de weg! Een waarlijk eerlijk en verstandig man bedoelt niet anders dan de rechtvaardigheid en het gezond verstand, dus zou hij al zeer licht de onbeschaamdheid hebben om het volk te overtuigen, dat gij regelrecht tegen beide inliep en het gevolg zou zijn, schade, schande en... de guillotine!

(Op dit woord beefde Willem, en zwoer bij zichzelf een onveranderlijke afkeer van alle eerste schurken en van alle ware, eerlijke en grote verstandenen.)

[XXV]

Vervolg van het voorgaande

De doortrapte Anna zag met een zonderling genoegen hoe zij, om zo te spreken, het hart van haar gemaal als in haar hand had, en met hoe weinig moeite zij er of een vat ter ere, of een vat ter onere van formeren kon. Zij ging derhalve aldus voort: ‘Het volk is thans voor ons hetgeen weleer de koningen, de brieven en bescheiden van adeldom, de prerogatieven, enzovoort voor ons waren. Van het volk hangt onze grootheid, onze glorie, onze rijkdom af, even gelijk het weleer van de genoemde zaken afhing! Verbeeld u echter niet, dat dit lang zal of kan duren! Het volk bezit slechts een ogenblikkelijke soevereine macht! Het beschikt slechts een paar minuten over zijn eigen zaken en belangen, en dan is het afgedaan! Dan krijgt het wederom andere koningen, andere graven, baronnen, prinses en edelen; maar onder geheel nieuwe en schoonklinkende benamingen! Het volk stelt zijn vertegenwoordigers aan, deze vertegenwoordigers komen tot de gewenste hoogte, straks vergeten en verzaken zij het volk, en regeren in hun eigen naam, dat wil zeggen

erger dan despoten... en ziedaar de geschiedenis onzer dagen.’

(Willem grinnikte van blijdschap.)

‘Met deze schielijk voorbijsnellende omstandigheid moeten wij ons voordeel doen. Heden moeten wij de brieven van een gans nieuw, maar oneindig voordeliger adeldom zien te verkrijgen, of... wij verkrijgen die nooit. Want, gedurende onze leeftijd zal Frankrijk ongetwijfeld het hoogste woord voeren, en het ware, het wezenlijke oppergezag hebben, niet slechts over de Fransen, maar ook over een aanmerkelijk aantal vers geschapen republieken, wier vrijheid en onafhankelijkheid plechtig zijn gedecreteerd!

Het volk is nog in zijn eerste bedwelming: die het hebben wil, heeft het. Die thans zich tot hoofd opwerpt zal het wezen en blijven!* Die er nu een weinig voor bukt en het honing om de baard smeert, zal er eerst de vertegenwoordiger, en zeer spoedig de despoot van worden. En volgens deze wiskundige grondregels moeten wij onze maatregelen nemen.

Vlei derhalve het volk! Zeg het, dat de hoogste oppermacht, het onafhankelijkst gezag, in zijn eigen boezem berust! Dat het een groot, ja, het grootste volk onder de zon is! Meet alle overwinningen ten allerbreedste uit, zeg dat ze de staatkunde, de wijsheid, de billijkheid en de rechtvaardigheid zelve zijn! Verhef vooral de volksverlichting, de volkswerkzaamheid en de volksverrichtingen! Wacht u van immer het tegendeel te zeggen, of misslagen en gebreken aan te tonen, die op de eerste aanwijzing een ieder in het oog zouden lopen! Door dit te doen zoudt gij het volk verbeteren; want het is vatbaar voor onderwijs en het wil gaarne de waarheid horen, al is ze hard! Door vleierij zult gij het spoedigst dit volk tot die val brengen, waar

* De anders doorzichtige Anna rekent hier geheel buiten de waard. Velen wierpen zich tot hoofden op en werden het, doch zij bleven het niet. Dit heeft de ondervinding onzer dagen maar al te wel geleerd en bevestigd.

op de hemel en wij begeren, dat wij onze edele troon zullen vestigen, en waardoor wij onze geleden schade vergoeden.

Geef dus al de schone en overdreven benamingen aan het volk, die gij kunt uitdenken, en voeg hier rijkelijk vrijheidsbomen, zuippartijen, maaltijden, pluimen, sjerpen, enzovoort bij. Het volk, bedwelmd en begoocheld door deze zwijmelwijn, zal zich vrij en gelukkig wanen, terwijl gij het bij de toom houdt en er de zweep overheen legt.

Nog iets, mijn waarde Willem, dat gij vooral niet vergeten moet te betrachten. Ik zeg het u, omdat het waarlijk tot algemeen welzijn strekt, en omdat het de christen betaamt alles aan te wenden en in het werk te stellen, wat de ere Gods, de dienst zijner kerk, en het ware nut der maatschappij bevorderen kan.'

'Spreek, mijn engel,' antwoordde Willem, 'en ik zal horen en gehoorzamen!'

'Hetgeen ik u aanbeveel,' zei Anna, 'zijn twee zaken. Vooreerst: houd in uw kwaliteit als vertegenwoordiger zowel uw eigen fatsoen als de waardigheid van uw bediening op. Maak u met niemand gemeenzaam dan met die weinigen, die of hoger of machtiger zijn dan gij zijt, of die gij onmogelijk, ter bevordering van uw eigen belangen, missen kunt. Houd alle overigen op een zekere afstand. Geef geen ambten of giften dan aan hen, die u met diep ontzag en eerbied naderen, die u prijzen en bewonderen, en welker zielen geschikt en geschapen zijn om u altoos onderdanig te blijven. Dit alles kunt gij veilig doen, want het zotte volk zal in den beginne geloven dat het zoveel slaafse nederigheid niet aan uw persoon, maar aan uw waardigheid, aan uw nationale sjerp, panas, enzovoort bewijst. Naderhand verdwijnen al die patriottische fraaiheden, en het volk zal gewoon zijn voor u te bukken en te knielen.

De tweede zaak is, dat gij de oude spreuk meer dan ooit betracht: VERDEEL EN HEERS! Namelijk: draag zorg dat het volk niet broederlijk verenigd blijft, want dan wordt het éénmaal u te sterk! Draag zorg dat het volk niet verlicht, niet wijs in

zijn eigen zaak wordt, want bij dat licht zoudt gij duisternis zijn en die kennis zou u ten val leiden! Draag zorg dat het volk niet redeneert of twist over gewichtige zaken! Schielijk zouden de burgers het in het groot eens worden, en wee dan u! Nee! Stook onder de hand krakelen en twisten aan! Werp beuzelingen en woorden op de baan der vrijheidszonen! Laten zij erover struikelen en vallen! Laat de zwakste partij altoos vervolgd en verbannen worden, en de sterkste nieuwe stof vinden om zich onderling te verbitteren en te verdelen! Dit doende kunt gij zeker zijn dat gij meer macht, meer gezag, meer schatten zult verzamelen in één jaar, dan de adeldom u, gedurende uw ganse leeftijd, bezorgen kan.’

(O, vervloekte Anna! O helse raadgeefster!)

[XXXVI]

Willem volgt de lessen van Anna. Hij bevindt dat ze gemakkelijk te betrachten zijn en de gewenste gevolgen hebben

De loze Anna gaf aan Willem nog een menigte lessen van dezelfde soort, waarmee wij de aandacht van onze lezers niet willen vermoeien. Dat deze lessen met de uiterste stiptheid en de bestendigste aanhoudendheid betracht en nagekomen werden, lijdt geen twijfel, en dat verreweg de meeste van die lessen de uitwerksels hadden, die Anna ervan verwachtte, heeft de ondervinding maar al te wel geleerd.

Dus, bij voorbeeld, bewerkte Willem dat er in de club, die tot nog toe in de beste harmonie der wereld geleefd had, een verderfelijk geschil ontstond over enige woorden. *De rechten van de mens en burger* waren de eerste twistappels. Stoffel zei dat het *iets*, en Bram zei dat het *niets* was, en ziedaar reeds twee partijen, waarvan de ene zich *stoffelianen*, en de andere *brammenianen* noemde. De *stoffelianen*, zich van de anderen afzonderend, maakten vervolgens een club apart uit. Weldra ontstond er in deze club een verschil of de rechten van de mens konden be-

schouwd worden als te bestaan zonder de rechten van de burger. Pieter hield staande van ja, en Lammert van nee. Dit verschil liep zo hoog, dat er een scheuring en scheiding ontstond, waaruit wederom twee clubs geformeerd werden, noemend de ene partij zich *pieterianen*, en de andere partij *lammertianen*. De *brammenianen*, die beweerden dat de rechten van de mens *niets* waren, hadden echter een verschil onder elkander of er geen rechten van de mens behoorden te wezen. Bartholomeus beweerde, dat het allernoodzakelijkst was, en Jurriën daarentegen begreep dat het er niet op aankwam. Deze twee twistten hier zo lang over, dat er insgelijks twee partijenschappen uit geboren werden, bekend onder de naam van *bartholomianen* en *jurriënianen*, die eindelijk zulke vijanden werden, dat ze van elkander scheidden, en twee afzonderlijke clubs uitmaakten.

Deze en dergelijke twisten en verdeeldheden, waarvan Willem de geheime bewerker was, wonnen hoe langer hoe meer veld, en de patriotten, die voor dezen sterk waren, uit hoofde hunner eensgezindheid en eenparige werkzaamheid, verdeelden en smaldeelden zich eindelijk derwijze, dat hun geen krachten meer overbleven om iets van belang te kunnen ondernemen. Dit was het helse oogmerk van Anna en de aristocratische wens van Willem, en het zal de bestendige bedoeling zijn van alle aristocraten, om het even welke naam zij dragen.

Weldra scheen het of de clubisten alle andere vijanden vergeten hadden dan die zij dagelijks in hun midden maakten. Al hun woede en bitterheid werd tegen hun broeders gewend, die zij afvalligen noemden. Zij hadden de stelregel aangenomen alles te verpletteren, wat hen dorst tegenstaan, of in gevoelen van hen verschillen.

Willem zag dit met genoegen. Alle partijen vleiden en vreesden hem. Door slaafse dienstbetoningen en kruipend ontzag poogde elke partij hem in haar belangen over te halen. Willem keek, zoals men spreekt, altoos eerst de kat uit de boom. De partij die door de sterkste was terneergebliksemd haalde, zon-

der bedenking, zijn vloek op de hals. Hij lachte de zegevierende partij vriendelijk toe, en vermaande ze tot eensgezindheid, broederschap, vaderlandsliefde, enzovoort en intussen was hij heimelijk bezig om deze zich uiteen te doen werken.

Vermits het removeren van koningsgezinde ambtenaren, zowel grote als kleine, sterk in zwang ging, had Willem zeker veel posten te begeven. Maar, zoals het doorgaans gaat, het getal der vragers om ambten ging altoos het getal der ambten zelf te boven, hoeveel er ook zijn mochten. Om hierin te voorzien bewerkte Willem onder de hand, dat de bovendrijvende patriottische partij steeds verzocht om de onderliggende patriottische partij van hun ambten te ontzetten! Dit verzoek werd dadelijk ingewilligd, en ziedaar een rijke bron van openvallende ambten geopend! Dagelijks vond men nieuwe scheldnamen uit! Dagelijks verdeelde men zich! Dagelijks removeerde men derhalve, en dagelijks kon Willem ambten begeven.

[XXVII]

Beginselen van het schrikbewind. Willem wordt bij Robespierre ter maaltijd genodigd en ontvangt lessen, die hun beiden waardig zijn

Frankrijk bevond zich in dat hachelijke tijdstip, waarin het net zulke geduchte vijanden van buiten, als schromelijke van binnen had! Frankrijk moest een zo grote, zo'n alle bevassing te bovengaande stap doen, als men in de vorige eeuwen een hemels wonderwerk zou genoemd hebben. Maar... of Frankrijk daartoe een zo verbazend schrikbewind^[*] behoefde, zoals er onder Marat, Robespierre en dergelijken plaatshad, dit wil ik liever onbeslist laten. Ik geloof niet dat wij, in deze eeuw, hierover een onpartijdige en rechtvaardige uitspraak kunnen doen! Dat schrikbewind, ik erken het, was afgrijselijk, was onmenselijk! Frankrijk echter heeft zich gered, heeft zijn vijanden verslagen, doen vluchten, doen beven en aan zich onderwerpen!

[*] Zie p. 133

Heeft zich het meesterschap over Europa bezorgd, en noodzaakt de slaven om vrij te worden.

Geen tijdstip ondertussen was geschikter dan dit voor onze Willem om ten toppunt van aristocratie te geraken. De omstandigheden van die tijd leverden een onoverzienlijk veld voor zijn werkzaamheden op, en oneindig groter en bozer vernuften dan dat van Anna namen hem als het ware bij de hand, en geleidden hem tot het hoogste gloriespoor dat in deze door enig sterfelijk vermogen bereikt kon worden. Men oordele zelf. Robespierre gaf hem lessen.

Deze zo verwonderlijke als verfoeilijke staatsman was, met al zijn dol en heet patriotisme, met al zijn treffelijke, vrijheid ademende en verstandige redeneringen, niet anders dan een aristocraat van de eerste rang, die al wat boven hem was, vervloekte en ter dood vervolgde, enkel met oogmerk om de hoogste van allen te worden. De naam van heet patriot was een soort van paspoort, waarmee hij, een tijd lang, veilig de wegen des verderfs en des bloeds bewandelde, en zijn uitmuntend vernuft strekte hem ten gids en beschermer op dezelve. Deze staatsman had hulp nodig; doch nimmer verkoos hij zich helpers die hij begreep dat, in dit vak, hem boven het hoofd zouden wassen.

Willem viel dus in zijn smaak: van zijn verstand of vernuft had hij weinig of niets te vrezen, en van zijn ingewortelde burgerhaat en gemaskerde aristocratie kon hij alles hopen en verwachten. Hij deed hem de eer aan om hem bij zich te gast te nodigen, en om, na de maaltijd, zich met hem in zijn geheim kabinet op te sluiten.

‘Met blijdschap, mijn broeder,’ dus sprak Robespierre hem aan, want deze grote volksmoordenaar kon betoverend vriendelijk wezen, ‘heb ik vernomen dat gij tot de *ware partij* behoort. In de voornaamste geheimen van die partij zijt gij alreeds ingewijd, dit betonen uw daden, maar van het opperste geheim schijnt gij niets te weten.’

Willem betuigde gaarne door zulk een groot man ingelicht te willen worden in de ware geheimen der regeerkunde. ‘Want,’ zei hij, ‘ik voel zelf wel dat de hemel mij tot grote zaken bestemd heeft.’

Robespierre lachte eens, want hij was menskundig en verstandig en ging vervolgens aldus voort: ‘Thans zien wij de patriotten derwijze verzwakt, dat wij hun aanvallen even weinig als hun verdediging meer te vrezen hebben, zien wij hun hoofden in dier voege op hol, dat zij onze belagingen en voornemens even zo min zullen voorzien als verijdelen. Wij kunnen alles met hen doen wat wij begeren, en in de tegenwoordige toedracht van zaken is er zeer veel voor ons te doen.

Door de begeving van ambten en posten, die wij met de schoonst schijnende redenen zo vet en voordelig gemaakt hebben als zij onder de verkwistendste koning immer zijn konden, hebben wij ons een menigte getrouwe vrienden aangeschaft, die *amen* zullen zeggen op al onze voordrachten en besluiten, en die de handen uit de mouw zullen steken, wanneer wij die tot de uitvoering ervan, met een blote wenk, zullen oproepen! Maar zij, die wij niet hebben willen of kunnen helpen, en die groter in aantal zijn, mogen zich nu stil en tevreden houden, doch de eerste gelegenheid de beste, wanneer zij hun kans schoon zien, zullen zij zich in het harnas tegen ons vertonen, zullen zij zich bij onze vijanden verwoegen, bij diegenen zelfs, welke zij altoos ten sterkste vervloekt hebben, en bij onze val zou het grootste gejuich van hun lippen gehoord worden!

Dit zijn dus vijanden van ons, die gans niet verachtelijk zijn, en die wij, willen wij niet onstaatkundig handelen, in het geheel niet over het hoofd moeten zien. Zij achten zichzelf ten hoogste verongelijkt; zij achten zichzelf als de enigste bevoegden ter bekleding van die posten, welke wij aan anderen geschonken hebben; zij beschouwen ons dus, zowel als vijanden van zichzelf, als van het vaderland, en om zich op ons te verhalen, zowel als om zich te herstellen, zullen zij noch listen, noch moeiten,

noch kosten ontzien, teneinde ons uit de baan te knikkeren, en om zodanige wezens in onze plaats te stellen, waarvan zij alles verwachten wat wij hen niet gegeven hebben!

Maar, broeder, wij hebben nog andere menigvuldige vijanden! De eensgezindheid der patriotten stond hoogstgevaarlijk, stond misschien dodelijk voor ons te worden. Wij hebben derhalve verbittering en verdeeldheid onder hen gezaaid, en het gevolg was, dat zij zich onderling zo menigvuldige malen gesmaldeeld hebben, dat, in zulk een toestand van hun zaken, ons niet in het allerminst van hun gezamenlijke krachten te vrezen staat. In dit geval hebben wij volkomen ons oogmerk bereikt, en ik geef u de welverdiende lof, dat gij inzonderheid in deze grootse taak gelukkig geslaagd zijt, en u boven alle anderen verdienstelijk gemaakt hebt aan de gemaskerde aristocratie.'

Willem boog zich, terwijl een glans van vergenoegen en zelfvoldaanheid op zijn gelaat glinsterde.

'Dan,' aldus vervolgde Robespierre, 'naarmate de bovendrijvende partij der patriotten van dag tot dag kleiner en dus zwakker wordt, moet, natuurlijkerwijze, hun tegenpartij hoe langer hoe meer aangroeien en in krachten toenemen. En vermits wij, uit staatkunde, verplicht zijn om de zijde der bovendrijvende partij te houden, is dit een stilzwijgende verklaring van vijandschap aan alle onderliggende partijen, die, zodra wij die slechts een weinigje gevoelig aantasten, zich verenigen zullen, want de ware gronden hunner verdeeldheid bestaan in louter beuzellingen. Misschien gaan zij zelfs wel een verbintenis met de koningsgezinden aan! En dan hebben zij slechts enige weinige bekwame hoofden of aanvoerders nodig om ons op het lijf te vallen en door hun overmacht te verpletteren.'

Deze redenering werd door Willem in al haar kracht gevoeld.

'Wij hebben,' ging Robespierre voort, 'in dit opzicht een staatkundige stap gedaan welke, zo die niet ogenblikkelijk door een tweede, meer geducht dan de eerste, wordt opgevolgd, ons in een onherstelbaar verderf storten zal! Ik wil zeggen dat wij al

deze zo menigvuldige als ontzaglijke vijanden moeten bedonderen of vernietigen, of wij worden er uiteindelijk slachtoffers van! Weet gij hier een middel toe?’

Op deze vraag van Robespierre, die onverwacht en met zoveel kracht geschiedde, als er een enige vraag op de dag des oordeels gedaan zal worden, stond Willem met de mond vol tanden: hij gaapte zijn grote leermeester aan, was te trots om *nee!* te zeggen en te onbekwaam om te antwoorden.

De menskundige Robespierre zag deze bedremmeldheid met het grootste doch innigste genoegen. Hij beschouwde de verbaasde en verlegen Willem als het geschiktste werktuig ter uitvoering van zijn groot maar onmenselijk plan.

‘Laat mij,’ zei hij, ‘het genoegen smaken om u dit enige en onfeilbare middel te mogen aanwijzen! Het bestaat eenvoudig in de guillotine!’

(Willem keek vreemd op.)

‘De vijanden die wij de kop afhakken kunnen ons geen kwaad meer doen! De vijanden die overblijven, en die elk ogenblik, onder ons bestuur, naar hun hoofden voelen om zich te verzekeren dat ze nog op hun rompen staan, zullen zich wel wachten om gevaarlijke aanslagen tegen ons te formeren. 't Is waar, eer ons vaderland gered is - het woord vaderland, weet gij, betekent niet anders dan wijzelf - zullen er ten minste negenmaal honderdduizend koppen moeten vallen!’*

Willem verschoot enigszins op het woord negenmaal honderdduizend koppen en zou bijna naar zijn eigen kopstuk gevoeld hebben. Robespierre was voldaan, en ging aldus voort: ‘Maar... wanneer deze koppen zullen gevallen zijn, dan zullen

* De schrijver legt deze woorden in de mond van Robespierre, doch het was Marat, die bij zekere gelegenheid getuigde, dat de Franse Republiek niet behouden kon worden, tenzij dan dat er alvorens negenmaal honderdduizend koppen onder de guillotine vielen.

wij niet slechts de redders, maar ook de beheersers van ons vaderland zijn!’

(Willem herstelde zich.)

‘Maak u derhalve gereed om in mijn plan te treden, en verwacht van tijd tot tijd mijn geheime bevelen!’

De toon waarmee Robespierre deze laatste woorden uitsprak, maakte zulk een diepe indruk op Willem, dat hij zwoer geen jota of tittel van die geheime bevelen te zullen laten verloren gaan.

Vraagt men vanwaar deze vrees, dit ontzag, en zulks bij een aristocraat zoals wij Willem beschreven hebben? Wij antwoorden kort: omdat Willem een alledaags en Robespierre (om zo te spreken) een zondags aristocraat was.

Echter waagde Willem het om Robespierre een kleine tegenwerping te maken. ‘Immers,’ zei hij, ‘zijn wij door het volk gecommiteerd, en zonder deszelfs last kunnen wij niets doen!’

‘Wat volk!’ riep Robespierre op een donderende toon. ‘Wat gecommiteerden! De guillotine!’

Willem boog zich tot de grond en vertrok.

[XXVIII]

De guillotine komt in de mode. Het staatsiekleed van Willem beschreven. Willem plaatst een guillotinetje in zijn keuken: verbazende uitwerksels van dit werktuig

Reeds waren er verscheidene hoofden onder de guillotine gevallen! Of zij schuldig of onschuldig waren, valt moeilijk te beslissen! Zeker is het, dat zij niet allen volgens de voorschriften der volksrechtvaardigheid de dood ondergingen. Het nageslacht zal onpartijdiger zijn dan het tegenwoordige geslacht, en aan zijn vierschaar verblijven wij gaarne de uitspraak over zulke verbazende gebeurtenissen.

Hetgeen wij ervan gezien en ondervonden hebben, kunnen wij getuigen. Het dagelijks vallen van zo vele hoofden baarde

ongemene verslagenheid, diepe schrik, sidderende gehoorzaamheid en slaafse eerbied voor de geconstitueerde moordenaars.

Willem was in dit slag van vurig patriottisme even zo vermaard als Robespierre, wat het werktuiglijke aanbelangt. Hij ging of reed derhalve nimmer langs de straten, of alles week, beefde en kromde zich in het stof. Hij was omwoeld met nationale linten, sjerpen en kwasten, van zijn hoge hoed (die de rode jakobijnenmuts vervangen had) wapperden verscheidene grootpluimige panassen en spreidde zich een bundel linten ten toon, even als in een modewinkel. Inderdaad een vrouwelijke opschik, ontorende de waardigheid van een rechtschapen vaderlander, die zich niet door een pluimpje of lintje, maar door voortreffelijke daden moet leren kennen en eerbiedigen! Zo dikwijls Willem voor de spiegel stond om zich zelf in zijn volle heerlijkheid te bekijken - en hij deed het dikwijls, omdat het zijn hoogmoed in de hoogste graad vleide - was hij gewoon op al deze linten en sjerpen te wijzen, en met nadruk en overeenkomstig de waarheid te zeggen: DIT ALLES OM MIJZELFS WIL!*

In zijn eigen huis zelf ondervond hij meer ontzag dan immer tevoren aan zijn persoon betoond was geworden. Het is waar, wegens al dit kop afhakken schudde de oude edelman dikwijls het hoofd, enige woorden tussen zijn tanden brommend, zonder iets verstaanbaars te zeggen. Want ofschoon er veel edele doodsvijanden, zo van hem als van zijn adellijk huis, op de allerspoedigste wijs aldus de weg van alle vlees gingen, waren er onder deze rampzalige slachtoffers echter ook verscheidene, die de oude edelman of onder zijn boezemvrienden, of onder zijn bloedverwanten telde, en vermits doorgaans de goederen

* Men zie het titelplaatje voor dit werkje geplaatst, waarin de kleding van Willem, en zijn aristocratische gemoedsneiging, zeer eigenaardig wordt uitgedrukt.

der onthalsden geconfisqueerd werden, gebeurde het nu en dan, dat hij er een zeer aanzienlijke erfenis of een groot legaat door kwam te missen! Iets, dat altoos nadenken baart, zelfs bij de grootste en heetste partijzuchtige.

Wat de oude mevrouw aanbelangt, zo veel en schromelijk bloedvergieten begon eindelijk zwaar op haar hart te wegen, inzonderheid toen er drie of vier van haar familie ten schavot verschenen, om geen andere reden dan omdat zij adellijk geboren waren.

Somtjids onderhield zij haar zoon Willem hier wel eens over, doch deze gaf doorgaans zodanige antwoorden als haar gans niet voldeden, en die zij echter, om verscheidene redenen, als goede munt zonder veel tegenspreken moest aannemen! Hier kwelde zij haar edele ziel niet weinig over, zij ontveinsde het echter, en nam dagelijks, tegen het uur van executie, een stichtelijk gebedenboekje in handen, waarin zij, gelovig smekende, al de gebeden las die er ten behoeve van stervenden in voorkwamen.

De baker had, van het begin van dit bloedig schrikbewind af, de gewoonte gehad om elke dag nauwkeurig aantekening te houden van de koppen die er door middel van de guillotine vielen. In het eerst was dit getal drie, vier, vijf en zes; welhaast werd het tien, vijftien, twintig op één dag; het leed niet lang of het klom op tot dertig, vijfendertig en veertig! Dit verbaasde haar. Binnen weinig dagen was het vijftig, zestig! En eindelijk, om niet al te breedvoerig te zijn, bedroeg dit getal op eenmaal eenennegentig! ‘Wat al hoofden!’ zei de baker eens tegen Willem. ‘En dat zo ongenadig afgehouden!’

Willem ‘In een revolutionaire tijd komt er geen genade te pas. Dan moet men doortasten.’

Baker ‘Maar kan men, als het op de kop aankomt, doortasten zonder behoorlijk gerechtelijk onderzoek te doen?’

Willem ‘Ja! Zolang als het onze eigen hoofden niet zijn.’

Baker, mei ontroering. ‘Hoe!’

Willem ‘Verwonder u niet over dit weinigje koppen dat er valt! Zo moeten er ten minste negenmaal honderdduizend vallen!’

‘*Almachtige God!*’ riep de baker en viel in een wezenlijke flauwte, waaruit zij niet dan met zeer veel moeite weer bij te brengen was.

Willem bespeurde zeer wel, dat de guillotine en de uitwerking ervan een geweldige schrik aan zijn familie en onderhorigen inboezemde, en het was daarom dat hij, in navolging van zijn grote meester Robespierre, een dergelijk moorddadig werktuig in het klein liet vervaardigen,* teneinde zijn huisgenoten er gemeenzaam mee te maken. Dit guillotinetje plaatste hij op een tafel in de keuken, en liet als dan al het gevogelte bij zich brengen, hetwelk men ter bereiding van de maaltijd nodig had. Dus vielen hier de koppen van patrijzen, eendvogels, ganzen, sneppen en dergelijke in grote menigte. Soms, het is waar, wel enige meer dan men voor de keuken nodig had, doch dit was in navolging van de grote guillotine. In het eerst bepaalde Willem zich tot vogels alleen, zeker gemakshalve, omdat hun langere halzen zich best onder dit moordmes schikten. Maar bij tijdvervolg nam hij ook de proef aan konijnen en hazen, wanneer hij deze slechts levend bekomen kon. Zelfs was zijn plan om er ook speenvarkentjes, zuiglammetjes, enzovoort onder te brengen, doch dit werd, zeer beleefd en onderdanig, hem door de kok en de keukenmeid afgeraden, die gewichtige motieven bijbrachten waarom dit niet gevoeglijk geschieden kon.

In het eerst veroorzaakte deze tafelguillotine een weinig schrik en afkeer, maar beide verdwenen welhaast, want Willem betoogde, met gezag en welsprekendheid, dat, vermits dit ge-

* Men verzekert dat Robespierre een kleine guillotine had, waarmee hij, tot vermaak voor zich en de zijnen, het gevogelte onthalsde dat voor zijn keuken geschikt was.

dierte toch sterven moest, de kortste en zachtste dood dan zeker ook de beste voor hen was. De oorsprong der grote guillotine was ongetwijfeld menslievendheid, en het gebruik van deze tafelguillotine kon men nergens anders dan aan beestlievendheid toeschrijven. De ganse adellijke familie, de bedienden en alle verdere aanschouwers en toehoorders konden derhalve ook niet anders dan de beestlievende geaardheid van Willem toejuichen, en werden eindelijk zo familiaar met deze zo spoedige als gemakkelijke wijze van kop afhakken, dat eenmaal de koetsier voorstelde om er een ziek paard mee naar de eeuwigheid te zenden, welk voorstel algemeen toegejuicht en goedgekeurd werd, en dat ook ten uitvoer zou gebracht zijn geworden, als men niet ondervonden had, dat of de kop van het zieke paard te groot voor dit guillotinetje, of dit guillotinetje te klein was voor de kop van het paard.

Dat men aan de allergruwzaamste en onmenselijkste dingen spoedig gewoon kan worden, bleek te dezer gelegenheid. Want toen omtrent veertien dagen dit keukenguillotinetje aan de gang was geweest, schudde de oude edelman het hoofd niet meer, de oude mevrouw legde haar gebedenboekje uit de hand, de baker viel niet meer van zichzelf en vergat aantekening van de gevallen mensenhoofden te houden, de kok, keukenmeid, handlangster, enzovoort speet het geweldig, wanneer zij hoorden dat er bij de honderd mensenkoppen op die dag onder de grote guillotine gevallen waren, terwijl zij, met hun klein guillotinetje, nauwelijks een half dozijn vogels of dieren van hun respectieve hoofden ontlast hadden.

Willem had dus zijn oogmerk bereikt, en zijn huisgenoten bewonderden, zegend en aanbadden hem!

[XXIX]***Anna brengt enige bedenkingen ter baan, die door Willem worden opgelost***

Hoezeer Anna zich ook begon te gewennen aan de keukenguillotine, en overtuigd werd, dat mensen of beesten nimmer een zachter en schielijker dood konden sterven dan onder zodanig een werktuig, rezen er met dat alles verscheidene bedenkingen bij haar op, die zij, met al haar doorzicht en staatsverstand, niet wist te wederleggen.

Zij ondervond wel dat de grote guillotine met deze kleine tafelguillotine gelijk stond wat het gemak en het voordeel aanbelangde, want even gelijk het tafelguillotinetje de keuken rijkelijk van gemakkelijk gestorven vogels, hoenders, hazen, konijnen, enzovoort verzorgde, even alzo verzorgde ook de grote guillotine de beurzen van Robespierre, Willem en soortgelijke eerste mensenkoks rijkelijk van geld, en hun kabinetten van goud en van zilver.* Dan... de schrandere Anna begreep tevens, dat zo schrikkelijk en gevloekt een middel om aan grootheid en aan rijkdom te geraken, wel voor enige ogenblikken, doch niet op den duur aan het volk behagen kon, en dat de uitvinders zelf er eenmaal het slachtoffer van worden moesten.

‘Ik zie wel,’ dus sprak zij onder andere eens tegen Willem, ‘dat Robespierre mij oneindig overtreft in die grote kunst om de gemaskerde, doch allerwezenlijkste aristocratie daar te stellen en in stand te houden. Ik zie wel dat hij, met één enkele slag, verricht, datgeen waartoe ik wel honderd kunstgrepen nodig

* De goederen van degenen die, te dien tijde, het hoofd onder de guillotine verloren, werden grotendeels, wel ten voordele van het land geconfisqueerd, doch daar alles van de wenken en besturing van Robespierre afhing, kan men licht bevroeden, dat het land er weinig van trok. De onkosten aan verklikkers, correspondenten, enzovoort beliepen altoos een ontzaglijke som.

heb. Maar ik zie niet dat hij dit bloedige spel lang kan uithouden, en dat hij er zodanige bestendige vruchten van zal kunnen plukken, als zo groot en gewichtig een onderneming schijnt te moeten verzekeren.

Om een volk wreed en bloeddorstig te maken - want dit moeten de Fransen worden, zullen zij in deze regering bestendig smaak vinden - moet men, naar mijn inzien, gans andere middelen bezigen dan de werking der guillotine! De Fransen zijn beschaafd, zijn menslievende, zijn geen dolle wraakzuchtigen, noch onverzoenbare wrokdragers! Thans worden zij tegen elkander opgehitst als wilde, verscheurende dieren, niet van onderscheiden geslachten, maar van één zelfde soort, teneinde elkander te vernielen. De natuur kan wel een enkele keer, kan wel voor enige oogenblikken dergelijke gevechten en bloedvergietingen dulden, maar zij komt schielijk boven, bedaart de toorn, beroert het hart en verwekt knaging en naberouw, hetwelk eindelijk uitbarst en zich wreekt op de oorzaken van het verderf, waarin zij zich, in overijling, stortte! Het gros der Fransen zwijgt, 't is waar, maar dit zwijgen is even gelijk de dodelijke stilte, die de woedende stormen voorafgaat. Eenmaal zullen de Fransen gaan redeneren, eenmaal zullen zij hun nationaal karakter, hun lichtzinnigheid, wispelturigheid, veranderingszucht, of zo als men het verkiest te noemen, hernemen en aan de dag leggen, en misschien met meer grond en roem dan immer tevoren. Dan zullen zij zeggen: "Wij roemen zozeer op onze broederschap, en intussen doen wij niet anders dan razen en tieren, dan gevangen zetten en ten schavot slepen! Wij roemen zozeer op onze vrijheid, en ondertussen dwingen wij allen net zo te gevoelen, te geloven en te handelen als wij, en zo niet, weg dan met hen, naar de guillotine! Wij roemen zozeer op de gelijkheid, en ondertussen sidderen wij allen op de voetstappen van hen, die zich tot onze beulen hebben opgeworpen, en die wij als onze beulen dulden!" Enzovoort.'

(Willem werd bloedrood van kwaadaardigheid.)

‘Ik zeg u dit alles, mijn waarde echtgenoot, niet om u te verbitteren, zelfs niet om u de minste zweem van verwijt te doen, alsof gij op deze moeilijke staatkundige weg een verkeerd spoor waart ingeslagen! Hiervoor kan uw edel vernuft, uw uitmuntend staatsverstand en doorzicht, uwe menskunde en uw zuiver patriottisme u genoegzaam beveiligen.’

(De lach der goedkeuring verscheen hier op het gelaat van Willem.)

‘Maar ik zeg het u als 't ware onder vier ogen, en in dat volle, openhartige vertrouwen, hetwelk de tederste en welmenendste liefde zich tot een der eerste huwelijksplichten maakt.’

(Willem kuste Anna.)

‘Gij waagt er geen beuzelingen aan, mijn lieve Willem! Nee! Gij waagt er uw dierbaar hoofd, gij waagt er de hoofden uwer gehele familie aan. Eén ogenblik van ongeduld en van woede... en het Franse volk bliksemt ons in de afgrond! Het heeft een Lodewijk de zestiende, een Antonetta niet kunnen dulden, en deze gebruikten geen guillotine! Hoe zal het dan een Robespierre, hoe zal het u kunnen dulden? In godsnaam, blijf bedaard! Wees op uw zelfbehoud bedacht. Gedenk hoeveel ongelukkigen, hoogstrampzaligen gij maken zoudt, wanneer de geringste onoplettendheid, de kleinste onvoorzichtigheid u die afgrijselijke staatsstorm op de hals haalde!’

(Willem lachte.)

‘Gij lacht, mijn lief, maar doe mij ook lachen, stel mij gerust en zeg mij hoe gij mijn zwarigheden oplost!’

Willem greep de hand van Anna. ‘Stelt gij vertrouwen in Robespierre?’ vroeg hij.

‘Ja!’ antwoordde zij.

‘Welnu dan!’ voer hij voort. ‘Zolang als Robespierre leeft en de guillotine aan de gang is, zal onze haan koning kraaien!’

Deze woorden werden op zulk een toon uitgesproken, dat Anna het best oordeelde - vermits zij bang voor hem werd - om de vertoning te maken dat hij haar ten volle gerustgesteld had.

[XXX]

De nieuwmodische dwingelanden en aristocraten achten zich veilig. De rechtvaardigheid des hemels en des volks. Robespierre onder de guillotine. Willem schrikt en sterft. Besluit van dit werk

Het beschrijven der ijslijkheden en barbaarsheden, onder het bewind van Robespierre gepleegd, is geheel buiten dit ons bestek. Deze schriktonelen zijn ook te openbaar en menigvuldige malen vertoond en herhaald geworden, dan dat mijn lezers zich deze niet met gemak zouden kunnen herinneren. Deze gruwelen waren thans ten hoogste toppunt gestegen. De tirannen die de vrijheid, de revolutie, de gelijkheid, de eenheid, en wat niet al meer, tot hun leuzen en versiersels hadden, achtten zich veilig en zeker op hun overweldigde tronen! Zij beschouwden zichzelf als andere Jupiters, die de reuzen, de grote mannen, gedood en onder de rotsen en bergen van vervloeking en vergetelheid begraven hadden.^[*] Zij hadden reeds een goed getal van de veroordeelde negenmaal honderdduizend koppen doen vallen, zij wensten er elkander geluk mee, en wakkerden zich onderling aan om op dit bloedig pad met gelijke strengheid en spoed te blijven voortwandelen.

Dan, eeuwige rechtvaardigheid! Gij, die u altoos aan het einde der zaken vertoont! In uw ogen had dit moorddadig spel lang genoeg geduurd: gij gaaft een almachtige wenk, en... het hield op! De aarde zelf weigerde langer het geplengde mensenbloed te verzwelgen, en men was genoodzaakt de guillotine te verplaatsen. De Fransen namen de mishandelde menselijkheid in hun hoede, en, zonder te vragen wat almacht haar vervolgers bezaten, deden zij recht in de naam van de God des hemels en der aarde, sleepten Robespierre naar de guillotine, en... hakten hem de kop af.

Nauwelijks was deze vreselijke kop gevallen, of de helse afgrond opende zich, op bevel der volksrechtvaardigheid, en... het schrikbewind verzonk!

Navolgers van Robespierre, hetzij in het groot of in het klein,

[*] Zie p. 133

eenmaal zal ook dit uw lot zijn!

Willem, nog onkundig van dit alles, zat aan een heerlijke maaltijd, waarbij hij de verjaring van zijn aanstelling vierde. De ganse adellijke familie was opgetogen van blijdschap, was de gerustheid en verzekerdheid zelf. Eensklaps ontstond er een vervaarlijk en woest geraas. Willem en de zijnen vlogen van tafel, en het eerste noodgeschrei dat, van straat, hen in de oren klonk, was: ‘*Weg met Robespierre! Weg met die vervloekte!*’ enzovoort. En eer zij nog konden vragen wat er gaande was, kregen zij alreeds bericht dat het volk Robespierre onder de guillotine gelegd en onthoofd had!

Ogenblikkelijk werd Willem zo bleek als een dode. Hij verloor alle besef en krachten om zich overeind te houden. Hij viel in de armen van Anna, gilde drie- à viermaal, en... stierf! Wij bevelen het aan de staat- en geneeskundigen om de oorzaken van een zo plotselinge dood te onderzoeken.

De oude edelman en de oude mevrouw hieven de schreiende ogen en de sidderende handen ten hemel en sloten zich op in hun binnenkamers. De van ouds edele baker spreidde handen en voeten zo ver van elkander, als de stramheid van haar saploze ledematen toeliet, en viel in onmacht. Wat de dienstboden aanbelangt, deze snelden naar de keuken en kaptten het tafelguillotinetje tot brandhout, eer het lijk van Willem nog koud was geworden. Wat er van Anna geworden is, dit laten wij aan de verbeelding van de rechtvaardige en gevoelvolle lezer over.

Einde

Nawoord

Het leven en sterven van een hedendaagsch aristocraat door Gerrit Paape verscheen in 1798, wáár is niet bekend. De onooglijk gedrukte tekst werd nooit opnieuw uitgegeven en lijkt compleet vergeten. Nu hebben heel wat van die vergeten boeken hooguit nog historische waarde. Maar met Paapes vertelling ligt het anders. Dit werk kan niet bij gebrek aan kwaliteit onder het stof zijn verdwenen. De onbekendheid lijkt hier eerder een kwestie van niet *willen* weten. Toen het boekje uitkwam, hadden maar weinigen er belang bij om de aandacht erop te vestigen. En ook de naam Gerrit Paape was in 1798 min of meer taboe geworden. Anders valt de vergetelheid rond zo'n levendig geschreven, bovendien geestrijke vertelling eenvoudig niet te verklaren.

Dat er met Paapes 'Aristocraat' iets aan de hand was, blijkt trouwens al uit de afwezigheid van een uitgeversadres op het titelblad; er worden alleen een aantal verkooppunten genoemd. Ook wordt daar de indruk gewekt dat het boek een vrije navolging naar het Frans zou zijn, terwijl de lezer toch al snel van het tegendeel overtuigd moet zijn geraakt. Waarom dan al die geheimzinnigheid? Hoe komt het dat de tijdgenoot *Hel leven en sterven van een hedendaagsch aristocraat* zo nadrukkelijk negeerde? En wat maakt Paapes vertelling voor ons juist weer attractief? Om die vragen te kunnen beantwoorden moet men iets weten van deze auteur en van datgene wat hem tot schrijven bewoog. Hoewel de 'Aristocraat' ook zonder die voorkennis best te lezen valt, zal zijn betekenis er een stuk duidelijker door worden.

Gerrit Paape (1752-1803)

Gerrit Paape stamde uit een arm maar kinderrijk gezin te Delft. Geboren op 4 februari 1752, moest hij reeds als jongen van dertien gaan werken in een Delftse aardewerkfabriek. Zijn taak daar bestond uit het beschilderen van plateelgoed. Het was dus op grond van eigen ervaring dat hij vele jaren later, in 1794, zijn boek *De plateelbakker* samenstelde.

Intussen was bij hem al vroeg, ondanks geringe ontwikkelingskansen, de liefde voor de poëzie opgewekt. Zelf schreef hij ook in zijn weinige vrije uren gedichten - meest van stichtelijke aard. In 1774 debuteerde hij zelfs met een bundel *Vrugten der Eenzaamheid*, het begin van een lange rij publikaties. Langs deze weg van de literatuur raakte hij ook in kennis met de dichteres Maria van Schie, die in 1776 zijn vrouw werd. Hoewel Paape nu langzaam opklom in de kringen van de dichtge-nootschappers, kan men zijn vrome poëzie uit die beginperiode met de beste wil van de wereld niet anders dan als conventioneel kwalificeren.

Omstreeks 1779 raakt Paape in een crisissituatie, die oorzaak of gevolg was van een groeiend zelfbewustzijn. Bij een conflict op de fabriek tussen bazen en personeel kiest hij resoluut de arbeiderskant, wat meteen leidt tot zijn ontslag. Rond diezelfde tijd bedankt hij ook voor het Haagse dichtgenootschap. De werkloze plateelschilder ging nu voor eigen rekening waaiers schilderen en silhouetportretten maken. Maar het leverde niet genoeg op om zijn gezin te onderhouden, zodat hij in 1781 blij toe was weer een betaalde betrekking te vinden, ditmaal als bediende van de Kamer van Charitaaten te Delft. Zijn functie daar valt te vergelijken met die van een ambtenaar van sociale zaken in onze tijd. Directer dan ooit werd Paape nu geconfronteerd met het pauperisme in zijn omgeving. De Delftse aardewerkindustrie was danig in verval en er heerste alom een malaisestemming. In die jaren onderging Paape een ware meta-

morfose. Het al even aangestipte proces van politieke bewustwording maakte van de introverte, gevoelige dichter een revolutionair. Tegelijk ontwikkelde zich de voor Paape zo kenmerkende levensvisie, die hij zelf steeds als ‘mijn vrolijke wijsbegeerte’ zal aanduiden. Ze biedt hem het houvast dat zijn orthodox-protestantse geloof hem steeds minder gaf. Schrijven deed hij in deze jaren weinig. Maar daar kwam weldra verandering in.

In oktober 1785 nam Gerrit Paape vrijwillig ontslag bij de Delftse armenbedeling om zich vervolgens met hart en ziel in de politiek te storten. Het zijn de jaren waarin over het hele land de Patriotten steeds heftiger opkomen voor de zaak van de burgerij. Hun eis van politieke medezeggenschap wordt militair ondersteund met de oprichting van allerlei exercitiegenootschappen of vrijkorpsen. Hoewel de strijd van de emanciperende burgerij in eerste instantie gericht was tegen de regentenaristocratie op lokaal en regionaal niveau, werd stadhouder Willem de Vijfde sinds de smadelijk verlopen Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) steeds meer het mikpunt van de Patriotten-woede. Hij werd verantwoordelijk geacht voor de verwaarlozing van onze vloot. Hij had verzuimd om corrupte regenten af te zetten. Hij liep aan de leiband van zijn Pruisische vrouw, prinses Wilhelmina. Kortom, de prins van Oranje en zijn hofkniek voerden in de ogen van de Patriotten de natie pijlsnel naar de afgrond, waarbij zij het lagere volk schaamteloos manipuleerden.

Tot die Patriotten behoorden eigenlijk twee verschillende belangengroepen. Allereerst een groep regenten die de stadhouder wegens zijn benoemingsrecht maar een lastige pottekijker vond en hem daarom vooral weg wilde werken. Daarnaast was er een radicale groep van burger-Patriotten die naar invloed van de burgerij op het stads- en landsbestuur streefde. Deze laatste groepering stond in beginsel niet afkerig tegenover de stadhouder. Integendeel, zij hadden lang juist op steun ge-

hoopt van de prins, omdat deze binnen het politieke krachtenveld van de Republiek de natuurlijke beschermer van de burgers was tegen regentenwillekeur. De tragiek van Oranje was evenwel, dat de stadhouder dit appel van de burgerij slecht verstond. Met als gevolg dat de burgers zich teleurgesteld van hem afwendden en een verbond aangingen met (een deel van) de regenten. Van toen af bestond het Patriottische front uit twee vleugels. Gerrit Paape behoorde door afkomst en overtuiging tot de linkervleugel van radicale burger-Patriotten.

Eind 1783 was hij lid geworden van het Delftse vrijkorps. In dit gezelschap fungeerde hij weldra als publiciteitsverzorger. Hij stelde (soms geholpen door zijn vrouw) politieke redevoeringen op. Als partijpropagandist was hij, zeker voor de buitenwacht, dé centrale figuur. Ver buiten Delft kende men hem als een fel Patriot, die geen blad voor de mond nam. Zijn schrijflust was nu weer helemaal terug. In een rap tempo kwamen er tientallen toneelstukken, romans, satirische vertellingen en historische beschouwingen van zijn hand te voorschijn. Verder werkte hij als journalist mee aan de Patriottisch gezinde Delftse krant van zijn vriend Wybo Fijnje. Ook begon hij, na vijf lessen Duits genomen te hebben, met behulp van een dictionaire Duitse romans in het Nederlands te vertalen. Het schilderen had hij intussen helemaal opgegeven en ook de poëziebeoefening raakte wat op de achtergrond.

Binnen korte tijd hadden de Patriotten in verschillende steden een machtspositie veroverd. Utrecht was het centrum van hun beweging. Daar roerde zich Paapes vriend en collega-journalist Pieter 't Hoen, redacteur van *De Post van den Neder-Rhyn*. De stadhouder had zich onderwijl met zijn gezin mokkend teruggetrokken op de karolingische burcht te Nijmegen. Plotseling nam de Patriottische revolutie een dramatische wending. Op 28 juni 1787 werd prinses Wilhelmina bij Goejanvervellesluis aangehouden door een Patriottisch commando, toen zij van Nijmegen naar Den Haag wilde reizen. Men kent de

gevolgen: de koning van Pruisen, haar broer, eiste genoegdoening. En toen die uitbleef, stuurde hij een leger van 20 000 man naar de Republiek om de stadhouderlijke macht te herstellen. Zo gebeurde in september 1787. Juist een maand tevoren had Paape zijn grootste triomf gevierd, toen de Patriotten ook in Delft zich meester konden maken van het stadhuis. Maar dat duurde dus niet lang.

Bij duizenden vluchtten nu de Patriotten die het meest op de voorgrond getreden waren, het land uit, terecht bang voor de wraak van het Oranjegepeupel. Paape hield zich tot eind oktober schuil in Amsterdam. Vanuit zijn onderduikkamertje aan de Zeedijk zag hij hoe de voormalige ‘Zonen der Vrijheid’ de lusjes en draadjes uit hun jaspenden trokken, opdat niemand kon merken dat ze daar vroeger Patriottische insignes gedragen hadden. Ondanks zijn benarde positie bleef Paape stug doorschrijven. Wel maakte die ervaring van politiek opportunisme hem een stuk sceptischer, wijsgeriger als men wil.

Tenslotte vluchtte hij eind oktober 1787 in vermomming naar Antwerpen om daar zijn tweede grote teleurstelling te beleven. De protestantse Hollander kon totaal niet wennen aan wat hij de Brabantse morsigheid noemde. Ook ergerde hij zich aan de corruptie van lokale autoriteiten en aan de heerszucht van de katholieke geestelijkheid. Omdat hij als vanouds geen geheim maakte van zijn kritiek was hij ook in Antwerpen snel de gebeten hond. Verder trok hij naar Brussel, waar hij opnieuw getuige was van de interne machtsstrijd tussen meer conservatieve en vooruitstrevende Brabantse Patriotten. Juist als in Amsterdam bleef hij tot het bittere einde, omdat hij naar eigen zeggen altijd graag ‘het vijfde bedrijf’ wilde meemaken.

Tenslotte vestigde Gerrit Paape zich half december 1789 met vrouw en zoontje Johannes in Duinkerken te midden van duizenden land- en lotgenoten. De meeste Hollandse Patriotten leefden in die emigrantenkolonie van een magere uitkering door de Franse overheid. De sterke concentratie van lieden die,

behalve hun afkeer van Oranje, weinig gemeen hadden, terwijl hun positie uitzichtloos scheen, leidde vanzelf tot naijver en geïntreger. Gerrit Paape distantieerde zich daarvan zoveel mogelijk. Hij was een van de zeer weinigen die dank zij zijn altijd werkzame pen geen onderstand behoefde. Schrijvend en studerend volgde hij de ontwikkelingen van dag tot dag.

Sinds de revolutie in Nederland in september 1787 met geweld was onderdrukt, hadden alle Patriotten hun hoop gevestigd op Frankrijk. Daar was met enige vertraging (vergeleken met hier) maar op veel grotere schaal de revolutie tegen de heersende klasse intussen ook losgebarsten. Op 14 juli 1789 (weten wij nu) luidde de val van de Bastille te Parijs die omwenteling in. Meer indruk maakte nog de executie van de Franse koning Lodewijk XVI op 21 januari 1793. De Grote Terreur onder leiding van Robespierre hield van september 1793 tot diens eigen dood onder de guillotine op 28 juli 1794 iedereen in de greep - ook Gerrit Paape.

Zeer velen in binnen- en buitenland hebben aan het eind van de achttiende eeuw die bloedige climax van de Franse Revolutie met een mengeling van huiver en fascinatie meebeleefd. Men was er eigenlijk mentaal niet op voorbereid in een klimaat waar redelijkheid en filantropie de toon aangaven. Kwam dan nu de ware aard van de mens naar boven? Of betekende die geweldsact slechts het wegsnijden van het aristocratisch kankergezwell? Dit was tenminste de overtuiging van Robespierre. ‘Wilt U soms een revolutie zonder revolutie?’ vroeg hij honend aan zijn gematigder tegenstanders.

Is Paape ook naar Parijs gegaan om alles van nabij mee te maken? Nieuwsgierigen lieten zich soms verleiden om van veiliger oorden dan Duinkerken naar deze arena te komen: naïefweg mengden ze zich in het volksgewoel en stierven onder de valbijl. De roes van de revolutie leek wel diep verborgen krachten bij de mensen te mobiliseren: onbaatzuchtige heroïek naast een orgasme van wreedheid. Men leze de ‘laatste brieven’ die

de ter dood veroordeelden bij wijze van afscheid aan hun familie of vrienden schreven. De kracht van het moment tilde ook figuranten op dit schouwtoneel boven henzelf uit. Thans, twee eeuwen later, kost het geen moeite om lezend in processtukken, kranten, pamfletten en andere documenten uit de Franse Revolutie-tijd diezelfde fascinatie mee te voelen.

Gerrit Paape volgde niet alleen alles met een scherp journalistenoog, maar stelde zijn bevindingen ook gewoontegetrouw te boek: soms naamloos of onder pseudoniem, al dan niet in literaire verpakking, maar altijd levendig en leesbaar. Hij mocht dan een beginselvast Patriot zijn, een fanaticus was hij zeker niet. Daaruit volgt al dat hij met afschuw het jakobijnse schrikbewind van Robespierre gadesloeg.

In juli 1794 kwam Paape plotseling weer uit de anonimiteit van zijn kluizenaarsbestaan te Duinkerken te voorschijn. De Nederlandse Patriottengeneraal Daendels benoemde hem tot zijn particulier secretaris. In diens gezelschap maakte Paape de veldtocht mee, die zou leiden tot de ‘bevrijding’ van de Bataven. In september 1794 veroverde Daendels 's-Hertogenbosch, waarna Gerrit Paape tot taak kreeg om de plaatselijke pers en via deze de publieke opinie ontvankelijk te maken voor de nieuwe orde. Dit werd geen succes, ook al niet omdat Paape weinig tact tentoonspredde. Half maart 1795 werd hij naar Holland geroepen, waar hij zijn moeder en zusters terugzag. In Dordrecht begon hij opnieuw als president van een Patriottische sociëteit zich in te spannen voor de publieke zaak. Berooid als hij was, stelde het hem erg teleur dat hem geen overheidsfunctie werd aangeboden, terwijl hij toch letterlijk alles voor de Bataafse revolutie op het spel had gezet. Even scheen het lot hem welgevallig. Op 6 september 1796 werd Paape, hoewel juridisch ongeschoold, benoemd tot raadsheer bij het Hof van Friesland te Leeuwarden. Maar al op 12 oktober 1797 kwam er een voortijdig einde aan deze officiële carrière.

Het absolute dieptepunt volgde kort hierna. We zagen al dat *Het leven en sterven van een hedendaagsch aristocraat* in 1798 van de pers kwam. Terecht geldt 1798, meer nog dan 1795 toen de stadhouder verdreven werd, als hét sleuteljaar van de Bataafse revolutie. Zodra het erop aankwam om op de puinhopen van de oude regentenaristocratie een nieuw bestel te vestigen, openbaarden zich namelijk heftige tegenstellingen binnen het Patriottische kamp. Enerzijds waren daar de radicale unitariërs, die graag een centrale regering zagen aan het hoofd van een eenheidsstaat naar Frans model. Daarentegen wilde een meer gematigde groep van federalisten zoveel mogelijk vasthouden aan de oude gewestelijke zelfstandigheid. Beide richtingen bestookten elkaar door middel van allerlei pamfletten en tijdschriftjes. Een menigte van politieke café's of sociëteiten bood gelegenheid om te discussiëren. De eerste winst was voor de radicalen onder leiding van Pieter Vreede. Door middel van een staatsgreep kregen zij op 22 januari 1798 de macht in handen. Betje Wolffen Aagje Deken steunden dit radicale bewind met de pen, evenals Gerrit Paape. Maar al op 12 juni van datzelfde jaar maakte een tweede coup, uitgevoerd door generaal Daendels, een einde aan het regime van Pieter Vreede en de zijnen. De gematigde krachten wonnen dus de tweede en beslissende slag. Hiermee was de revolutionaire fase van de Patriottenbeweging tegelijk afgelopen. Een restauratieve, monarchale tendens ontwikkelde zich hier analoog aan de gebeurtenissen in Frankrijk.

Gerrit Paape heeft met dit alles geen directe bemoeienis meer gehad. Bij de staatsgreep van juni 1798 werd ook hij definitief op dood spoor gezet. Voor hem was voortaan zelfs aan de periferie van de macht geen plaats meer. Onwillekeurig denkt men aan het klassieke beeld van de revolutie die haar eigen kinderen verslindt. In elk geval stond Paape met deze ervaring niet alleen. Ook zijn vroegere strijdmakker Pieter 't Hoen uit Utrecht kwam na 1795 niet meer in het stuk voor.

Extra bitter was het voor zulke Patriotten van het eerste uur dat hun orangistische tegenstanders nu weer stilaan hun oude machtsposities hernomen hadden. Hij, Paape, mocht al blij zijn met een bescheiden baantje als commies bij de secretarie van het agentschap (ministerie) van Nationale Opvoeding in Den Haag. Daar overleed hij, goed vijftig jaar oud, op 7 december 1803.

Het mag wel symbolisch heten dat, voor zover literatuurgeschiedenissen en encyclopedieën al melding maken van Gerrit Paape, zij dan 1798 als het jaar van zijn overlijden opgeven. Inderdaad was hij toen niet alleen als politiek actievoerder maar ook als schrijver doodverklaard. Geen mens schijnt meer notitie te hebben genomen van zijn werk. Wat Paape te melden had, herinnerde te veel aan een verleden dat de nieuwe machthebbers liefst zo ver mogelijk van zich af wilden duwen. Dat geldt speciaal voor de tekst die ons hier bezighoudt: *Het leven en sterven van een hedendaagsch aristocraat*.

Een satire, maar op wie?

Evenals in Voltaires satirische verhaal *Candide* worden ons in razendsnel tempo een reeks episodes verteld uit het leven van de hoofdpersoon, die hier Willem heet. Hij is de enige zoon van een schatrijk aristocraat en dus ook zelf voorbestemd om die rol te spelen. Als het boek begint is Willem één jaar oud. Zijn brave christen-ouders beschouwden iedere burger spontaan als rapalje waarmee de adel zich zo weinig mogelijk moet afgeven. Willem voert dat principe tot in het absurde door. Binnen de kortste keren ontwikkelt hij zich tot een tiranniek persoon, voor wie iedereen ruim baan moet maken. Op school komt hij al meteen in botsing met de onderwijzer, want Willem verdraagt geen meester boven zich. Zijn omgeving bestaat dan ook enkel uit hienlikkende jabloers. Zelfs aan de universiteit wordt dit spelletje voortgezet. Willem ‘studeert’ er voor Meester in de

zeven vrije kunsten, een alibi voor zuipen en hoerenlopen. Toch wordt hij door alle professoren als om strijd geprezen, want financieel zijn zij van hem afhankelijk. De ergste profiteur is professor Breinkas, bij wie Willem op kamers woont. Hij rekent zelfs op dubbele winst door zijn arme nichtje Anna (die op een adellijke stamboom kan bogen) aan Willem te koppelen. Dit overigens met volle medewerking van genoemde jongedame, die in doortraptheid haar oom Breinkas evenaart. Willem krijgt zijn doctorale bul, trouwt Anna en maakt snel carrière. De koning ('want toen was het nog de tijd der vorsten') benoemt hem op een hoge erepost. Willems dikke buik en arrogante houding maken ook voor het oog al meteen duidelijk dat hij van top tot teen een echte aristocraat is geworden.

Aan dit zoete nietsdoen komt een bruusk einde, wanneer de revolutie uitbreekt. Alles wat aristocraat heet loopt nu onmiddellijk gevaar om lijf en goed te verliezen. Willem raakt in paniek, maar Anna consulteert Breinkas, die haar geruststelt. Alles, voorspelt hij, zal hier bij het oude blijven: 'niet de *zaken*, maar alleen de *namen* zullen veranderen'. En inderdaad, de cynische geleerde krijgt gelijk. Wanneer Willem, aangespoord en gesouffleerd door de sluwe Anna, een draai van 180 graden maakt en zich nadrukkelijk als volksvriend manifesteert, komt hij binnen de kortste keren weer op het voorplan. Lobbyend en steekpenningen uitdelend, wordt hij waarachtig gekozen tot representant (volksvertegenwoordiger). Hij is daarmee een aristocraat van de nieuwe stempel geworden, en die zijn nog een graadje erger dan hun adellijke voorgangers. Willem weet door handig manipuleren nog meer greep op het volk te krijgen. Naar voorbeeld van Robespierre voert hij ook hier de guillotine in. Zelfs Anna begint bang voor hem te worden. Dan, op het hoogtepunt van gruwelijkheid, breekt het verhaal plotseling af. Willem sterft aan een beroerte, zodra hij van de executie van Robespierre hoort. Laat alle tirannen, groot of klein, beseffen dat het met hen ook eenmaal afgelopen zal zijn - zo

besluit Paape zijn boek.

Het zou een misvatting zijn om te denken dat we hier te doen hebben met een politieke sleutelroman, waarbij Willem staat voor de laatste stadhouder Willem de Vijfde. Die overleefde trouwens de revolutie ruimschoots. Paapes satire richt zich niet op een bepaalde historische figuur maar op een type: de aristocraat. Daarvan beschrijft hij opkomst en (gehoopte) ondergang. Nu kennen we uit de jaren 1760-1790 diverse hekelschriften tegen de adel, waarvan het beroemdste Belle van Zuylen's verhaal *Le Noble* (1763) was en het venijnigste het anoniem verschenen pamflet *De adel* uit 1786 door Petrus de Wacker van Zon. Ook in de roman *Willem Leevend* (1784/85) van Wolff en Deken moet de adel het ontgelden. De spot daar richt zich op de vermeende decadentie en hoogmoed van de aangevallen geboorteadel. Zij heten profiteurs bij uitstek, levend van de arbeid van boer en handwerksman, die zij nog verachten ook. Een geliefd thema vormt verder de pseudo-wetenschap waarmee de adel zich occupeert, zoals genealogie, heraldiek en zegelkunde. Ze druisen rechtstreeks in tegen het wetenschapsideaal van de Verlichting, waarbij maatschappelijk nut voorop staat. Tegen deze achtergrond is het al tekenend dat Willem in de genealogie en wapenkunde onderwezen wordt door een gouverneur, die eerst zelf met behulp van een oude lakzegel zijn eigen nobele afstamming had aannemelijk gemaakt. Als Willem door de Patriottische onderwijzer van school wordt geschopt, krijgt hij een trap 'onder zijn adellijk achterkwartier'. Aan sneers op de adel dus geen gebrek. En tóch, zij vormen niet de categorie die in 1798 bedoeld wordt met de scheldnaam *aristocraat*. Aristocraat krijgt in deze revolutiejaren een betekenis die te vergelijken valt met de term kapitalist in negentiende-eeuwse arbeiderskringen. Het slaat op een gehate klik van onverbeterlijke egoïsten, de bloedzuigers van de volkskracht. Wolff en Deken hebben in hun *Gedichten en liedjens voor het Vaderland* (1798) het profiel van deze hedendaagse aristocraat

getekend. Gerrit Paape van zijn kant schetst in zijn moraliteit van Willem de geschiedenis van een kleine coterie, die er steeds weer in slaagt haar machtspositie te handhaven. Niet op grond van enige zedelijke of intellectuele meerderheid, maar louter door opportunisme.

Is het nodig te zeggen dat het gezichtspunt van waaruit *Het leven en sterven van een hedendaagsch aristocraat* vertoond wordt, de optiek is van de underdog? Diens machteloze woede gaf aan het - overigens zwakke - slot het karakter van een glorend morgenrood: wensdenken meer dan politieke realiteit. Want de gehate aristocraten zaten eind 1798 vaster dan ooit in het zadel.

Met het bovenstaande wil geenszins gezegd zijn, dat Paape in deze tekst op Marx preludeert. Wat men bij hem mist is een coherent maatschappijbeeld. Ondanks zijn beroep op het volk (reeds in de titel), dat wakker geschud moet worden, spreekt hij alleen voor eigen rekening: als wereldwijs filosoof, die hoofdschuddend de dwaasheden van de mensen beziet. Hij is sterker in de hekeling dan in het mobiliseren van tegenkrachten. Men beoordele Paapes geschrift ook niet als een politiek manifest maar als een satire. Over die literaire betekenis nog enkele woorden.

Literaire betekenis

Als satirisch prozaschrijver neemt Gerrit Paape binnen de Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw een unieke plaats in. Zijn 'Aristocraat' lijkt in niets op de breed uitgesponnen zedekundige romans van Wolffen Deken, laat staan op de sentimentele romans van Feith. Het enige vergelijkbare zijn enkele prozageschriften door J.A. Schasz M.D., waaronder de *Reize door het Aapenland* uit 1788. Maar Paape en deze Schasz zijn mogelijk een en dezelfde persoon, zodat we voor verwante schrijvers alleen buiten het eigen taalgebied terechtkunnen.

Even al viel de naam Voltaire. *Het leven en sterven van een hedendaagsch aristocraat* doet inderdaad, niet inhoudelijk maar stilistisch, denken aan de satiricus Voltaire. Van hem kennen we een tweeënvijftigtal zogenaamde ‘facéties’: korte prozastukken, waarin op een grollige manier een persoon of een idee belachelijk wordt gemaakt. Het bekendste voorbeeld in dit genre is Voltaires *Diatribes du docteur Akakia, médecin du pape* (1752), een spotschrift op de geleerde Maupertuis. In alle gevallen gaat het om een verhaal dat, zelfs wanneer het vertrekpunt in de herkenbare werkelijkheid ligt, razendsnel een absurdistische of groteske kant uitgaat. Van realistische beschrijvingskunst is geen sprake, de karikatuurachtige karakters zouden de lezer daarop al moeten attenderen. Het vernuftsspel behoedt de schrijver van zulke teksten voor het onverdraaglijk gemoraliseer en de loodzware ernst van de zedenmeester. Maar dat wil niet zeggen dat achter de sardonische grimas geen serieuze intentie schuilgaat. Toch valt dit type satiricus gauw onder de verdenking van oppervlakkigheid en gebrek aan moraal. Gerrit Paape is er een sprekend voorbeeld van.

Volgens het titelblad behelst Paapes ‘Aristocraat’ vele waarheden die *het volk* weten moest om tot echte kennis van zaken te komen. Zoiets veronderstelt echter een ondubbelzinnige explicatie van goede bedoelingen in een simpele stijl. In werkelijkheid vereist deze satire van de lezer een behoorlijke dosis intelligentie. De Nederlandse Verlichting draagt van Justus van Effen tot Hieronymus van Alphen het karakter van een alle extremiteiten schuwende ethisch-moraliserende verstandelijkheid. Het waren trouwens dikwijls predikanten die de verlichte ideeën hier propageerden. Nergens een spoor van het hartstochtelijk ten einde denken van Diderot, het militante atheïsme van een baron d'Holbach. Libertijnse opvattingen manifesteren zich bij ons hoofdzakelijk in figuren aan de rand van het letterkundig circuit, zoals Jacob Campo Weyerman en Pieter van Woensel. Ook Gerrit Paape (en zijn mogelijke dubbelgan-

ger Schasz) behoort, althans als satireschrijver, tot die kleine maar kleurrijke groep vrijbuiters.

Zelf duidde Paape zijn filosofie, naar we zagen, graag aan als ‘mijn vrolijke wijsbegeerte’. Hij wilde al lachend de waarheid zeggen en die waarheid reikte verder dan het politieke gebeuren van de dag alleen. In zijn ‘Aristocraat’ drijft Paape de spot met alle erkende bastions van volksopvoeding zoals de clerus, catechiseermeesters, huisleraars en professoren, terwijl ook het heilig huwelijk en het schone geslacht ongegeneerd gehekeld worden. Daardoor leek Paape voor de simpele waarnemer een man zonder moraal en verspeelde hij ook alle krediet bij het grote publiek dat hij de ogen wilde openen. Voor de ontwikkelde elite van machthebbers was zijn politieke intentie onaanvaardbaar, terwijl de presentatie voor verreweg de meeste lezers aanstootgevend moet zijn geweest. Dit bij elkaar scheen een beurtelings moralistische of esthetiserende literatuurgeschiedschrijving voldoende reden te geven om Gerrit Paape en zijn werk volledig te negeren.

Voor ons, die niet meer betrokken zijn bij de maatschappelijke en politieke situatie van 1798, komt het enkel op de literaire kwaliteiten van de ‘Aristocraat’ aan. Daarmee is deze satire, net als Multatuli's *Max Havelaar*, van aanklacht geworden tot literatuur. Maar het is een soort literatuur waar ook nu de vlam nog uitslaat. Er zijn in die Bataafse tijd vol politieke hartstocht ongelooflijk veel gedichten, vertogen, aanspraken, dialogen en verhalen in pamfletvorm gedrukt. Het meeste daarvan bestaat uit eendagsvliegen, die blijven steken in humorloze langwijligheid en vals pathos. Paape daarentegen onderscheidt zich nog altijd door zijn trefzekere spot, zijn beweeglijke geest en levendige stijl. Daarmee behoort hij tot de ten onrechte vergeten schrijvers van de Nederlandse Verlichting.

P.J. Buijnsters

Literatuur

Over de revolutie in Frankrijk en in Nederland

- François Furet en Denis Richet, *La Révolution*, Paris 1965-1966. 2 dln.; rijk geïllustreerde documentaire.
- Cornelius Rogge, *Tafereel van de geschiedenis der Jongste omwenteling in de Vereenigde Nederlanden*, Amsterdam 1796.
- George Rudé, *Robespierre, portrait of a revolutionary democrat*, London 1975.
- Simon Schama, *Patriots and liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813*, New York-London 1977.
- Albert Soboul, *De Franse Revolutie*, Amsterdam 1979. 2 dln.; vertaald naar het Frans.
- C.H.E. de Wit, *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw 1780-1787. Oligarchie en proletariaat*, Oirsbeek 1974.
- Over de Brabantse omwenteling (1780-1790) en over de lotgevallen van de gevluchte Nederlandse Patriotten in Duinkerken en St. Omer bestaat nog geen modern, samenvattend boek.

Over Gerrit Paape en zijn 'Aristocraat'

- P.J. Buijnsters, 'Gerrit Paape (1752-1803), de stem des volks', in: *Literatuur*, 1 (1984), 262-268.
- A.J. Kronenberg, *Een en ander over Gerrit Paape en zijn tijd*, Deventer 1886; sterk achterhaald.
- Adèle Nieuweboer, 'Een verlichtingsroman in brieven: De zegepraal der menschlievendheid', in: *Spektator*, 8 (1978-1979), 177-192.
- De beste bron voor de kennis van de persoon Paape is echter zijn eigen boek *Mijne vrolijke wijsgeerte in mijne ballingschap*, Dordrecht 1792, waarin ook zijn portret.

Aantekeningen

Blz. 22 *mans gemachte* - mannelijk geslachtsorgaan.

Blz. 23 de fysiognomie of gelaatkunde maakte in deze jaren furore, vooral door publikaties van de Zwitser Johann Kaspar Lavater (1741-1801).

geslachtrekening - genealogie.

Blz. 24 *cachet* - zegel.

Blz. 32 *uitgemonsterd* - uitgekozen.

doorzichtkunde - leer van het perspectief.

Blz. 35 *komenijsman* - kruidenier.

Blz. 37 *amalgameren* - verenigen.

Blz. 41 *verschot* - verscheidenheid.

Blz. 47 *pretentiën* - schuldvorderingen.

extempores - dichterlijke improvisaties.

Blz. 54 *citatie* - het ontbieden; *artikelen examinatoire*: te onderzoeken punten; *reprobatio* - verwerping; *consideratiën* - overwegingen.

Blz. 62 zinspeling op het fel-Patriottische weekblad *De politieke Kruyer* onder redactie van J.C. Hespe, Amsterdam 1783-1787 (482 nummers).

Blz. 65 mogelijk een zinspeling op de Amsterdamse boekverkoper Pieter den Hengst.

Blz. 75 *panassen* - pluimbossen.

conditie - heildronk.

Blz. 76 zinspeling op het bijbelverhaal van Josef in Dothan: Genesis 37. Phenix is de mythologische vogel die zich laat verbranden op een door de zon aangestoken brandstapel van geurig hout, waaruit hij dan verjongd herrijst.

Blz. 77 *carmagnole* - Frans revolutionair danslied.

Blz. 81 *Ça ira* - het revolutielied bij uitstek.

Allons enfants: de aanhef van het revolutielied dat als Marseillaise de Franse nationale hymne is geworden.

Blz. 88 in de ogen van de radicale revolutionairen waren federalisten (die de eenheidsstaat verwierpen) en moderaten of gematigden bijna net zo verachtelijk als de royalistische despoten.

ap- en dependentiën - paraferalia, attributen.

Blz. 97 *opgeschoten* - voorgeschoten.

Blz. 103 de Grote Terreur duurde van september 1793 tot de val van Robespierre op 28 juli 1794.

Blz. 116 volgens de antieke mythologie had Jupiter (of Zeus) zijn opperheerschappij bevochten op de Giganten, afschuwelijke reuzen die, de ene berg stapelend op de andere, de Olympus wilden bestormen.